

**LA RECONSTRUCCIÓ DEL SOCIALISME.
EL MOVIMENT SOCIALISTA
DE CATALUNYA**

VII Jornades Història del Socialisme

Barcelona, 29 i 30 de novembre de 1995

Document d'ús exclusivament intern.

INDEX

Presentació 5

Ponències:

- Josep Rovira i la fundació del Moviment Socialista de Catalunya.
Joan Manuel Fernández i Cabrera..... 7
- Dissolució i reconstrucció del socialisme català.
José Luis Martín Ramos..... 19
- La reorganización del socialismo español (1944-1947).
José Martínez Cobo..... 33
- La política socialista en los años 50.
Abdón Mateos..... 45

Comunicacions:

- Les publicacions periòdiques del Moviment Socialista de Catalunya. Inventari del fons localitzats. Un cas de tenàcitat: L'Endavant de l'Exterior.
Eugeni Giral Quintana..... 57
- La resposta dels poumistes de Lleida a la creació del Moviment Socialista de Catalunya: L'Espurna i Adelante.
Antonieta Jarne Mòdol..... 79
- Els socialistes catalans davant de la Generalitat a l'exili (1944-1946).
Francesc Vilanova i Vila-Abadal..... 91

A finals del 1945 va tenir lloc el naixement d'una nova força política que constituïria en els trenta anys següents un dels fets constants de la lluita contra la dictadura franquista: el Moviment Socialista de Catalunya. La proposta del Moviment sorgí inicialment del procés de reflexió interna endegat dins el POUM per Josep Rovira, per a qui aquest partit, producte de les circumstàncies del 1935 havia deixat de tenir sentit. Rovira propugnava un retorn als orígens del Bloc Obrer i Camperol, en la seva qualitat de formació política específica de l'esquerra catalana, tot recollint la lliçó fonamental de l'apropiació del projecte comunista heterodox a l'estalinisme. Representant el PSUC plenament el comunisme català, al que havia de fer el POUM era impulsar una nova formació capaç d'arribar a omplir el camp, ampli i vuit, del socialisme. Per això els protagonistes principals de la fundació de l'MSC foren militants del POUM, però a ella varen ser invitats militants d'altres col·lectius, i fins i tot, col·lectius sencers com la Federació Catalana del PSOE de França, aleshores en procés també de reconstitució. De fet, la constitució del Moviment se situava en el context de la reconstrucció del socialisme a Espanya i Europa en acabar la segona guerra mundial.

El Moviment Socialista de Catalunya, volia ser el front orgànic del socialisme català. No ho aconseguí plenament, però si fou la seva representació més permanent. A més amb una vocació unitària envers la resta de corrents i formacions socialistes que li permeteren finalment participar en l'experiència de la Convergència Socialista dels anys setanta i, en definitiva, en el procés d'unificació dels socialistes catalans al final de la dictadura franquista.

Hem volgut dedicar les VII Jornades d'Història del Socialisme, al cinquantè aniversari d'aquell fet, relacionat d'una banda amb la intuïció de Josep Rovira i d'altra, amb la reconstrucció del socialisme espanyol. Per aquesta raó veureu que a més de les ponències dedicades al Moviment en si mateix, les de Joan Manuel Fernández i Cabrera i de José Luis Martín Ramos, s'han previst dues més de José Martínez Cobo i Abdón Mateos, que fan referència a la reorganització del PSOE i a la política del socialisme espanyol entre els anys 40 i 50. Incloem, també, les comunicacions de: Eugeni Giral Quintana, Antonieta Jarne Mòdol i Francesc Vilanova i Vila-Abadal.

Joan Manuel Fernández i Cabrera

**Josep Rovira i la fundació del
Moviment Socialista de Catalunya**

Amb l'excusa que s'espriaven trucades telefòniques del president de la Generalitat des de l'edifici de Telefònica a Barcelona -aquest en mans de la CNT-, membres del PSUC encapçalats pel comissari d'Ordre Públic de la Generalitat i amb l'autorització del conseller de Seguretat Interior, Artemi Aiguader, intenten, armats, apoderar-se de l'edifici. Començaven els anomenats fets de Maig de 1937, Barcelona s'omplia de nou de barricades, aquesta vegada no contra els rebels feixistes. El saldo seria de més de dos-cents morts. La ruptura era ja un fet.

La repressió dels comunistes contra el POUM també arribà al front d'Aragó, on hi havia Josep Rovira com a cap de la Divisió 29; el boicot és constant, no el feien arribar cap tipus d'armament i encara menys de municions.

La situació a Lleida també és crítica. Els seguidors comunistes ocupen la ciutat i encerclen els locals de la CNT i del POUM. Rovira i Máximo Franco, cap de la columna Rojo y Negra, decideixen anar-hi. Es fan acompanyar per forces en la reserva per tal de no deixar el front en precarietat. A Binèfar queden aquestes forces i Rovira i Franco entren a Lleida amb una petita escorta. S'entrevisten amb el comandant Reyes, cap de l'aviació militar, i amb Vilar, delegat de la Generalitat a Lleida. Aconseguen que les tropes comunistes es retirin de la ciutat i que acabi l'encerclament dels locals de la CNT i del POUM. Rovira i Franco tornen al front amb els seus homes.

Totes les divisions del front d'Aragó passen a formar part de l'anomenat Exèrcit de l'Est.

A mitjan mes de juny, els comunistes volen posar fora de la llei el POUM. Largo Caballero, president del govern republicà, no ho accepta i el fan dimitir. El complot soviètic contra el POUM, a través de comissaris polítics i agents de la KGB i amb el beneplàcit dels comunistes del PCE i del PSUC, fan creure al nou president del govern, Juan Negrín, que els poumistes col·laboren amb Falange Española. El POUM és il·legalitzat. Els membres del Comitè Executiu detinguts i *La Batalla* -portaveu del partit- suspesa. El seu dirigent, Andreu Nin, a finals de mes, és torturat i assassinat.

Al juny, també la família Rovira a Rubí va poder comprovar la repressió a casa seva mateix. Llegim un article aparegut al portaveu rubinenc *Combat* que editava l'AOR (Aliança Obrera Revolucionària), del 20 de juny de 1937 i signat per Elisi Pujol -que pertanyia a la Bandera Rubí de la Divisió Lenin i que fou regidor de Defensa de l'Ajuntament rubinenc i secretari del POUM també a Rubí:-

«...Qui ho havia de dir que abans d'acabar aquesta lluita, molts dels qui des del 19 de juliol fins a la data ho han exposat tot, tenint a cada moment la vida a mercè dels perills que comporta l'actual lluita contra l'exèrcit feixista, haguéssim de tenir el

mateix tractament que teníem durant la dictadura i durant el Bienni Negre.

El passat dimarts, dia 16, la policia va personar-se a casa dels pares del company Rovira, amb ordres de realitzar un registre. El registre fou efectuat, i per cert fou molt minuciós. La forma en què fou efectuat fa preveure que els autors cercaven armes i documents comprometedors, però s'endugueren un gran «fiasco», car no trobaren res. Acabat aquest, se'n tornaren tan satisfets.

Clar que els pares del company Rovira, ja abatuts pels anys, especialment la seva mare, que fa dos anys està postrada al llit, víctima d'una enfermetat, no restarien tan satisfets. Però això no ha importat mai a la policia, als de l'ordre(?). Exactament avui que abans...»

Mentrestant, a la Comandància de la 29 Divisió a Siétamo, Rovira rebia un telegrama signat pel general Sebastián Pozas, cap de la Divisió Orgànica de Catalunya. Deia el següent: «Presentarse en este Cuartel General Pozas». Rovira però es troba encara en les operacions de l'atac d'Osca, on van haver-hi moltes baixes, i ell no tornava mai fins que el darrer dels combatents era recuperat. A més estava molt afectat ja a que entre aquestes baixes hi havia la d'Amadeu Cahué, un gran lluitador egarenc, amic personal seu.

De tornada a la Comandància, li fan saber el contingut del telegrama. Sabia que el que l'esperava a Barcelona no era res de bo, però decidí presentar-s'hi, pensà que la situació per a la Divisió i per als seus homes seria menys delicada. Deixà com a responsable provisional García Lamolla i va emprendre viatge cap a Barcelona acompanyat pels tinents Cirac i Figuerola, i amb la seva companya- que també era amb ell- Maria Manonelles.

Ja a Barcelona, Pozas li va comunicar l'ordre de detenció que hi havia contra ell i li comentà «lástima de política, con lo bien que nos entendíamos». Li varen llegir una acta d'acusació ridícula i, custodiat per dos policies i un cap de divisió de guàrdies d'assalt, el conduïren a la Comandància de Policia. Cirac, Figuerola i Manonelles seguïren el cotxe. L'endemà el van voler veure però els digueren que no hi era i que mai no havia estat allà. Van demanar una entrevista amb Pozas però se'ls va comunicar que no els podia rebre. Just en aquell moment surtí Pozas del seu despatx a acomiadar una senyora i Manonelles s'hi acostà ràpidament. A l'assabentar-se que era la companya de Rovira la va fer entrar de seguida. Manonelles li explicà el succeït a Pozas trucà a Comandància, on li digueren que Rovira havia estat traslladat a València.

Uns dies després, per ordre expressa del ministre de Defensa Nacional, Indalecio Prieto, Rovira serà posat en llibertat. Paradoxalment, passa d'estar empresonat a la clandestinitat. A més, es troba amb el partit també en la clandestinitat i, el mes d'agost, amb la Divisió dissolta. Fa tot el possible perquè aquesta dissolució es faci amb el mínim de pèrdues i salvant el màxim de companys. Aquesta feina és efectiva gràcies a la col.laboració dels anarquistes. Forma part de la Comissió Liquidadora

que gestiona el reconeixement de les graduacions dels seus companys de la Divisió. Organitza també la defensa dels involucrats en l'anomenat Procés del POUM.

El 25 de febrer de 1938 és declarat en rebel·lia pel jutge especial del Tribunal Central de Espionaje y Alta Traición. El mes d'octubre és detingut. El dia 22 d'aquest mateix mes, provinent de la Comissaria General d'Ordre Públic de Catalunya, passa a disposició del Tribunal Central de Espionaje y Alta Traición. El dia 25 s'ordena el seu ingrés a la Carcel Celular de Barcelona, en categoria de pres incondicional. Els dies 26, 27 i 28 d'octubre es duen a terme les declaracions indagatòries. El 14 de novembre s'ordena el seu ingrés en el Preventori Judicial de Barcelona. Els dies 15, 19 i 20 de desembre es porta a cap el judici oral contra Rovira. El fiscal demana una pena de trenta anys a mort per deslleialtat als interessos de la pàtria amb delictes d'espionatge i traïció. Les acusacions van generalment encaminades a la presumible intenció d'atacar Lleida i Barcelona en els fets de Maig del 37. Es dicta sentència el dia 28 de desembre. Rovira és absolt pel Tribunal, i aquest a més assenyala que si el delicte de què se l'acusa és rebel·lia militar, ha de passar el cas a la competència corresponent, o sigui al Tribunal Popular d'Aragó. El fiscal presenta recurs i de nou, els dies 9 i 10 de gener de 1939, té lloc un judici oral. La sentència del dia 14 del mateix mes desestima el recurs i Rovira queda reclòs al Preventori Judicial. El dia 17, el director d'aquest Preventori trameta un ofici al Tribunal Central de Espionaje y Alta Traición, demanant «la legalització de la situació del reclòs Josep Rovira». El dia 19, el president d'aquest Tribunal, Eduardo Iglesias, contesta que continui reclòs a disposició del Tribunal Suprem.

En les vicissituds del Preventori Judicial, encara hi ha una darrera anotació, datada el 23 de gener de 1939, on es diu que «resta tan sols, aquest reclòs a disposició del President de l'Audiència d'Aragó (Tribunal Suprem) en la causa procedent del Jutjat Especial del POUM, sumari núm.1 rotllo 23 de 1937...»

El dia 25 de gener, un dels oficials de la Divisió que a la retirada s'havia fet càrrec de la Comandància Militar de Barcelona signa una ordre de llibertat i fa anar buscar a Rovira a la presó.

El dia 26 de gener de 1939, les tropes de Franco entren a Barcelona.

Ajudat per uns amics i en un camió de l'exèrcit pot ser evacuat fins a la frontera amb França. Els comunistes encara demanaven que se'l denunciés si era vist.

Ja a França es posa en contacte amb amics pumistes instal·lats a Perpinyà. Decideixen de fer el possible per alliberar les persones que es troben en els camps de concentració, feina que Rovira realitza des de París. A la capital francesa hi viu sense cap tipus de documentació, en la clandestinitat, com la majoria de refugiats. Al final és detingut i traslladat de nou a Perpinyà per tal de ser internat en un camp de concentració. Era l'agost de 1939. Rovira aconsegueix escapolir-se'n i amb una carta de recomanació va a veure el diputat socialista Lluís Nogueres, el qual li fa arreglar una documentació provisional; és així com pot -després de molt de temps-

pot reunir-se amb la seva dona i els seus fills, Mircia i Roger. Passa un parell de mesos treballant la terra conjuntament amb d'altres amics; gràcies a aquesta feina poden continuar ajudant a la gent dels camps de concentració i allotjar els que encara venien de Catalunya.

El 29 de setembre de 1939 les tropes de Hitler arriben a Varsòvia. La segona Guerra Mundial és ja un fet. Rovira i tots els altres companys són cridats per la Prefectura i tot seguit de nou detinguts. Són internats a St. Ciprién, i en aquest camp restaria fins a finals d'any, moment en què demana ser traslladat al camp de Set Fons, d'on la seva muller aconsegueix que surti a treballar legalment. Treballa a les ordres d'un contractista de Montauban, a Tolosa, durant unes setmanes fins que posteriorment és alliberat pel seu propi patró. No es sentia molt segur a Montauban i marxa amb la seva família a viure a St. Etienne, on passarien uns mesos tranquils, tot i que el futur immediat no es presentava molt còmode.

St. Etienne és ocupada pels nazis. Rovira i la seva muller, Maria, decideixen de portar els fills a un lloc més segur. Així, Maria i els nens tornen a Rubí, a casa dels pares de Josep Rovira.

Els refugiats espanyols es troben en una situació desesperant: treballs forçats al servei dels nazis, internaments en camps de concentració o d'extermini i deportacions a Espanya. Entre els pocs que suportaven aquesta conjuntura amb moral de lluita i victòria hi havia el nostre home. Amb l'ajuda del Consolat de Mèxic a França pot gestionar l'evacuació de molts compatriotes. Comença també a organitzar la resistència a casa nostra.

El pensament generalitzat en aquell temps era que qualsevol possibilitat d'acció futura - a Catalunya i a Espanya - estava condicionada pel resultat de la guerra mundial. S'havia de contribuir doncs a la victòria dels aliats, s'havia de posar l'esforç necessari en l'ajuda a la resistència francesa. Rovira es posa en contacte amb persones involucrades en la resistència i, a la vegada, comença a organitzar el pas clandestí per la frontera francoespanyola amb persones que tornen a l'interior. Un dels primers que Rovira aconseguirà fer passar la frontera és precisament un industrial anglès. René- es així com es farà anomenar més tard aquest industrial- tornaria a França per organitzar una xarxa d'evasió dins del servei d'espionatge anglès, anomenada Resseau Vic. Rovira va ser cridat a formar part d'aquesta xarxa. Acceptà i formà un servei d'evasió, el grup Martin, grup que depenia de Resseau Vic però en el qual totes les ordres dels anglesos les havien de donar directament a Rovira, era la forma de protegir els seus homes. Tot i així, cal aclarir- al contrari del que es manifesta en altres treballs publicats sobre aquest assumpte- que el nostre home mai no va formar part del servei d'espionatge anglès. Andreu Cortines recorda que tots els que componien el grup Martin eren militants del partit i no els movia cap interès material sinó que ho feien impulsats pels seus ideals i per tal d'assegurar l'organització, i així també poder ajudar els empresonats i els seus familiars i poder treballar a Catalunya amb independència econòmica un cop fracassat el franquisme després de la guerra mundial.

El grup Martin s'encarregà del passatge clandestí, des de Lió fins a Barcelona, de molts aviadors, paracaigudistes, polítics i agents dels aliats anglesos. Són moltes les vides que van poder salvar.

Al juny de 1943, Rovira, conjuntament amb d'altres companys, confecciona un informe sobre la continuïtat del procés revolucionari, adreçat als camarades del partit i a tots els militants revolucionaris. Un informe molt detallat on es parla de la necessitat d'una posició política, on es parla també de la revolució espanyola, de la situació del moment a Catalunya i a Espanya i de la situació internacional.

En aquest informe es fa una autocrítica de les pretensions del POUM de ser el partit de la revolució espanyola i de ser l'òrgan orientador i unificador de totes les forces disperses, però tot i tenint una anàlisi concreta de la revolució espanyola i uns principis de govern democràtic i socialista, res d'això s'aprofitaria suficientment. L'actitud va ser d'una oposició rabiosa que en el fons amagava impotència. També en aquest mateix informe es parla ja d'un futur partit, «un partit sòlidament organitzat amb una visió clara de les realitats nacionals i internacionals, un partit que a més de la classe treballadora, sigués capaç d'aglutinar al seu entorn les classes mitjanes, les nombroses capes d'intel·lectuals i a les grans masses de camperols».

Queda també clar que la creació d'un partit no era feina d'un dia. Es crearia el model de partit quan els esdeveniments ho comportessin, però sempre abans els quadres ideològics i polítics del nou moviment socialista haurien d'estar fortament preparats i estructurats.

En tres punts es resumeixen les tasques primordials que s'indiquen que cal dur a terme i que tot seguit apuntem:

«- Organitzar, en una intensa labor de preparació teòrica i política, els nuclis més vius del moviment revolucionari, permetent així la constitució ulterior del futur Partit Socialista Peninsular.

- Sostenir, com a reivindicacions tàctiques immediates, les consignes generals de llibertat, en un front amplíssim, intentant cristal·litzar-lo en nuclis de Front de la Llibertat, que no revigoritzin les velles organitzacions i l'ànima dels quals siguin sempre els grups d'unificació revolucionària.

- Estar atents al desenvolupament de la situació internacional que creiem propícia a evolucionar vers situacions que facilitaran les condicions d'una acció revolucionària a Europa. En el moment propici, saber emmotllar els nostres esforços al ritme que porti el procés europeu i coordinar les respectives voluntats.»

A finals de febrer de 1944 realitza el seu primer viatge clandestí a Barcelona per posar-se en contacte (en el mateix lloc) amb la gent de l'interior i amb d'altres grups que actuaven també des de Catalunya. Es forma el Front de la Llibertat, front que arribà a ser un moviment de resistència nacional català de meritòria importància

que lluità per la defensa de la República, la democràcia i la llibertat. Durant aquest temps, Rovira era buscat per la Gestapo alemanya. Va ser una de les etapes més dures de la seva vida.

A l'estiu del mateix any 44, el general De Gaulle entra a la capital francesa, l'alliberació és ja un fet, a l'igual que ho és la fi del nazisme. Tothom creu que aquests fets volen dir també la fi del feixisme a casa nostra. És per això que cal preparar seriosament el règim que succeirà els anys de dictadura. La gran majoria dels militants del POUM, tant els que continuen a Catalunya, com els que són a països de l'Amèrica del Sud, com també els que són a França, són del parer que s'ha d'encetar un procés de fusió per tal de constituir un partit obrer català; així quedaria constància a la Conferència del POUM dels dies 11 i 12 de novembre de 1944 a Tolosa de Llenguadoc. Es decideix d'una banda, anar cap a la fundació del Moviment Socialista de Catalunya, i d'una altra banda, conjuntament amb d'altres partits polítics catalans anar a la creació d'un moviment patriòtic català anomenat Solidaritat Catalana. Rovira en signaria el document de constitució en representació del Front de la Llibertat. Solidaritat Catalana pretenia ser una federació de partits d'esquerres amb els moviments de resistència, amb gran preponderància de la gent d'Esquerra Republicana i sense la participació de les centrals sindicals, és per això que Rovira no va creure mai massa en la continuïtat d'aquesta mena de federació.

Els mesos de desembre i gener havien estat plens de reunions i contactes per tal d'aconseguir la creació del nou moviment. Les negociacions més difícils van ser amb el PSOE, ja que la intenció de Josep Rovira era que l'MSC aglutinés els socialistes catalans i que ells fossin els socialistes a Espanya. Es va treballar amb fermesa per tal que la declaració de principis conjunta fos molt simple i clàssicament socialista.

Era el somni de tota la seva vida: una formació obrera catalana, jove, combativa, plena de vida i sota el lema «Federació, Democràcia, Socialisme».

El 14 de gener de 1945 a Tolosa de Llenguadoc, amb l'impuls de Josep Rovira, es reuneixen representants de la Unió Socialista de Catalunya, de la Federació Catalana del PSOE, del POUM i persones individuals de diferents sectors, els quals aproven constituir el Moviment Socialista de Catalunya (MSC).

En un article aparegut en el núm.1 del butlletí interior de l'MSC *Endavant* datat el 24 de febrer de 1945, es troba l'explicació del perquè de la convocatòria a Tolosa:

«La reunió del dia 14 de gener de 1945 és la conseqüència d'una sèrie de gestions, de contactes i de relacions sovint personals, que de fa temps coincidim a fer, nosaltres aquí a l'exili i altres companys a Catalunya.

El propòsit és buscar quins punts de coincidència es poden trobar entre els diferents sectors del moviment polític obrer de Catalunya que permetin de reunir-lo en un mateix organisme d'acció. Pulsar fins a quin punt la voluntat que tots tenim d'arribar

a una entesa és un factor prou fort, malgrat les diferències d'apreciació que poguessin haver-hi per obtenir-ho.

En els rengles de les organitzacions i també en moltes individualitats aïllades s'han operat evolucions que, com han estat fetes sobre la base de les concepcions polítiques que abans ens separeven, podria molt ben ser que avui convergissin en l'apreciació d'un dels moments històrics de més transcendència. I seria lamentable que pel prejudici d'hàbitats orgànics malbaratéssim la possibilitat d'entesa.

Fem i ens fem aquesta convocatòria del dia 14 de gener, precisament per poder trobar-nos en presència de pensaments diversos i de diferents sectors del moviment obrer de Catalunya, per tal de veure si pot sortir-ne un acord, petit o gran, que en l'acció futura mení colze a colze forces polítiques obreres que restaven dividides.»

Mentrestant, Rovira rep al març la notícia de la mort de la seva mare. La seva gran estimació vers ella li fan escriure aquests mots en una carta que envià a la seva dona que encara es trobava a Catalunya :

«...M'he trobat sense saber com reaccionar. He tingut una gran sensació d'impotència al no haver-la pogut veure abans de morir, de no haver pogut passar un temps prop d'ella, de donar-li el plaer de no haver estat inútils totes les seves esperances de tenir-me de nou al seu costat després d'esperar-me tants anys. No entenc perquè el destí no li ha permès una més llarga vida.... Encara que en general no tinc el costum de fer moltes demostracions exteriors d'afecte, estimo molt la meva mare. Ella ho sentia i jo també sentia la seva estima sense límits. Una estima cega i incommensurable, tot i les llargues temporades que hem estat separats»

Pel que fa als primers anys d'existència de l'MSC, cal destacar que al desembre de 1945 Rovira participaria en la constitució del Consell Nacional de la Democràcia Catalana per tal de lluitar, al costat d'altres moviments i partits polítics catalans, en l'enderrocament del sistema dictatorial, a favor de la instauració de la democràcia i de la recuperació de les llibertats a Catalunya. L'MSC també va fer un esforç considerable per tal d'aconseguir una forta implantació en l'interior, implantació aquesta que va ser tan important en el període 1947-48 que van ser víctimes d'una indiscriminada repressió per part de l'aparell franquista. Rovira aprofità el seu segon viatge a Catalunya l'any 47 per ajudar a la reorganització dels seus companys. Va ser a la primavera quan Rovira fa aquest viatge clandestí amb motiu de la malaltia del seu pare que el feia romandre al llit d'un hospital de Barcelona. Rovira sabia que la mort del seu pare era immediata i no volia que passés, com feia dos anys, el mateix que amb la seva mare i no va poder ser al seu costat en els darrers moments. Rovira sentia pel seu pare una gran estimació filial, «de la d'un germà gran barrejada amb la d'una persona en qui pots confiar com a un gran camarada». Tot i així, Rovira va haver de marxar a França abans de la mort del pare, ja que perill era excessiu i, d'altra banda, estava tranquil perquè sabia que la seva companya, Maria Manonelles, s'ocuparia de tot amb detall.

A França el decennis era total, tothom pensava que la victòria dels aliats portaria de nou la república a Espanya, però amb el pas del temps aquesta possibilitat s'havia difuminat. Què fer envers aquesta nova situació? I l'MSC quin tipus d'estructura hauria de seguir? Aquí sorgien dues postures ben oposades: els seguidors de Josep Pallach, convençuts que calia adoptar una estructura de partit; i els seguidors de Rovira, defensors que encara no era el moment per a aquest canvi i que s'havia de continuar com un front orgànic. Rovira es queixava que els militants no tenien prou informació, que no existien períodes de discussió i debat i que les representacions dels militants en els consells generals eren molt pobres, i que tot això era degut al fet que la fi del Consell General era sempre l'elecció d'uns càrrecs. En una de les cartes enviades per Rovira al Consell General i a tots els militants de l'MSC, datada el 4 de novembre de 1950 a París i que podem trobar al Fons Josep Rovira de la Fundació Rafael Campalans, crítica de manera directa la direcció dient: «Han perdut sempre políticament però han guanyat orgànicament la direcció, des d'on han fet les seves polítiques particulars». Rovira però apunta que tota la culpa no és de la direcció, la major part la fa recaure en els mateixos militants per manca d'exigència. Per últim, indica que la no presència en la direcció del nucli creador de l'MSC havia fet que el principi «d'homes identificats a les grans línies d'una política amb les interpretacions tàctiques del moment», s'havia convertit «en fórmules polítiques de la tàctica que millor pugui convenir als interessos dels homes que volen intervenir en els esdeveniments». Tot i així, al novembre de 1950, després d'intenses discussions i d'una forta polèmica, el Consell General de l'MSC decideix anar cap a una organització de partit.

L'any 1953, a París, es fa una crida sota el lema «Per un Congrés de la Democràcia Catalana» signada pel Grup de 54 catalans, nacionalistes republicans i socialistes que residien a França, entre els quals hi era Josep Rovira. Aquesta crida és la resultant d'un examen de la situació nacionalista a l'interior i a l'exili, la qual es ressentia d'una manca d'orientació i, conseqüentment, de l'absència d'una acció amb responsabilitat col·lectiva.

El dia 21 d'agost de 1954, a Tolosa, es va efectuar una reunió de patrocinadors i simpatitzants per informar-los del resultat dels treballs i posar en marxa un primer pla d'activitats encaminades a la seva organització.

La crida en favor de l'establiment del diàleg entre els catalanistes va tenir una gran repercussió.

El primer de maig de 1957, també a París, es crea una comissió de gestió per al reagrupament dels socialistes de Catalunya formada per Marlés, Carrión, Bonet, Gironella i Rovira, per tal de convenir la necessitat de dotar Catalunya de la força socialista que correspongués a les exigències dels temps a través de la reagrupació de les diferents interpretacions del socialisme a Catalunya, basant-se en el socialisme que millor garantís el principi de la llibertat individual i col·lectiva.

Com es pot comprovar, Rovira no deixà de treballar mai per la democràcia, pel

socialisme i per Catalunya, tot i els seus problemes físics que ja afloraven en aquell temps. Joan Reventós recorda en el seu llibre *Amics, companys i mestres* la darrera vegada que el va veure a París, l'estiu de 1958:

«...Rovira havia envellit. Estava malalt. Coixejava visiblement. Un desgast de l'os de la cuixa el feia sofrir. Malgrat tot, era palès el seu interès per les qüestions polítiques de Catalunya i per l'esforç dels socialistes per mantenir la seva organització en les difícils condicions de clandestinitat.

Els llargs anys de lluites i de sacrificis i probablement de moments d'angoixes dissimulades car Rovira donava sempre l'impressió d'una serenitat immutable acabaren per minar la seva robusta naturalesa».

Tot i aquestes mínimes condicions físiques, l'any 1962 va estar col·laborant amb el Casal de Catalunya de París, en l'ajuda a favor dels afectats per les riuades a casa nostra, entre els quals es trobaven molta gent que ell coneixia del seu poble natal, de Rubí.

Reventós ens apunta també una nova recaiguda «... pel gener del 1964, Rovira, ja malalt, tingué un atac de congestió cerebral. L'alarma fou severa. S'ajuntaren diverses malalties a la vegada».

El 28 de novembre de 1965, el POUM celebrà el 30è aniversari de la seva fundació en un acte de commemoració celebrat a París. Rovira hi va assistir. El secretari general del partit, Wilebald Solano, va tenir en el seu discurs unes paraules d'agraïment i de recordatori a la tasca que havia desenvolupat al llarg dels anys el nostre home:

«...Y quiero saludar también la presencia entre nosotros del camarada José Rovira, que, por encontrarse enfermo desde hace unos meses, ha tenido que hacer un gran esfuerzo para venir. En circunstancias tan especiales como las de hoy tengo interés en recordar, aunque muchos de vosotros lo sepáis, que Rovira fue uno de los hombres que dirigió, el 19 de julio de 1936, la batalla victoriosa de Barcelona, que Rovira fue el jefe de la gloriosa División Lenin, en la que combatió una parte de lo mejor de la juventud obrera de Cataluña...(grans aplaudiments).

Nosotros hemos sido siempre enemigos de eso que algunos llaman «el culto a la personalidad». Nosotros somos enemigos de la publicidad y del bluff. Si Rovira hubiera sido del Partido Comunista, su nombre figuraría en todos los libros de historia, en todos los films, en todo cuanto se escribe y se dice sobre la guerra de España. Pero Rovira era del POUM, del partido más perseguido y calumniado durante y después de la Revolución Española. ¡Ah!, pero Rovira era, -y hoy, por una vez, podemos pecar de inmodestos- de «esa flor del proletariado internacional perseguida por todas las policías de Europa», como dijo, hablando del POUM, el gran escritor inglés George Orwell, que combatió con nosotros en el frente de Aragón.

En el curso de estos treinta últimos años, hemos recorrido un largo y duro camino. Pero estamos en pie y la Historia nos ha dado la razón en las cosas fundamentales. Ahora que comienza a amanecer, ahora que una nueva generación se

yergue en España defendiendo muchas de nuestras ideas, nosotros decimos que defenderemos el prestigio de los héroes y de los mártires del POUM y su puesto de honor en la historia del movimiento obrero (grans aplaudients).»

Josep Rovira morí el 14 de febrer de 1968. Sis dies més tard, el 20 de febrer, un dia gris, ennuvolat i fred, fou inhumat i enterrat al cementiri de Boulogne-Billancourt. Entre el gruix de persones que van ser en aquest darrer comiat a Josep Rovira, hi havia el president de la Generalitat a l'exili, Josep Tarradellas.

José Luis Martín Ramos

**Dissolució i reconstrucció
del socialisme català**

La constitución del Partit Socialista Unificat de Catalunya, a partir del 23 de julio de 1936 dió lugar a un equívoco en la izquierda catalana: el de la unificación de los representantes de las dos propuestas ideológicas y políticas mayoritarias que se reclamaban herederas del marxismo. Esa fue la imagen que se quiso proyectar desde el primer momento y que la historiografía de los años setenta, aunque fuera con dudas y reticencias, recogió. Así lo hice yo mismo¹ cuando afirmé, aún advirtiendo una contradicción nada secundaria: *El PSUC suposà la reunificació de socialistes i comunistes, però d'acord amb les directrius de la IC, que pressuposaren el centralisme democràtic i la interpretació leninista del marxisme*». Más enfática, «oficialista» y sin matices, fue la interpretación del malogrado Carles Causa: *«la fundació del PSUC adquireix el seu relleu internacional en ser un fet nou en la història del moviment obrer. Per primera vegada socialistes i comunistes es fusionen després de 15 anys de duríssims enfrontaments, sota els principis marxistes-leninistes de la III Internacional.»*² Años más tarde Miquel Caminal dió vueltas al equívoco sin llegar a deshacerlo: *«Havia nascut el partit únic del proletariat a Catalunya? No exactament; en realitat, havia nascut un partit a l'entorn dels principis i del programa de la Internacional Comunista. En aquest sentit cal remarcar, potser més, el caràcter «fundacional» del partit que no el caràcter «unificador». La unificació socialista i comunista a Catalunya no és un procés encapçalat pel Partit Comunista de Catalunya per una banda i la Federació Catalana del PSOE per l'altra, sinó iniciat pel Partit Català Proletari i aconseguit entorn de la Unió Socialista de Catalunya. Per tant, no podem dir en puresa que a Catalunya se superi la divisió històrica de les dues internacionals en el sentit que el PCC i la Federació Catalana es llencen des del seus punts de partida a superar les diferències mútues i a unificar-se per a formar el Partit Únic del proletariat, entre d'altres motius perquè aquest procés no té lloc en l'àmbit de l'Estat. És més exacte dir que a Catalunya no s'unifiquen socialistes i comunistes, sinó que es crea un partit de la classe obrera.»*³ Vueltas que no ayudan a aclarar las cosas - si, no obstante, a sumar dudas - sobre la naturaleza del PSUC, porque era absolutamente accidental que el PCP hubiera iniciado las conversaciones de unificación, y es excesivamente simplista afirmar que la unificación se había conseguido «en torno a la USC»; pero sobre todo porque obvia cual fue la etiqueta totalizadora - «partido único del proletariado = reunificación de socialistas y comunistas» con la que se presentó. El mismo Caminal fue consciente de que las vueltas dadas no le habían llevado a ningún sitio: *«Potser per això m'he dedicat a esbrinar la identitat del PSUC, que no he deixat encara resolta, en pensar que definint el nou partit m'acostaria més a la personalitat política de Comorera (...). L'ambigüitat fundacional del PSUC fou també la contradicció permanent de Comorera...»*⁴ La excesiva identificación entre el PSUC y Comorera, de la que partió Caminal no le ayudó en esta cuestión.

¿Cuál era la naturaleza del PSUC? Su identidad ha de buscarse siempre en su significación política. El partido constituido en julio de 1936 no respondió única-

mente a la dinámica política catalana. Si sólo ésta hubiera estado en el desenlace del proceso de conversaciones iniciado en 1935, a lo que se habría llegado como máximo es a la unificación entre el Partit Català Proletari y la Unió Socialista de Catalunya, como se propuso en el verano de 1935. Si no se siguió ese curso «restringido», que apuntaba a la constitución de un partido socialista mayoritario en Catalunya - en respuesta, por otra parte, al proyecto de crear un nuevo partido español defendido por el Bloc Obrer i Camperol -, fue porque inmediatamente se atravesó en ese proceso la nueva política formalmente adoptada por la Internacional Comunista en su séptimo congreso y la ofensiva que de inmediato ésta desarrolló en sus relaciones con el movimiento socialista, y que encontró eco inmediato en Catalunya. En el mismo mes de agosto *Justícia Social* alabó, magnificó - y equivocó - los acuerdos tomados en Moscú: «*El setè Congrés de la Internacional Comunista, que s'està celebrant a Moscou, és destinat a tenir una excepcional importància. Si la premsa burgesa no ens enganya, la Memòria General, llegida per Pieck, delegat alemany, representa l'abandonament de la famosa línia marcada pels vint-i-un punts. Destaquem, entre d'altres acords, els d'encarregar a les seccions que, com més aviat millor, estableixin contacte amb els partits socialistes, el de cercar uns punts de base per la fusió de les dues internacionals, i especialment el que deixa les seccions nacionals comunistes en total llibertat per a orientar la seva actuació sense les contraproduents ingerències del comitè executiu (...). La setmana passada manifestàrem la nostra satisfacció per la possibilitat d'organitzar el Partit Socialista de Catalunya, a base del Partit Català Proletari i de la Unió Socialista de Catalunya. Avui aquesta satisfacció ha augmentat en albirar una possibilitat d'eixamplar encara més els rengles de la futura organització política obrera, els fonaments de la qual estem bastint.*»⁵ La Unió Socialista, dirigida y presionada por Comorera, dará un salto político cualitativo al adoptar el VII Congreso de la IC como punto de referencia, situarse bajo su iniciativa, y enfocar la unificación como una cuestión de reunificación socialista-comunista.

Sin embargo, lo que la propaganda comunista del VII Congreso presentaba como una propuesta de superación de la división establecida por la misma creación de la Internacional Comunista, no era tal. Lo que el VII Congreso de la IC - que ya respondió plena y exclusivamente al liderazgo de Stalin - propuso fue no una unificación, sino la constitución de un «partido único del proletariado», plenamente identificado con el marxismo-leninismo-estalinismo; es decir la absorción del socialismo por el movimiento comunista. Ese era el sentido, nada oculto, de la propuesta de Dimitrov al VII Congreso: «*Los intereses de la lucha de clase del proletariado y el éxito de la revolución proletaria imponen la necesidad de que exista en cada país un partido único del proletariado. El conseguirlo no es naturalmente tan fácil y sencillo. Exige una labor y una lucha tenaces y será necesariamente un proceso más o menos largo. Los Partidos Comunistas, apoyándose en la creciente gravitación de los obreros hacia la unificación de los partidos socialdemócratas o de algunas de sus organizaciones con los partidos Comunistas, deben tomar en sus manos con seguridad y firmeza la iniciativa de esa unificación. La causa de la unificación de las fuerzas de la clase obrera en un partido proletario revolucionario único, en estos momentos, en que el movimiento obrero internacional entra en el período de liquidar la escisión,*

es nuestra causa, es la causa de la Internacional Comunista.

Pero si para establecer el frente único de los Partidos Comunista y Socialdemócrata basta con llegar a un acuerdo sobre la lucha contra el fascismo, contra la ofensiva del pital y contra la guerra, la creación de la unidad política sólo es posible sobre la base de una serie de condiciones concretas que tienen carácter de principio.

Esta unificación sólo sera posible:

Primero, a condición de independizarse completamente de la burguesía y romper completamente el bloque de la socialdemocracia con la burguesía;

Segundo, a condición de que se realice previamente la unidad de acción;

Tercero, a condición de que se reconozca la necesidad del derrocamiento revolucionario de la dominación de la burguesía y de la instauración de la dictadura del proletariado en forma de soviets;

Cuarto, a condición de que se renuncie a apoyar la propia burguesía en una guerra imperialista;

Quinto, a condición de que se erija el Partido sobre la base del centralismo democrático, que asegura la unidad de voluntad y de acción y que ha sido constatado ya por la experiencia de los bolcheviques rusos.»⁶

Como afirmó un historiador comunista, Milos Hajek, «El VII Congreso invitó a los comunistas a hacerse promotores de la creación de partidos obreros unificados y fijó para ello cinco condiciones, que significaban que los socialistas habrían debido aceptar el marxismo-leninismo en la concepción oficial de la época en la Internacional Comunista, es decir en la aceptación estaliniana.»⁷

La propuesta de creación del «partido único del proletariado» constituyó una ofensiva contra el socialismo, aprovechando el momento de extrema debilidad del mismo. La victoria del nazismo en Alemania y de Dollfuss en Austria, en 1933-1934, que habían aniquilado a medio plazo a dos pesos pesados del movimiento socialista, el SPD y el SPO, las divisiones internas del socialismo francés, la larga travesía del desierto que recorría el laborismo británico con el amargo sabor de boca de la defección de McDonald, ... todo ello configuraba un movimiento socialista en retroceso, desconcertado. El «partido único del proletariado», presentado en la propaganda - pero sólo en ella - como la reunificación socialista-comunista era el abrazo del oso; el instrumento de hegemonización futuro de todo el movimiento obrero y la izquierda europea por parte de la Internacional Comunista. Como eso no podía presentarse en tales términos de una manera directa, se hacía una presentación «táctica» consistente en insertar dicha hegemonización en un cuadro de supuesta unificación. Ahí radicaba el equívoco, lo que era una operación de liquidación casi definitiva de la socialdemocracia, es decir la culminación del proyecto de ruptura

emprendido por la IC en 1919-1920, se presentaba como una consecuencia imperativa de los deseos unitarios.

La propuesta «unificadora» se hizo al Partido Socialista Francés, se hizo el Partido Socialista Obrero Español, y aunque tuvo en ambos -más en el español- seguidores, no llegó a cuajar. Si lo hizo en Catalunya. El equívoco, la ambigüedad, no era de Comorera, no tenía sus raíces en la evolución política de Comorera y la USC, formaba parte de la propia propuesta comunista. Pero fue una ambigüedad de polichinela. La declaración constitutiva del PSUC dejaba claro en que campo se situaba: *«El Partit Socialista Unificat, adherit a la Internacional Comunista, al costat del Partit Comunista d'Espanya, que tan gloriosament mena el proletariat espanyol cap a la victòria definitiva, és un pas decisiu cap el triomf de Catalunya en les seves ànsies d'alliberament nacional i social. Visca la unitat del proletariat! Visca el Partit Unificat de Catalunya! Visca la Internacional Comunista! Visca la lluita revolucionària del proletariat d'Espanya i Catalunya contra el feixisme criminal!.»*

El PSUC fue desde su nacimiento el partido de la Internacional Comunista en Catalunya; si alguna identificación específica tenía no era como un «partido obrero más» (de hecho su autoafirmación de «partido único» suponía una vocación exclusivizadora- que le llevó a colaborar en la persecución del POUM no por «trotskista» sino por rival-), sino como una variante nacional, catalana, del movimiento comunista. Luego vendrá lo de su reconocimiento como sección nacional de la IC - por cierto una concesión a Comorera y al propio tiempo una imposición de la definitiva aceptación subordinada a la dirección comunista internacional-, o lo del «partido de los comunistas catalanes.» Sin embargo, esa fue sólo una parte de su significación. La otra fue que la constitución del PSUC significó la disolución del socialismo en Catalunya. Por el todo y por las partes. Porque el PSUC, «partido único», no podía aceptar que a partir de su constitución existiera en el futuro ningún partido socialista y jugó a llenar monopólicamente todos los espacios de la izquierda en Catalunya. Y porque las organizaciones socialistas preexistentes se autoliquidaron y disolvieron en el seno del PSUC. La USC lo decidió así de manera soberana y con un amplísimo consenso interno -tanto que los posibles discrepantes no se atrevieron a manifestar su posición, si es que llegaron a tenerla en tales términos de discrepancia antes del final de la Guerra Civil-. La Federación Catalana del PSOE no lo decidió en congreso, porque no se llegó a realizar; pero, a pesar de la discrepancia inicial del minoritario sector «prietista» - con mayor audiencia en Tarragona - la militancia siguió de una manera también masiva el acuerdo que sí tomó la Agrupación de Barcelona. Y nadie protestó tampoco explícitamente, públicamente, manteniendo viva una nueva Federación al margen del PSUC, como se había producido en crisis anteriores. Puede argumentarse que la dramática situación planteada por la Guerra Civil bloqueó las respuestas disidentes, como también podría tenerse en cuenta la confusión que en esos momentos vivía el socialismo español; pero todo ello serían explicaciones, no desmentidos del hecho principal: la constitución del PSUC comportó la abdicación del socialismo catalán.

En 1936 la aceptación pública de la constitución del PSUC fue generalizada entre

los militantes de las organizaciones preexistentes - y el elemento que mayor problema había puesto en el proceso previo de conversaciones, Josep del Barrio, quedó neutralizado con su inmediata marcha al frente-. La cuestión de la «unificación» no generó tampoco discrepancias internas; ni siquiera cuando la primera Conferencia del partido, en 1937, subrayó su identificación con la Internacional Comunista y el liderazgo de Stalin y, sobre todo, se eligió una nueva dirección que rompía el acuerdo de representación proporcional aplicado en 1936 (entonces tanto la primera ejecutiva del PSUC como las comisiones de los diversos ámbitos de dirección - que venían a constituir una suerte de comité central no formalizado como tal - se integraron mediante una composición equitativa de miembros de los cuatro partidos), bajo el pretexto de instituir una dirección homogénea. Los principales problemas internos del PSUC procedieron, en los años de la Guerra Civil, no de la plena identificación comunista de hecho, - deshaciendo el calculado equívoco inicial - sino de la confrontación con el PCE - favorecido precisamente por esa identificación comunista -. La derrota y el exilio destaparon de golpe, y de inmediato, las disidencias. Ya en el momento mismo del abandono de Barcelona y el paso de la frontera se inició una primera purga, en la que las discrepancias sobre el curso de la guerra fueron instrumentalizadas por la dirección del partido para lanzar acusaciones de desertión. Una buena parte de los implicados en ellas procedían de organizaciones socialistas: Almendros, Ferrer (de la Federación Catalana del PSOE), Barjau, Fronjosá, (de la USC), Martínez Cuenca (un antiguo miembro del PSOE integrado en la USC desde el frustrado intento de fusión en 1933)...; sin embargo ninguno de ellos interpretó el conflicto entonces en clave de discrepancia socialista. Ya en Francia la presión de los elementos más afines al PCE contra Comorera, al que acusaban de desviación «nacionalista» y del que desconfiaban como dirigente natural del comunismo catalán - una desconfianza que nunca se desvaneció a pesar de la absoluta estalinización de Comorera -, desencadenó la primera crisis importante en la historia del PSUC, resuelta en el llamado pleno de Amberes (marzo 1939) con la ratificación del liderazgo de Comorera y la independencia del PSUC con respecto al PCE. Fue el comienzo de un largo decenio de conflictos internos que no se cerró hasta que tuvo lugar finalmente la expulsión de Comorera y el efectivo sometimiento del PSUC al PCE. El grueso de las purgas tuvo lugar en los primeros años del exilio bajo la consigna de «bochevización», lanzada por el propio Comorera después de obtener en Moscú el reconocimiento del PSUC como sección catalana de la Internacional Comunista. Su ejecutor fundamental, Josep Marlés, presentó una síntesis de nombres y causas de sanción en su «*Guió per la discussió de l'informe de la direcció sobre la depuració del partit. 13-5-43.*»⁸; en el más puro estilo estalinista las causas de las sanciones remiten siempre a infidencias personales: «desertión», «confidente y provocador», «negarse a cumplir la misión que el partido le ha encargado», etc. Sólo en un caso se recoge un elemento de discrepancia política, en el de Colomer, al que se acusaba de «haver fet la revista teòrica del partit amb influències trotsquistes», una acusación que procedía de Togliatti y de los últimos meses de la Guerra Civil y que traducía la creciente paranoia de Comorera y la dirección comunista hacia los miembros del consejo de redacción de la revista del Bloc Obrer i Camperol «*L'Hora*», que en discrepancia con el proyecto POUM habían abandonado aquel partido, se habían integrado a

finis de 1935 en la Federació Catalana del PSOE y a través de ella habían ido a para al PSUC.⁹ El «guión» de Marlés - que se refiere únicamente a los miembros del Comité Central purgados - no hizo referencia a la expulsión, en 1940 de Barjau, Morgades y Serra Moret, a los que Marlés acusó de conspirar contra la unificación y de querer resucitar «*un nou partit català, de contingut socialreformista i nacionalista*»¹⁰ y más explícitamente «*ressucitar velles corrents polítiques i orgàniques que a Catalunya no arrelaran mai més, i que arreu del món s'estan desacreditant com a moviment tàctic i revolucionari. Fem al.lusió als socialpatriotes de la Segona Internacional...*»¹¹ El asunto no quedó nada claro y Serra Moret no sólo desmintió que Barjau le hubiera hecho tal propuesta - de Morgades afirmó que no mantenía ninguna relación desde hacía meses -, sino que hizo protestas sobre su fidelidad al partido: «*Jo no desitjo alterar la disciplina del partit ni ningú m'ha fet cap proposta en aquest sentit. En tot cas no fora l'esperit de caudillatge el que podria originar discrepàncies, sinó apreciacions de principis i de tàctiques. Respecte d'aquest punt, puc afirmar-vos que les tàctiques del Partit durant la nostra guerra varen merèixer el meu absolut aplaudiment i, si no puc dir el mateix de la postguerra és perquè desconec l'actuació del Partit, i per tant, no he pogut formar criteri.*»¹²

Ciertamente la respuesta de Serra Moret a Marlés está trufada de restricciones mentales, sin embargo a pesar de ellas Serra Moret no encabezaba, si secundaba, en 1940 ningún proyecto de restauración socialista, ni de ruptura del PSUC; ni siquiera se marchó por su propio pie del partido, fue expulsado cuando Comorera llegó a México y tomó directamente las riendas de la depuración. La supuesta conspiración socialista de Barjau y Morgades si existió no tuvo ninguna consistencia y la expulsión de Serra Moret tampoco tuvo ninguna trascendencia por lo que se refiere el tema de esta ponencia. Serra Moret se dedicó a hacer algo que se le daba relativamente bien: a hacer política por correspondencia y a resituarse personalmente en el mundo del exilio, en lo que coincidió con Pi Sunyer.

Las depuraciones del PSUC acabaron configurando un magma de ex-psuquistas al que quiso dar forma el grupo de Miquel Ferrer, Víctor Colomer, etc..., que ya en 1941 constituyeron una plataforma propia el Moviment d'Emancipació Catalana. En 1942 dieron un paso hacia adelante con la constitución del Partit Socialista Català, en Mèxic,¹³ cuyo programa destacaba sobre todo por el acento puesto en la reivindicación nacionalista- III República y autodeterminación de Catalunya - e incluía la condena del PSUC y la Internacional Comunista y el mantenimiento, en cambio, de las tradicionales tesis de defensa de la URSS. ¿Fue el Partit Socialista de Catalunya la primera propuesta de reconstitución del socialismo catalán? No exactamente. El PSC fue más que nada una plataforma de un grupo de exilio, vinculado entre sí por su pasada pertenencia al PSUC, sin ninguna incidencia más allá del particular mundo del exilio catalán en Latinoamérica, sin una propuesta global explícita de reconstrucción socialista, y desvinculado por completo del interior; aunque efectivamente sí significó un reagrupamiento de transición para su retorno o incorporación, según los casos, al socialismo democrático.

Las repetidas crisis de postguerra del PSUC no produjeron ningún proyecto alter-

nativo que se propusiera ocupar efectivamente el abandonado espacio socialista en Catalunya. Este surgió del que había sido el partido rival, el POUM. Nacido como un proyecto de partido español que desde el comunismo disidente pretendió desarrollar un espacio de tercera vía entre el estalinismo y el socialismo democrático no pudo cumplir su propósito. La persecución estalinista tuvo que ver con su marginación política en los años de la Guerra Civil y los primeros años de la postguerra; aunque esa persecución también contribuyó, y no poco, a mantenerlo unido. Sin embargo, lo que resultó definitivo para que ese propósito no se cumpliera fue la transitoriedad general del mismo y los problemas de consolidación de la fusión BOC-IC que dió lugar a finales de 1935 a la creación del POUM. Estos últimos estuvieron presentes desde el primer momento, desde que Maurín puso ante los militantes del BOC el aval de su liderazgo para que estos aceptaran que se atribuyera a IC un espacio de poder excesivo; aval que no pudo hacer efectivo desde el momento de su detención al comenzar la Guerra Civil. En palabras de Julián Gorkin - por tomar como testimonio el de alguien que quiso adoptar una situación intermedia en la crisis del POUM de 1945 - *«la crisis a la que estamos asistiendo estaba ya latente en el partido desde antes de traspasar la frontera pirenaica al sobrevenir la derrota. En el ánimo de no pocos camaradas, tanto del BOC como de la IC, es evidente que la fusión no había sido efectiva. Subsistían dos mentalidades o si se prefiere dos prejuicios que hacían las veces de tales. Sería absurdo negar esta realidad. Después de cada viaje tuyo a Madrid más de una vez comentamos este hecho. Hay que reconocer, por otra parte que la IC vino a la fusión porque como tal no tenía porvenir y con el firme propósito de conquistar a las masas del BOC a sus posiciones. Lo que Trotsky quería hacer al preconizar la entrada en los partidos socialistas, creyeron que podían hacerlo entrando en el BOC. Esto se vio claro al faltar tu y durante los primeros meses de la Guerra Civil. Se daba un caso paradójico. Mientras los trotskistas extranjeros acusaban a Nin y Andrade de haber traicionado el compromiso adquirido antes de su ingreso en el partido, estos parecían temer sobre todo por sus críticas. En el fondo deseaban justificar a toda costa la fusión (...). Todos los trotskistas extranjeros que caían en España so pretexto de prestarnos su ayuda eran colocados a la cabeza de las publicaciones extranjeras, de las emisoras y de otras posiciones clave. A los que procedían de los medios socialistas, se trataba de aislarles. Confieso que yo mismo dejé hacer al comienzo. Fue un error por mi parte. La sección de Madrid parecía no tener otro interés que el multiplicar las vivas a Trotsky por doquier. En su lucha contra el estalinismo, veíase solamente el viejo espíritu opositorista...»*¹⁴ La fusión rechinó desde un primer momento y además el peso de lo que Gorkin llamó «el viejo espíritu opositorista» bloqueó que el POUM definiera efectivamente su propuesta de «tercera vía». Con ello el POUM se quedó sin fundamentos; situado bajo la etiqueta de «oposicionista», «trotskista», «trotsko-bujarinista», «trotsquizante»,... o cualquier sublema del comunismo disidente su suerte a largo plazo estaba condenada a ser la de todas las disidencias comunistas, la de la desaparición ante la irreversible identificación entre comunismo y estalinismo. Por otra parte, la propuesta general de una tercera vía entre comunismo-estalinismo y socialismo-socialdemocracia, que animaban en Europa organizaciones como el Partido Socialista Obrero y Campesino en Francia (PSOP) el Partido Laborista Independiente (ILP), es decir organizaciones que en su

mayoría se situaban en la tradición de la izquierda socialista - no la de la disidencia comunista -, fue un proyecto coyuntural, derivado directamente de la grave crisis del movimiento socialista en Europa tras el triunfo del fascismo en Alemania y Austria. La guerra mundial mantuvo y agudizó la crisis al sumarse a ella espectacularmente la SFI, pero no dió nuevas fuerzas a las propuestas de «tercera vía» de mediados de los treinta sino todo lo contrario. El POUM sobrevivió entre 1939 y 1944 combinando la congelación de las diferencias internas - todo lo contrario de la vía de la depuración adoptada por el PSUC -, la ubicación en latencia del proyecto global no cumplido de partido marxista revolucionario español alternativo al PSOE y al PCE, y el impulso de estrategias nuevas para la movilización del partido en la resistencia antifranquista y antifascista que tuvo su expresión en Catalunya en el Front de la Llibertat y en el Sur de Francia en la red de evasión - primero, luego de evasión y penetración - constituida bajo la identidad del Grupo Martin. El Front de la Llibertat y el Grupo Martin, aunque políticamente constituían propuestas diferentes, fueron en la práctica dos segmentos complementarios de un mismo proceso, y el eje sobre el que se afirmó un nuevo liderazgo, personal y político, en el POUM - con todos los inconvenientes de tener colgado sobre si el fantasma del liderazgo no ejercido ni formalmente abandonado hasta después del estallido de la crisis del POUM por parte de Maurín-.

Ese modelo de la supervivencia del POUM que constituyó un buen mecanismo de adaptación a la doble clandestinidad ante el franquismo y la ocupación nazi se rompió desde los primeros meses de liberación del Sur de Francia y el consiguiente relanzamiento de la política antifranquista - reorganización partidaria, expectativas de una caída del régimen franquista a corto plazo, reactivación de las relaciones políticas del arco antifranquista,...- La crisis del POUM, que había tan solo amagado en los primeros años del exilio, estalló por completo. A comienzos de otoño el Comité de Francia del POUM, dirigido por Rovira, planteó la convocatoria de una Conferencia en Toulouse, para el mes de noviembre. El mismo Comité de Francia recabó el apoyo de Maurín exponiéndole en los siguientes términos la situación creada: *«Nuestro partido hoy no es un todo orgánico sino una suma de grupos dispersos políticamente y diferenciados o carentes de política propia. Hasta el 36 la unidad del POUM, política y orgánica, se hallaba garantizada por tu presencia al frente del mismo. Durante la Guerra Civil, tu ausencia nos hizo pasar el tiempo en interminables discusiones domésticas que nos inutilizaron para comprender por cuenta propia - es decir sin ayuda de los textos - todo cuanto se desarrollaba a nuestro alrededor. La represión estalinista ayudó entonces a mantener la unidad del partido. La firmeza con que los militantes la aguantaron en las cárceles, en los campos, en el frente y en la retaguardia probaron que el POUM no era una creación artificial. Pero nuestro partido estaba aún sin formar (...). Existen infinidad de hechos que aún podríamos señalar para comprender esta interrogación que hoy se hace el partido en general: ¿debe existir o debe desaparecer el POUM?»¹⁵*

La carta mencionaba cuatro propuestas:

-«lisa y llanamente ingresar en el PSOE por entender que es la mejor forma de impul-

sar la vieja organización socialdemócrata por la vía del socialismo»

-«reagrupar las fuerzas existentes en Cataluña y Levante y con ellas organizar un fuerte movimiento socialista, que manteniendo nuestras consignas esenciales estaría en condiciones de pactar en el futuro con el Partido Socialista u otras fuerzas marxistas»

-«que se mantenga el POUM con la perspectiva de convertirse en la fuerza aglutinante de los grupos y nuevos partidos que pudieran surgir de tales escisiones (Nota: las que surgieran de las crisis de los partidos tradicionales, el PSOE y el PCE). Fusionado con ellos se crearía la base del partido que todos propugnamos»

-«mantenerlo (el POUM) en tanto no se resuelva definitivamente en España la crisis general del movimiento obrero. Una vez resuelta ésta podremos decidir a la vista de la situación real que se cree, cual es el camino que nos conviene adoptar».

Rovira planteó una clara revisión del proyecto POUM - afirmando las deficiencias de la fusión y el carácter obsoleto de la propuesta de 1935 - pero, y esto es lo esencial, enmarcándolo en una reconsideración general del panorama de la izquierda en Catalunya. Rovira, que hasta entonces había destacado desde Prats de Molló como un hombre de acción reveló en 1944 tener una gran capacidad de intuición política. Intuyó el cuello de botella del POUM, no limitándose a la fácil contemplación del pasado - un pasado mitificado por el martirio - e intuyó al propio tiempo cual era el vacío que había abierto la constitución del PSUC como partido comunista catalán; intuyó asimismo que la ocupación de ese vacío era la tarea inmediata, pero vió que no era posible cumplirla con una simple, artificial y no creíble, trasmutación del POUM en Partido Socialista - eso lo diferenció de las operaciones de Ferrer, Colomer y Cía- ni con la incorporación en masa de los militantes de un POUM, que consecuentemente se autodisolvería, en un PSOE cuyo perfil y futuro en 1944 no estaba aún claro. En consecuencia propuso un nuevo salto en la historia de la izquierda catalana: reconstruir el socialismo, teniendo como horizonte la formación de un Partido Socialista a través del impulso de un proceso abierto, democrático, plural, de reagrupamiento en un Moviment Socialista de Catalunya. El valor de la propuesta de Rovira residió en su apuesta de futuro, en que asumió de cara la superación de unos puntos de referencia que pertenecían al pasado: podían mantenerse, pero a costa de no ofrecer ya nada nuevo y desaparecer con la generación que los había elaborado o concebido. La Conferencia de Toulouse reforzó las posiciones de Rovira y el 14 y 15 de enero de 1945 tuvo lugar la reunión constitutiva del Moviment Socialista de Catalunya como *« front orgànic de l'acció socialista a Catalunya, sense que cap organització adherent perdi la seva personalitat.»*¹⁶ A la reunión asistieron Rovira, Coll, Quer, Gómez, Antich y Forner en representación del POUM, Foraster en representación de la militancia catalana del PSOE de Francia, Carrión, Vergés, Bigatá, Brufau y Aleu, que se reclamaban como representantes de la histórica Unió Socialista de Catalunya, Tomás, ex-militante del PSUC, Serra de la UGT y Riu, Estela, Lletger, antiguos militantes de Esquerra Republicana de Catalunya. El PSOE de Francia (Llopis-Trifón Gómez), que acabó

nucleando y hegemonizando la reconstrucción del socialismo español, rechazó luego seguir en el MSC - se llegó a plantear, o argumentar, la constitución de un Partido Socialista Obrero Catalán vinculado al PSOE - aunque tampoco adoptó una actitud hostil; en contrapartida el MSC consiguió la adhesión del Partit Socialista Català del exilio latinoamericano. A pesar de su fracaso parcial en el interior, donde la mayoría del POUM apoyó finalmente la propuesta de supervivencia del partido y el rechazo al proyecto del MSC - la actitud indecisa o equívoca de Maurín facilitó que eso fuera así,- el MSC consiguió también proyectarse en Catalunya conectándose a la nueva generación de la resistencia antifranquista. Con más o menos efectivos, con mayor o menor acierto político, bloqueado también por debates internos, etc..., el MSC resultó no ser una idea del momento, y su permanencia en la resistencia antifranquista y en el mundo de la izquierda catalana - incluso a veces a pesar de la escasez de su militancia - lo sitúa, por lo menos, como el portador constante de un proyecto de reconstrucción socialista que, como sus fundadores habían pensado, se haría realidad con el fin de la dictadura antifranquista,... aunque lamentablemente está no tuvo lugar hasta más de treinta años después.

Notes

- 1 *Els orígens del Partit Socialista Unificat de Catalunya* (Barcelona).
- 2 Causa, C. *El procés de formació del PSUC. Els esglaons de la unificació*. *Nous Horitzons*, núm. 32, 1976.
- 3 Caminal, M. *Joan Comorera. Catalanisme i socialisme (1913-1936)*. Volum I . Barcelona, 1984. pàg. 237
- 4 Caminal, M. op.cita. voll.III. pàgs. 9 i 11
- 5 *Justícia Social*, 10 d'agost de 1935.
- 6 Dimitrov, G. *La ofensiva del fascismo y las tareas de la Internacional en la lucha por la unidad de la clase obrera contra el fascismo. Informe ante el VII congreso de la Internacional Comunista. 2 de agosto de 1935*. *Obras escogidas*, 1. Madrid 1977.
- 7 Hajek, M. *Storia dell'internazionale comunista (1921-1935)*. Roma, 1939. pàgs. 285-286. La cita corresponde a esta versión italiana; hay versión española publicada por Grijalbo.
- 8 Fons J. Marlés. Centre d'Estudis Històrics Internacionals. Universitat de Barcelona.
- 9 Tengo sospechas razonables de que fue esa paranoia, en su manifestación final, la que desembocó en el asesinato de Libert Estartús, acusado sin pruebas de la detención de Josep Miret por los nazis.
- 10 *Als nostres militants*. Comité Executiu del PSUC (secció catalana de la IC). Mèxic, maig del 1940. Fons Comorera-Massip, CEHI - Universitat de Barcelona.
- 11 Carta de Josep Marlés a Serra i Moret, 27 de abril de 1940. Fons Manuel Serra i Moret. CEHI-Universitat de Barcelona.
- 12 Carta de Serra Moret a Josep Marlés, 11 de mayo de 1940. Ibidem.
- 13 Molas, I. «El Partit Socialista Català...», *L'Avenç*
- 14 Carta de Julián Gorkin a Joaquin Maurín, México 18 de marzo de 1946. Fons Joan Reventós. Arxiu Històric de la Fundació Rafael Campalans.
- 15 Carta del Comité de Francia a Maurín, otoño de 1944. Fons Josep Rovira. Arxiu Històric de la Fundació Rafael Campalans.
- 16 Butlletí Interior del POUM, gener 1945. Hemeroteca de l'Arxiu Històric de la Fundació Rafael Campalans.

José Martínez Cobo

**La reorganización del socialismo español
(1944-1947)**

En el frío mes de marzo de 1939, miles de españoles se vieron obligados a abandonar el país para eludir la venganza del victorioso régimen fascista, de inmediato traducida en encarcelamientos y muertes. Como para aquellos que cruzaron la frontera en fechas precedentes, comenzaba un exilio que entonces nadie imaginaba duradero, inaugurado con la dramática realidad de los campos de concentración. Por si ese cruento periplo no fuera suficiente para rubricar la tragedia de las dos Españas, quienes permanecieron en tierra patria iban a purgar en las cárceles franquistas su lealtad a la República.

Innumerables socialistas engrosaron la copiosísima nómina del destierro. A él llegaban con el peso de la derrota, la frustración de ideales truncados y las divisiones internas que habían debilitado sus organizaciones. Dejemos la palabra a dos testigos de aquellos momentos, Fernando de los Ríos y Manuel Cordero. El primero se dirigía a Ginés Ganga del siguiente modo en 1942, poco antes de regresar a las filas del PSOE que había dejado circunstancialmente:

...sólo a ese Partido he pertenecido toda mi vida, pero ese Partido se ha deshecho; el que se forme, yo no sé qué fisonomía tendrá, ni qué principios serán los que hayan de informarlo (...) Soy, pues, lo que se llama entre nosotros un simpatizante (...). Todo intento de rehacer el Partido en el destierro me parece pueril a más de artificioso...

En 1939, cuando se dispone a emprender rumbo a Argentina, Manuel Cordero se despide del también socialista Carlos Martínez Parera en estos términos:

Nuestro Partido, que era lo mejor que había en el país, hoy está deshecho como los demás; hay que proceder a organizarlo de nuevo, prescindiendo de todos los picatostes que lo han estropeado, y darle un nuevo contenido, ideal y una disciplina muy rígida, y si no, no hay solución...

Aunque de algún modo divergentes, ambos escritos coinciden en constatar que, acabada la guerra, el PSOE se encontraba «deshecho». Seis años después, en marzo de 1945, es decir, apenas unas semanas antes del fin del conflicto bélico mundial, llega a la sede que la Comisión Ejecutiva del PSOE de Francia en el Exilio tiene en Toulouse, a cuyo frente está Rodolfo Llopis, el extenso informe de la Segunda Ejecutiva del PSOE clandestino, dirigida por Eduardo Villegas. En él se deja constancia de la desoladora existencia que atraviesa la organización socialista:

Todos han sido detenidos y están presos, excepto uno que, aunque ignoramos dónde está, no nos falta enlace y relación con él (...). Al ser detenidos los citados, lo fueron también, y con fatales consecuencias, quienes nos prestaban su colaboración para la tirada de *El Socialista* y demás propaganda. Nos quedamos sin máquina de escribir, sin multicopista y sin todos los elementos precisos a tal fin. En estas condiciones fuimos requeridos para recoger lo actuado y constituir la Comisión Ejecutiva.

¿Acaso los testimonios aquí transcritos no aluden a la reorganización de los socialistas tanto dentro como fuera de España?, ¿qué tipo de estructuras organizativas reconstruyeron y cuál fue el grado de dificultad que supuso tal tarea? Detengámonos en estos aspectos que marcan indeleblemente la existencia del socialismo de posguerra.

Acabada la contienda civil española los socialistas hubieron de afrontar el futuro, diezmadas sus filas y con notorias disensiones internas. Conviene tener presentes cuatro consideraciones al respecto. La primera, que los socialistas constituyen una diáspora por tierras españolas y por países de los tres continentes. La segunda remite al hecho de que se hayan atenuado sobremanera las rivalidades existentes en los años treinta entre Julián Besteiro, Francisco Largo Caballero e Indalecio Prieto; debido a la hostilidad común hacia Juan Negrín. No se olvide que la Guerra Civil concluye con dos episodios que tienen gran incidencia en la historia del socialismo. Me refiero al golpe de Casado y a la designación en Madrid de una Comisión Ejecutiva presidida por Gómez Osorio, lo cual implica la desautorización de la que dirigía Ramón González Peña. Quepa añadir que estas divergencias afectan asimismo a la UGT y a las Juventudes Socialistas...incluso las organizaciones de los socialistas vascos no son ajenos a dichas disputas intestinas. La tercera consideración gira en torno a los enfrentamientos que protagonizan Prieto y Negrín en París o en México durante los escasos meses de paz que preceden a la Segunda Guerra Mundial, acentuando las disensiones internas. Por último, la cuarta consideración refiere la prioridad absoluta concedida por la militancia socialista a la supervivencia individual en cárceles y campos de concentración, lo cual condiciona a ambos lados de la frontera los primeros grupos reorganizativos.

La reorganización sigue un proceso complejo y en ella influye enormemente el lugar en el que se lleva a cabo, hasta el punto de acomodar el modelo de Partido, determinar las relaciones entre sus distintas organizaciones o con las de otras formaciones y, por consiguiente, orientar su estrategia política. Resulta prácticamente imposible comprender la situación orgánica y las opciones políticas durante 1945 y 1946 si se desconocen los procesos de reorganización socialista. La reestructuración local acontece en primer lugar en las prisiones españolas, merced a «comités de cárcel» que lograrán interrelacionarse gracias a la política franquista de continuos traslados de presos y a las sucesivas puestas en libertad. De tal modo va configurándose el proyecto de organización clandestina. Un hecho simbólico contribuye a ese propósito.

La víspera de su fusilamiento junto a Ricardo Zabalza, Gómez Osorio, legítimo presidente del PSOE para el Interior, ve por última vez a su hijo, Sócrates Gómez, a quien encomienda la misión de reorganizar el Partido. La transmisión familiar de ideales y voluntades otorga una legitimidad incontestable. Al ser liberado, Sócrates Gómez emprende contactos con grupos formados en cárceles, en talleres e incluso en las montañas de Asturias. Se formaliza una gestora de la «familia socialista» que en octubre de 1943 va a convocar un pleno en la madrileña Dehesa de la Villa, durante el cual se elegirá una comisión ejecutiva clandestina bajo la presidencia de

Juan Gómez Egido. No se trata de un órgano testimonial pues edita *El Socialista*, funda con la CNT y los republicanos la Alianza Nacional de Fuerzas Democráticas, abre discusiones con la derecha moderada y entabla los primeros contactos con los socialistas exiliados en Toulouse. Su actividad relevante concluye con la detención de sus miembros en febrero de 1945. La Ejecutiva siguiente, a la que hicimos referencia con motivo del escrito enviado por ella a la ciudad del sur francés, convocó en septiembre de aquel año un pleno al que asistirán delegados de Andalucía, Aragón, Asturias, Cataluña, Extremadura, Galicia, Levante, Madrid y País Vasco. Resulta imposible determinar el número de militantes bajo su disciplina, si bien en 1946 para los dirigentes del Interior era superior a la militancia del exilio, entonces cifrada en unos ocho mil militantes.

Las características de este proceso de reorganización estriban, por un lado, en su desarrollo a iniciativa de afiliados y no de dirigentes conocidos durante la guerra; por otro, en la negación de tendencias y sometimiento a una absoluta disciplina.

Diferentemente se muestra la reorganización en territorio mexicano. Hasta allí ha llegado la mayoría de diputados y numerosos líderes socialistas y republicanos. Pronto se crea el Círculo «Pablo Iglesias» que llega a contar con ochocientos afiliados; la Minoría Parlamentaria consigue reunirse desde principios del exilio; allí residen seis miembros de la Ejecutiva que habían abandonado España (Indalecio Prieto, Alejandro Otero, Manuel Albar, Luis Martínez Gil, Ramón González Peña y Ramón Lamonedá), es decir, la mayoría de quienes la integraron junto a los desaparecidos Manuel Cordero, Francisco Cruz Salido y Ricardo Zabalza. Las controversias existentes, que dividen la Ejecutiva en prietistas y negrinistas, conducen a la escisión y a que, tras su expulsión de la Minoría Parlamentaria, Lamonedá y González Peña funden el Círculo «Jaime Vera». La UGT conoce idéntica escisión pues en México actúa una ejecutiva opuesta a la de Rodríguez Vega y Amaro del Rosal. Por último, la línea divisoria de los socialistas vascos por su apoyo al Gobierno de José Antonio Aguirre.

Estas disensiones no sólo traducen rencores pasados, también la condición que Prieto entiende necesaria para privar a Negrín de su legitimidad y, como veremos, entorpecer la reconstrucción de las Instituciones Republicanas que considera incompatible con la solución del problema español. A diferencia de lo ocurrido en la clandestinidad, las iniciativas provienen de los líderes y se saldan con rupturas en cada una de las organizaciones socialistas. Panorama similar encontramos en el reducido exilio inglés, no exento de pugnas entre Negrín, Araquistáin y Wenceslao Carrillo, llevadas hasta el extremo de que estos dos últimos no son capaces de integrarse en una única agrupación opuesta a aquél.

Los socialistas del norte de África rehacen un Partido con posterioridad a los de México pero antes que los de Francia. Esto responde a que los alemanes llegaron a tierras magrebíes tiempo después que a Francia y las abandonaron antes. La liberación permite que los esfuerzos de la militancia, ajena a cualesquiera tendencias enfrentadas, se plasmen en la creación del PSOE en África del Norte cuyo

primer congreso tendrá lugar en febrero de 1944. Dicha organización establece inmediatas relaciones con sus correligionarios de México, cuyas propuestas políticas refrendan sin menoscabo de la propia autonomía que mantendrán hasta su entusiasta incorporación al Partido reconstruido en Francia.

En lo que respecta al socialismo en tierras galas, nadie duda que los campos de concentración propiciaron el reencuentro de militantes exiliados. De los situados en el Mediodía francés salieron muchos para incorporarse a compañías de trabajo, a talleres o al ejército. Por lo demás, en la vida exiliada y en la reorganización influyeron comprensiblemente la instauración del régimen del Vichy, la ocupación alemana y la Resistencia. A iniciativa de los militantes se entablaron los contactos fructíferos en la creación de núcleos esporádicos de socialistas y, liberado el sur de la ocupación nazi, en agosto de 1944 los dirigentes de los comités de barrio de Toulouse; emitirán por radio durante el verano de 1944 las instrucciones para la reorganización y la convocatoria del que será el primer congreso del PSOE en el exilio, trigésimo de su historia. En efecto, el 24 de septiembre de aquel año se celebra en la sala Senechal de Toulouse la reunión congresual con mandatos de cinco mil doscientos setenta y siete afiliados. De ella saldrán los límites de las alianzas con otras fuerzas políticas, mantenidos durante años y, además, el modelo de Partido que, con algunos cambios, aún está hoy vigente.

Aunque no condujeran el proceso de reconstrucción, los líderes exiliados Trifón Gómez, Pascual Tomás, Andrés Saborit, Enrique de Francisco y Rodolfo Llopis, alcanzan innegable protagonismo desde aquel primer congreso. Excepto la resolución concerniente a la reorganización de las Juventudes, las restantes se aprueban por unanimidad, lo cual, si de algún modo puede extrañar puesto que los delegados no se conocían entre sí, se explica por algunos criterios que espontáneamente había fijado la base militante: requisitos rígidos para ingresar en el Partido, prohibición de tendencias, vínculos estrechos entre Juventudes y Partido... Pocas semanas después, en la misma sala que se había celebrado el congreso del PSOE, se funda la Unión General de Trabajadores en Francia, con idéntica determinación y estricto acoplamiento al PSOE: «En nuestro Partido - según palabras de la Dirección en 1946 - no se admiten eclipses en la disciplina, ni se conceden vacaciones a la disciplina, ni se permite que alguien se las tome por su cuenta ». La consigna es aplicada rigurosamente y sin excepciones: al propio Francisco Largo Caballero, cuya liberación se celebra entusiastamente, hubo que recordarle la inconveniencia de toda iniciativa política contraria a lo acordado por la Dirección y los congresos.

Aun con previas autorizaciones y límites precisados por la Ejecutiva y el Comité Nacional, difícilmente pudieron crearse el Comité Central Socialista de Euzkadi y la Federación Socialista Asturiana. Se recordó al primero que su «existencia era derivada del Estatuto Vasco concedido por la República, y que su actuación como comité quedaría reducida estrictamente a los problemas específicamente vascos y siempre de acuerdo, previa consulta, con la Comisión Ejecutiva del Partido». En cuanto a la Federación Socialista Asturiana, fue permitida tras manifestar su intención de cumplir exclusivas funciones de solidaridad.

Prueba igualmente de centralismo se halla en el problema con los socialistas catalanes que, si en tiempos hegemónicos del PSOE no pudo solucionarse, mucho menos en los de un exilio escaso en posibilidades. La creación del Moviment Socialista de Catalunya el 14 de enero de 1945, que pretendía reunir distintos sectores sociales del socialismo en la Generalitat, aconsejaba adoptar decisiones. Puesto que el manifiesto de su constitución venía avalado por la Unión Socialista de Catalunya, el POUM y, además, por la Federación catalana del PSOE, la Ejecutiva socialista se apresuró a precisar que el representante socialista lo era a título de observador y que, por tanto, la Federación no integraba el Movimient. Sin embargo, el problema suscitado perduraría hasta poco antes de las elecciones de 1977. La Ejecutiva propuso la solución de reagrupar en una Federación Socialista de Catalunya a todos los afiliados procedentes de la Generalitat y crear al mismo tiempo un comité con sede en Perpignan. Los límites impuestos a dicha Federación quedaban perfectamente expresos en dos artículos de sus propios estatutos, dictados por la Ejecutiva:

- Los militantes socialistas catalanes cotizan a través de sus secciones y grupos departamentales del PSOE como los demás afiliados.
- La CE del PSOE en el Exilio deberá conocer, previamente a su aplicación, los proyectos del Comité de Delegación de la Federación Socialista de Catalunya en el Exilio, siempre que afecten a la posición política del Partido, y podrá asistir a todas sus reuniones con el fin de manifestar su opinión en cuantos asuntos de interés puedan presentarse al efecto de obtener los mejores resultados para los intereses del Partido.

Ciertamente pueden extrañar estas disposiciones, sin embargo en esa misma época se emitían declaraciones como la del presidente vasco:

Teniendo en cuenta las actuales circunstancias ya no cuentan Constitución de la República y Estatuto Vasco. La política del Gobierno Vasco se fundará en el sentir del pueblo vasco y el mandato de la sangre.

El primer mandato emanado del congreso de Toulouse no es otro que cerrar filas en torno a un Partido que se reconoce representante parcial del exilio y bajo la autoridad del PSOE en España. Y esta dependencia inexcusable («de España salieron socialistas, pero no el Partido») se manifiesta cuando desde tierras francesas se desconoce la marcha de reorganización en la patria abandonada y será de capital importancia en la resolución de relaciones entre Toulouse y México.

En el país galo el PSOE paliará las dificultades del exilio estableciendo un fuerte dispositivo orgánico mediante agrupaciones locales, en grupos departamentales y en el Comité Nacional. En suma, estructuras indispensables para afrontar una lucha inmediata y difícil y conseguir la legitimidad Internacional. Ahora bien, también se impone una rígida política de autodefensa. En las primeras semanas de la Francia libre el PSOE y la CNT han de soportar violentas afrentas y agresiones, a veces saldadas en sangre, por parte de Unión Nacional Española y, en concreto, por los guerrilleros, brazo armado suyo y único que prácticamente existe en el Mediodía francés. Quepa añadir que numerosos dirigentes de la organización francesa SFIO

se muestran partidarios de Negrín y de la reconciliación de los socialistas.

En el seno de la Conferencia Internacional Socialista (COMISCO) que precede a la reorganización de la Internacional Socialista, la batalla se prolongará penosamente hasta obtener la legitimidad, lograda por fin en 1948 gracias al PSOE del Interior.

Todavía más ardua sería la pugna en lo que al Sindicato se refiere. La UGT socialista que presidía Trifón Gómez tuvo que enfrentarse a la UGT-Junta Central, integrada por comunistas y negrinistas a cuyo frente estaba Rodríguez Vega. El pleito se resolvió al producirse la ruptura de la Federación Sindical Mundial, cuando fruto de la guerra fría, nace la CIOSL.

La realidad de la Francia libre, el número de exiliados en el Mediodía francés y la proximidad de España, desplazan hacia Toulouse el centro de gravitación de la política socialista: «porque lo dimos todo, lo tuvimos todo» diría desde la ciudad rosa Trifón Gómez. Los regulares contactos con Madrid y las reuniones de la Ejecutiva de Toulouse con el secretario general de la clandestina ratifican, en verdad, la supremacía que había adquirido esta última; pero, al mismo tiempo, comportan una mutua confianza que se muestra en el momento de resolver los conflictos con México, conflictos derivados de opciones políticas distintas y de la distancia que media entre ambos núcleos socialistas. Además, el Partido asiste a un progresivo incremento de su militancia en Francia: si en 1945 se censaron ochenta y ocho grupos departamentales y doscientas setenta agrupaciones sólo en tierras francesas, en Africa del Norte funcionaban cinco grupos departamentales y veintiséis secciones y en Bélgica únicamente cinco agrupaciones. En definitiva, más de siete mil afiliados.

Iberoamérica, que mantenía estrecha relación con su satélite londinense, contaba con propia ejecutiva y quiso mantener su autonomía política y orgánica. Las divergencias allí existentes fueron válido pretexto para que el Interior decida normalizar la situación conflictiva. A finales de julio de 1945 la Ejecutiva madrileña cursa a México un escrito de gran crudeza y reproche en el cual exige el fin de las divisiones y la incorporación a la disciplina de la ejecutiva de Toulouse, al tiempo que amenaza con la inmediata expulsión de quienes no acepten su requerimiento. El PSOE de México acata las decisiones de Madrid y seguidamente dimite la ejecutiva presidida por Otero Prieto.

En el mes de agosto de aquel mismo año existían sólo, pues, las ejecutivas exiliada y clandestina, con sede en Toulouse y en Madrid respectivamente, sin que se diera en ellas el más mínimo conflicto de protagonismo o supremacía. Si en la ciudad francesa florece un sólido Partido con numerosa y joven militancia cuya actuación será determinante en la política del exilio republicano, en Madrid la organización se mantiene activamente, se relaciona con las embajadas inglesa y francesa, y a través de la ANFD entabla discusiones con los monárquicos moderados. Debido a determinadas dificultades que afectan al Interior (detención de la segunda ejecutiva de la clandestinidad, así como la evolución internacional respecto al problema es-

pañol), el PSOE de Toulouse adquiere mayor protagonismo a partir de 1947. Sin embargo, formalmente, según prueban algunos percances, la supremacía del Interior persiste hasta los años 1950 y 1951.

El II Congreso del Partido, celebrado en abril de 1946, rubrica la unidad orgánica que tanto había costado conseguir y, al aprobar por unanimidad su posición política, sentencia la unidad política. Pero ésta es mera ilusión. Las discrepancias existentes difieren en aquellas de la preguerra. Las posiciones de Prieto y Largo Caballero concuerdan bastante en dicha solución política, a la que se oponen tanto los «caballeristas» Llopis y Pascual Tomás como los «besteiristas» Trifón Gómez y Saborit. Nuevamente la estrategia del PSOE resulta incomprensible si no se tienen en cuenta las diferencias «geográficas» que tardaran años en desaparecer.

Comprensiblemente en México acontecen las primeras refriegas políticas en el campo republicano. Detrás de la tesis del socialismo allí exiliado está Indalecio Prieto quien desde 1938 venía arguyendo el plebiscito como solución al problema institucional español, extensible a los aliados victoriosos en el conflicto mundial. No obstante, Prieto era consciente de las dificultades con las que tropezaba la unanimidad en torno a la solución del plebiscito, sus prealables son: por un lado, retirar la legitimidad y truncar cualquier perspectiva política a Juan Negrín; por otro, interrumpir la reconstrucción de las instituciones republicanas, abocadas a la formación de un gobierno republicano cuya legitimidad cortaría el camino hacia el censo y el apoyo de los aliados. Esto explica sus actuaciones en el seno de la Diputación Permanente de las Cortes establecida en la capital mexicana, conducentes a impedir y, luego, retrasar la reunión de las Cortes y la constitución de un gobierno que, tras largas diatribas, quedará formado bajo la presidencia de José Giral.

Indalecio Prieto asistía al fracaso de su gestión, en gran parte debido a la desaprobación que Toulouse mostraba hacia sus tesis políticas. Sin embargo, por mediación suya y con el concurso de fuerzas republicanas se crea la Junta Española de Liberación que se extiende a África del Norte e, integrando anarcosindicalistas, a Francia. No faltaba razón al líder socialista cuando veía en la Junta un organismo extrainstitucional muy apto, por su flexibilidad y eficacia, en las conversaciones, que él estima ineludibles e imperiosas, con la derecha moderada de España. No se olvide, además, que a la sombra de la Delegación mexicana la JEL obtiene que la Conferencia de las Naciones Unidas celebrada en San Francisco emita la primera declaración internacional de condena al régimen franquista. No porque se disuelva la Junta al formarse el gobierno republicano o porque México haya pasado a la disciplina orgánica de Toulouse, Prieto cesará de hostigar al gobierno, entonces a través de la Minoría Parlamentaria. Sin embargo la suya no es la política oficial del PSOE y tardará dos años (claves y desaprovechados para resolver el problema español) en comprender que para que triunfaran sus postulados políticos en el exilio debía imponerlos previamente al Partido y que esto era imposible sin ostentar el poder de la Dirección.

En Madrid los socialistas defienden ante aliados republicanos y cenetistas la legitimidad de la República, sin menoscabo del diálogo con monárquicos y de su acuerdo reservado, en 1945, de no rechazar soluciones institucionales que acaben con Franco y restablezcan las libertades. Admiten que España atraviesa un «período constituyente» pero asimismo afirman ante las embajadas aliadas que sólo reconocerán un régimen emanado de la voluntad popular. Reconocen que la autoridad de la Alianza es superior a la del gobierno republicano, lo cual no les impide defenderlo hasta el punto de amenazar con romper aquella si las iniciativas promonárquicas de cenetista y republicanos son excesivas.

En cuanto a los socialistas de Toulouse, que han asistido a la derrota del nazismo y celebran las libertades en la Francia de posguerra, no dudan en el inminente fin del franquismo. Reclaman la creación del gobierno republicano sin comprender las reticencias de México y aprovechan cualquier ocasión para manifestar públicamente su apoyo incondicional a la República y, por ende, el rechazo a otra solución alternativa. Lejos de suscribir la política de Prieto, asumen la JEL en Francia pues entienden que les sirve para enfrentarse a la UNE. Sólo la voz discrepante de Largo Caballero se pronuncia a favor de un gobierno puente, tesis por la que de inmediato la Ejecutiva le llama la atención. Las divergencias difícilmente pueden resolverse debido a la situación misma de la clandestinidad y por las nada fáciles comunicaciones entre un lado y otro del océano en el exilio. Más aún, el panorama político se complica por circunstancias ajenas a la voluntad socialista. El 5 de marzo de 1946, Estados Unidos, Francia e Inglaterra suscriben la llamada Nota Tripartita por la cual condenan el régimen franquista y desean verlo reemplazado por un gobierno ampliamente respaldado por el pueblo. Prieto interpreta la Nota como censura a la existencia del gobierno republicano y como confirmación de la política que él preconiza.

Por entonces Madrid muestra cierta desconfianza hacia el Gobierno Giral pues este no acepta cualquier negociación, pero intenta contrarrestar las iniciativas de Luque y, luego, de Santamaría, dirigentes cenetistas proclives a la Monarquía. En Toulouse, desde diciembre de 1945, en cambio, se define una estrategia más sutil: defender el cambio de gobierno por un equipo dirigido por un socialista dispuesto a iniciar negociaciones con los monárquicos explorando otras soluciones que la del reconocimiento del Gobierno republicano. A finales de 1946 la reunión de la Asamblea de las Naciones Unidas retrasa la realización de esa propuesta, arguyendo el PSOE que no conviene mermar las fuerzas del campo republicano en tal momento.

El ingreso de comunistas al gabinete de Giral y la dimisión de Fernando de los Ríos abren una nueva crisis entre Prieto y la Ejecutiva de Toulouse. En el Congreso que se inaugura en 1946 en Toulouse no triunfa la tesis de México pero la ponencia política señala que el Partido no se opondrá a otras soluciones si fracasa el gobierno. Estuvieron ausentes Prieto, que había decidido quedarse en el continente americano, y Largo Caballero, fallecido semanas antes. Qué duda cabe que la presencia de ambos habría cambiado radicalmente las resoluciones alcanzadas en la cita congresual.

Clausurada la Asamblea de Naciones Unidas con una mera condena moral del franquismo, el PSOE provoca en enero de 1947 la crisis del gobierno republicano. El Interior propone a Trifón Gómez, más abierto a negociaciones con los monárquicos; sin embargo, el presidente de la República, Diego Martínez Barrio, designa a Rodolfo Llopis. Comprensiblemente Prieto muestra su desacuerdo y decide viajar hasta Toulouse en julio de 1947, con ocasión de la reunión en aquella ciudad de la Asamblea de Delegados del PSOE. Después de un extraordinario debate frente a Llopis y Trifón, logra que la Asamblea, vulnerando las normas estatutarias, anule los acuerdos políticos del Congreso y nombre una comisión encargada de negociar con los monárquicos. Consiguientemente, Llopis se ve obligado a dimitir y, con su dimisión, acaba la participación de los socialistas en el gobierno republicano y se cierra una significativa etapa del exilio. Transcurre más de un mes hasta que el PSOE del Interior avala la Comisión designada; Llopis obstaculiza su existencia y se suceden los conflictos en las agrupaciones con virulencia tal que hace peligrar la unidad orgánica. Prieto se presenta ante el III Congreso con el propósito de eliminar todo recelo contrario a su política y finalmente lo consigue: es censurada la Ejecutiva y él asume la presidencia del Partido, pero Llopis sigue al frente de la secretaría general. Una década después de su primer discurso a favor del plebiscito, la tesis prietista es aceptada por un congreso del PSOE. Sin embargo, el acuerdo llega con notorio retraso, cuando la guerra fría es una realidad desde hace dos años... o quizás demasiado prematuro.

El líder socialista provoca las conversaciones con los promonárquicos. Instalado en San Juan de Luz, mantiene varias entrevistas con quien fuera dirigente de la CEDA, José María Gil Robles, tres de ellas en presencia de Ernest Bevin, secretario del Foreign Office británico; los contactos prosiguen por correspondencia o a través de intermediarios. El resultado de tales gestiones se plasman en octubre de 1948 en los ocho puntos del llamado «Pacto de San Juan de Luz», preludio de lo que treinta años más tarde será la transición democrática. Pocos días antes, Don Juan se había encontrado con Franco en el Azor, pero la ambigüedad y falta de resolución del pretendiente dan al traste con el que pudo ser el primer consenso histórico de la España moderna. Los acuerdos alcanzados carecen, ciertamente, de efectividad. La creación del Comité de Enlace, encargado de desarrollar la política expresa en el Pacto, entrañará las agudas discrepancias entre el Exilio y el Interior durante dos años, tiempo en el que la represión debilita las estructuras socialistas de la clandestinidad y el cual, una vez transcurrido entre polémicas y disensiones, evidencia que la actitud del Interior a favor del Exilio llega demasiado tarde. El panorama no puede ser más desalentador: la Asamblea de las Naciones Unidas abre las puertas de par en par al dictador, Indalecio Prieto dimite y regresa a México. Queda tambaleante una política que lentamente irá solidificando sus bases, reivindicando como alternativa al franquismo un gobierno sin signo institucional que convoque elecciones para determinar el régimen deseado por los españoles y el cual, consecuentemente, los socialistas acatarán. En torno a dicha fórmula girarán en años posteriores, matizándola, las tesis socialistas que premonitoriamente justifican la actitud mantenida por el PSOE en la transición democrática.

En la progresiva reconstrucción, el Partido pretendió trazar las líneas fundamentales de su acción. En primer lugar, la unidad y disciplina interna mediante formulaciones rígidas y la vigilancia de su escrupuloso cumplimiento. Por otra parte, se opuso radicalmente a toda colaboración con los comunistas, considerados no sólo culpables de las fracturas socialistas sino también difusores del totalitarismo y agresores en potencia. Por último, proclamó la necesidad de una solución incruenta al problema español tras consulta popular. Con el transcurso del tiempo se abandonó la tesis de la legalidad republicana y, posteriormente, la de la legitimidad republicana. En cuanto a la UGT, también el anticomunismo preside su reconstrucción e impregna todas sus estructuras organizadas a semejanza del Partido. Esta similitud tendrá ulteriores consecuencias, cuando España ha recobrado la libertad y el PSOE asume responsabilidades de gobierno. Para terminar, digamos que el Partido Socialista Obrero Español contribuye decisivamente al ingreso del país en el ámbito geopolítico occidental y rechaza la neutralidad que en su día había defendido la República. Por lo demás, si mantuvo largo tiempo su definición marxista, declaración de principios y programa máximo, en horas de libertad se configura en partido socialdemócrata.

En suma, al hilo de las desdichas y sin fechas en exceso celebradas que a veces perfilan bastardamente la historia de una nación, el PSOE consiguió renovarse. Como partido renovado, con la disciplina como lema y la pragmatidad como práctica, pudo recorrer el periplo amargo que le reservó el destino y franquear, en definitiva, el período más difícil y doloroso de su propia existencia: treinta y siete años de clandestinidad y exilio.

Abdón Mateos

La política socialista en los años 50

«...el Socialismo ha de seguir siendo el mismo, enriquecido con las aportaciones de las nuevas experiencias. ¿Conduce todo ello a un neosocialismo? Nada de eso. Todo lo contrario. Eso exige volver a las fuentes. Volver al marxismo es, en efecto, renovar el Socialismo»

Rodolfo Llopis (1949)¹

«El socialismo debe ser el guardián de la democracia mundial frente a un capitalismo que atenta contra ella cuando así conviene a sus intereses inmediatos, y un comunismo que no es más que una versión del fascismo con etiqueta marxista».

Manuel Albar (1954)²

Durante los años cincuenta la política de relaciones con otras fuerzas antifranquistas y, en especial, con las de nueva creación, fue el tema central de la estrategia del PSOE. En esta década intermedia de la dictadura, la salida limitada del aislamiento internacional y el agotamiento de la oposición de los «supervivientes» de posguerra, estuvieron unidos a fenómenos de crecimiento económico y cambio social que progresivamente centraron la atención de las fuerzas del antifranquismo.

Ya en 1955, con ocasión del Congreso del PSOE que consagraba el cenit de liderazgo de Rodolfo Llopis al eliminarse el cargo de presidente del partido y suprimirse la ejecutiva clandestina, la intervención del secretario general hacía hincapié en la aparición de nuevas capas sociales y fuerzas políticas. El discurso de Llopis concluía con un llamamiento al diálogo con los nuevos opositores y a la reconciliación entre los españoles pero, también, reconocía la existencia de diferentes mentalidades entre los socialistas del exilio, del interior y de las nuevas generaciones.

Esta espera, prefigurada desde la aprobación de la política denominada por Prieto, «cura de aislamiento» en 1952, se vió gratamente sorprendida por las protestas universitarias y huelgas obreras de la primera mitad de 1956.

La política de «cura de aislamiento» tenía, empero, otra significación más a medio plazo. Se trataba de la creencia de que el PSOE, tras el fin del régimen franquista y del período de transición a la democracia, podría desempeñar una política autónoma, independiente de otras formaciones políticas de la izquierda o centristas aunque no de los sindicatos. A las centrales sindicales y, en especial, a la organización hermana, la UGT, todavía se le asignaba un papel esencial de sostén de la política del partido y de construcción futura de la «democracia socialista»³. De esta manera, los socialistas podrían superar la relación tradicional con los partidos republicanos de izquierda tras casi medio siglo de experiencia de subordinación en la acción política.

Se trataba, entonces, de la aparición de síntomas que permitían pensar que la etapa de «travesía del desierto» tocaba a su fin, que del agotamiento de la resistencia clandestina y del fracaso de las políticas opositoras durante la posguerra mundial, se estaba pasando a otra era de esperanzas que permitía predecir el final de Franco a corto o a medio plazo. A corto en el sentido de que la acción de los

militares y de los monárquicos condujera a un cambio de régimen; y, a medio plazo, en la perspectiva de la disgregación de los apoyos sociales al tirano y la configuración de un nuevo tejido social democrático.

Resultan incorrectas, en cambio, las interpretaciones que aluden a que los exiliados, en general, y los socialistas, en particular, todavía esperaban algún tipo de intervención exterior. La política internacional de los socialistas durante el decenio de los cincuenta era claramente defensiva dado que todavía no habían encontrado un nuevo escenario de actividad con motivo de la construcción europea. Esto no implicaba que no se concediera un papel decisivo a la presión y a la coyuntura exterior en el proceso de tránsito de la dictadura a la democracia.

El resurgimiento de las luchas obreras y la aparición de protestas estudiantiles no condujeron a un replanteamiento en profundidad de las tácticas de lucha de la dirección socialista. En realidad, el PSOE, de acuerdo a la tradición de «oportunisto revolucionario»⁴ no rechazaba por principio ningún instrumento de lucha antifranquista. Sin embargo, desde la reorganización de 1944, los socialistas habían optado por una salida pacífica confinando la acción armada a fines meramente defensivos. No obstante, la desesperación y el cierre de posibilidades políticas durante los cincuenta habían hecho reconsiderar posibilidades como la violencia «contra las cosas» o el atentado contra Franco. Estas propuestas no llegaron a concretarse ni obtuvieron la aprobación de la dirección socialista. Sin embargo, entre 1953 y 1961 el recurso a la violencia política fue defendido por parte de la organización clandestina, en especial Antonio Amat, y del exilio, incluido el veterano dirigente Indalecio Prieto. En cambio, para la dirección socialista la violencia política sería contraproducente al aglutinar de nuevo en torno al régimen de Franco a los indiferentes y detener el desgajamiento de fuerzas y el deterioro de sus apoyos sociales. Sin embargo, Llopis mantuvo unas sorprendentes expectativas sobre un posible golpe militar, no necesariamente de significación monárquico, hasta bien entrados la década de los sesenta, lo que no quería decir que el partido se viera envuelto en dichas conspiraciones.

Por lo que se refería al papel asignado a los movimientos sociales, a las protestas obreras y a la movilización popular antifranquista, Llopis pensaba que por sí solas no eran suficientes para derribar al dictador y, desde luego, resultaba inverosímil la efectividad de convocatorias de jornadas de huelga general a fecha fija. Esto no quería decir que los socialistas y el conjunto de fuerzas democráticas no intentaran generalizar las protestas sociales. Sin embargo, no se debía practicar expresamente ni siquiera una unidad de acción circunstancial con el PCE pues ello retraería a las nuevas fuerzas de la oposición moderada y reforzarían los reflejos defensivos del Régimen.

Del mismo modo el «entrismo» en las instituciones franquistas y, en especial, en la Organización Sindical y demás asociaciones del Movimiento Nacional, no era descartado por principio pero en las declaraciones públicas con ocasión, por ejemplo, de las elecciones sindicales, siempre se las valoró en clave de farsa y de colabora-

cionismo. No obstante, hubo una cierta exploración secreta de las posibilidades del entrismo sindical durante los años cincuenta. Mas, al final, la explotación de esta táctica por los comunistas, su precocidad y todavía escasa eficacia, la centralidad de la construcción de una alternativa democrática, así como la defensa de la legitimidad de las centrales obreras ante esferas como las Internacionales, la OIT y la OCDE, condujeron al arrinconamiento de esta alternativa para la acción.

Tenemos, pues, que los ámbitos de la presencia internacional y de las diferentes tácticas de lucha clandestina fueron claramente secundarios dentro de la política socialista española de los cincuenta. Desde 1956 lo central fueron las relaciones con las nuevas fuerzas antifranquistas y la divulgación ante éstas del modelo de transición democrática aprobada por los socialistas entre 1947 y 1952.

No obstante, desde 1957 existió una formulación alternativa de la política y de las tácticas de lucha a cargo de buena parte de la organización clandestina y de nuevos grupos socialistas como la Agrupación Socialista Universitaria y el Movimiento Socialista de Cataluña. Entre 1957 y 1961 esta nueva política, asociada a un giro ideológico a la izquierda que hacía un realce de los contenidos marxistas y revolucionarios del socialismo, no logró imponerse lo que condujo a un desencuentro temporal con la nueva generación antifranquista de 1956-1968.

A lo largo de la trayectoria del exilio, el PSOE había sufrido también cierta evolución ideológica. Todavía en 1949 Llopis reclamaba el regreso al marxismo y compartía las ilusiones de «tercera vía» frente a las primeras revisiones neosocialistas de los partidos europeos. Además, recordaba a los desmemoriados el compromiso con el objetivo final de una revolución socialista que no sería, sin embargo, el mero tránsito al socialismo desde el capitalismo de Estado «planificado». Mas a partir de los años cincuenta el mito de la huelga general y de la revolución como acto desapareció en la práctica del discurso ideológico del PSOE. Pese a la identificación de la idea de socialismo y libertades, - «un socialismo que niegue la libertad no es socialismo»⁵-, no se concebía todavía a la democracia como un fin en si mismo, «la democracia burguesa... (es) el instrumento mejor de que disponemos para acelerar y facilitar la transición, porque en ese trance esta el mundo, del capitalismo al socialismo»⁶. El objetivo final de una democracia superior, adjetivada como democracia socialista, que hacía el moderado Manuel Albar, quien al mismo tiempo rechazaba la identificación de socialismo y marxismo, no debía suponer minusvalorar las ventajas de la democracia liberal.⁷

En suma, la evolución del discurso ideológico del PSOE en el exilio estaba lejos de cualquier revisión neosocialista y de la «gestion sociademócrata» del capitalismo. Era un socialismo netamente anticapitalista, fiel a sus fuentes doctrinales marxistas, pero al mismo tiempo identificado con las libertades y con la idea de Europa. A diferencia de los socialistas catalanes,⁸ no asumía las tesis federales ni para España ni para Europa sino que lo máximo que admitía eran las autonomías según el modelo de la segunda república y concebía el espacio europeo como una comunidad supranacional de ciudadanos más que como una confederación de pueblos.

Sin embargo, la imagen que del exilio socialista tenían la nueva generación de antifranquistas y las recientes formaciones socialistas, compuestas mayoritariamente por clases medias de formación universitaria, era la de un partido reformista, socialdemócrata, alejado no sólo de sus presuntos orígenes revolucionarios y de sus fuentes marxistas sino de las nuevas realidades de la sociedad española.

Una fórmula de transición a la democracia

«El PSOE, que no ha firmado la paz ni ha pactado armisticio alguno con el francofalangismo, ha proseguido la lucha contra el régimen con todos los medios a su alcance, (...). La realización de tamaña empresa no puede ser obra de un solo Partido ni de una sola clase social (...) (sino) una solución nacional, pacífica, razonable y digna para todos los demócratas españoles (...). Crear a la caída del dictador una situación transitoria, con un gobierno provisional sin signo institucional definido, es decir, que no sea republicano ni monárquico. Ese gobierno otorgaría una amplia amnistía, restauraría las libertades públicas y convocaría elecciones para que el pueblo español opte por el régimen de su preferencia, régimen que todos los españoles tendrían la obligación de acatar».⁹

Lo esencial de la posición política socialista durante la mayor parte de la dictadura quedó formulada entre 1947 y 1952. Por lo que se refiere a la alternativa del PSOE para el periodo de transición, es decir, de liquidación de las instituciones franquistas, durante los Congresos de 1951 y 1952 fueron aprobados unos retoques de la posición política. En el primero, de carácter extraordinario debido a la dimisión de Prieto, se definió la fórmula de «gobierno provisional sin signo institucional» que habría de perdurar durante toda la dictadura. Esta definición suponía un endurecimiento de la posición política que prefiguraba la ruptura del acuerdo con la Confederación de Fuerzas Monárquicas de 1948, conocido como el «Pacto de San Juan de Luz». La declaración común de 1948 hablaba únicamente de un periodo de transición tras el que se expresara la voluntad popular. Tácitamente Prieto había admitido que el gobierno provisional tuviese la condición de regencia siempre que los españoles pudiesen decidir posteriormente mediante plebiscito la forma definitiva de régimen. En esa consulta el PSOE recomendaría el voto a favor de una tercera república.

Se puede presentar la crítica de que los socialistas en el fondo seguían identificando república y democracia o que se trataba de un oportunismo de dependía de la interpretación que hacían de la coyuntura internacional. Es cierto que el PSOE propugnó expresamente hasta 1952 el voto por la república tras el periodo provisional constituyente. Sin embargo, después manifestó que acataría la monarquía si así lo decidían los españoles y más tarde, en 1961, reconoció expresamente las ventajas de la monarquía constitucional frente a la dictadura. Este reconocimiento implícito existió, no obstante, desde mucho antes. Lo que se podía pensar no se debía reconocer públicamente¹⁰ pues suponía la pérdida de un arma política decisiva, la defensa de la legitimidad republicana. El partido que había encabezado los gobiernos del Frente Popular no debía desprestigiarse ni ceder la memoria popular republicana participando en conspiraciones para restaurar directamente la monarquía. Como

manifestaba Llopi, si los monárquicos tenían la voluntad y la fuerza para hacerlo que lo hicieran solos, el PSOE no se opondría pero tampoco quería verse implicado directamente.¹¹

El endurecimiento de la posición política en el Congreso de 1951 fue compensado en el siguiente congreso ordinario, en el verano de 1952, con una supresión de la coletilla de la resolución política que adelantaba el voto prorepublicano en el futuro plebiscito. Contra este estrambote se había manifestado el nuevo presidente del partido y de la UGT, Trifón Gómez, en un discurso en México en julio de 1952.¹²

Por otro lado, el Congreso cancelaba definitivamente el acuerdo con los monárquicos haciendo suya la «cura de aislamiento», defendida por Indalecio Prieto, que rechazaba pactos permanentes y limitaba la colaboración con otras formaciones a acuerdos circunstanciales de unidad de acción. De este modo se cerraba la década por excelencia de pactos antifranquistas, desde la Junta Española de Liberación constituida en México en 1943 hasta el «Pacto de San Juan de Luz», pasando por el reconstituido gobierno republicano en el exilio y la Alianza Nacional de Fuerzas Democráticas (ANFD).

La política de aislamiento, de rechazo a los pactos permanentes, inaugurada en 1952, no implicaba el abandono de la unidad de acción circunstancial, para acciones concretas, con el resto de las organizaciones políticas y sindicales democráticas. La colaboración circunstancial, con exclusión de disidentes y de comunistas, condujo a la firma de declaraciones comunes con republicanos, nacionalistas y libertarios con motivo de los pactos de Franco con los Estados Unidos en 1953, el ingreso de España a la ONU en 1955 o un documento de la nueva oposición monárquica liberal en febrero de 1957. Esta última declaración común, conocida como los Acuerdos de París, reunía por primera vez en torno a la fórmula de transición democrática del PSOE al conjunto de las fuerzas del exilio salvo el PCE. Además de la importancia simbólica de esta declaración común del exilio político, la novedad residía en que constituía una respuesta ante el posibilismo monárquico, -una restauración que a posteriori fuese legitimada democráticamente-, de la nueva oposición liberal o democristiana, encabezada por personalidades como Dionisio Ridruejo, Enrique Tierno Galván, José María Gil Robles, Manuel Giménez Fernández o Joaquín Satrústegui.

Desde entonces, la dirección del PSOE comenzó a vislumbrar la posibilidad de constituir un instrumento de coordinación que agrupase a las fuerzas del exilio y de la nueva oposición moderada. Una alternativa democrática al falso pero divulgado dilema de «Franco o el comunismo». Para Llopi había que cambiar la creación de esta alternativa democrática con la acción internacional y la movilización popular pacífica, pero el éxito final no dependía exclusivamente de las fuerzas de la oposición «responsable», sino que se necesitaba del concurso de parte del sistema de poder franquista.

El problema fue que ni la nueva oposición monárquica moderada ni las fuerzas del

exilio republicano estuvieron dispuestas a transigir en torno a una «cuestión de detalle» como la forma de régimen. Para los dirigentes socialistas en Toulouse su fórmula de transición, cuidadosamente democrática y pensada a lo largo de más de diez años, era la máxima concesión posible mientras que los nuevos opositores promonárquicos la consideraban irreal e inmovilista.

La verdad es que Llopis era consciente de la dificultad de que la fórmula de transición del PSOE llegase algún día a realizarse pero, también, consideraba que constituía una magnífica baza debido a la necesidad que tendría la futura monarquía de obtener el consentimiento de la izquierda. Sólo de esta manera el futuro rey podría convertir su régimen en una monarquía democrática y reinar sobre todos los españoles. El partido podría acatar en un futuro la monarquía si restauraba las libertades pero lo que no podía hacer era adelantar públicamente este reconocimiento ni ver envuelto su prestigio, -la previsible disposición de la memoria republicana-, implicándose en las conspiraciones de los monárquicos fueran éstos civiles o militares.

Los que si estuvieron dispuestos a participar en la conspiración monárquica fueron los dirigentes de la clandestinidad socialista. Este posibilismo que consentía el aglutinamiento para la subversión antifranquista en torno a la bandera de Don Juan de Borbón no era algo nuevo. Los dirigentes socialistas de la clandestinidad venían defendiendo este oportunismo táctico desde 1946. Una flexibilidad, vinculada a la debilidad orgánica y política de la clandestinidad pero también a la supervivencia de culturas políticas tradicionales dentro del movimiento socialista como el «oportunismo revolucionario» y el «corporativismo sindicalista», que distaba de ser plenamente democrática. En efecto, la flexibilidad táctica mostraba a lo largo de la primera década de la posguerra por comunistas, libertarios e incluso los socialistas del interior era diferente de la extensión de una cultura política democrática entre el exilio socialista y republicano, uno de cuyos mejores indicadores fue la posición ante la cuestión institucional. Lo que ocurrió fue que al posibilismo de los supervivientes de la clandestinidad de posguerra se unió el surgimiento de una oposición liberal y democristiana, monárquica o favorable de la monarquía como «salida» y la aparición de nuevas generaciones antifranquistas para los que lo importante era el activismo y la movilización popular, acabar con el dictador como fuera, para después no sólo implantar la democracia sino el socialismo. Para estos nuevos antifranquistas, incluidos aquellos que se reclamaban del socialismo revolucionario, la cuestión institucional y el modelo del PSOE para la transición a la democracia, resultaban absolutamente secundarios. Estaban en otro universo y hablaban otro lenguaje.

En estas condiciones cabe entender que las relaciones del PSOE con el nuevo antifranquismo fueran un continuo tejer y destejer. Con la oposición moderada sólo tras cinco años de negociaciones y contratiempos se pudo llegar al pacto con un sector de los democristianos de izquierda, encabezado por Giménez Fernández. Este pacto, conocido como la Unión de Fuerzas Democráticas (UFD), salió definitivamente a la luz en junio de 1961. Esta alternativa democrática que reunía a socia-

listas, democristianos, republicanos y nacionalistas vascos habría de perdurar una década pero, enseguida, resultó insuficiente no sólo por la exclusión del PCE sino por la usencia de las formaciones monárquicas del nacionalismo catalán y de nuevos grupos de la izquierda como los «felipes» y los encabezados por Tierno Galván y Ridruejo. Pese a todo la UFD, como después la declaración común en el Congreso de Munich, tuvo una gran importancia simbólica en el camino para la reconciliación y la difusión de una cultura democrática entre españoles.

El origen del final de la «cura de aislamiento» fue, no obstante, un pacto de unidad de acción entre UGT, CNT y ELA-STV denominado Alianza Sindical Española (ASE). Este pacto, propugnado desde años antes por la Internacional (CIOSL), la fracción política de la CNT y algunos sectores socialistas, sobre todo catalanes, fue una plataforma unitaria negociada en el exilio entre 1959 y 1961. El handicap de la Alianza Sindical fue su extensión al interior de España, dada la debilidad de la CNT y, en muchas regiones, de la UGT, así como su carácter defensivo, reivindicativo de la legitimidad de las centrales históricas frente al «Vertical» y los progresos de comunistas y católicos en el mundo obrero. No obstante, hay que decir que socialistas y nacionalistas vascos fueron partidarios de la apertura de la Alianza a los incipientes grupos del sindicalismo cristiano. Al final, la ASE, con excepción del País Vasco y Cataluña, tuvo la función política de incorporar indirectamente a los libertarios a la plataforma de la UFD. En efecto, fuera de estas dos nacionalidades históricas la Alianza Sindical no hizo ninguna contribución al resurgimiento del movimiento obrero.

Por último, cabe detenernos brevemente en las relaciones del PSOE en el exilio con el nuevo socialismo clandestino de los años cincuenta. Más arriba mencionaba las dificultades de comunicación, debido a la distancia que imponía la represión pero, también, a causa de los disímiles lenguajes entre los exiliados y las nuevas generaciones que no habían padecido la Guerra Civil. En realidad, la integración en el seno del PSOE de los nuevos grupos socialistas constituyó un tema central, por no decir el más importante, de la política socialista entre 1956 y 1978. Hubo un momento en el que la capacidad organizativa y el atractivo de la personalidad del líder clandestino Antonio Amat pareció que impediría la fragmentación de los socialistas durante la dictadura. Obra suya y de otros dirigentes como Francisco Román y Ramón Rubial fue la integración en la organización clandestina de intelectuales y profesionales en Madrid y Guipúzcoa, la estrecha colaboración con grupos como el MSC y la ASU, y la progresiva cercanía al partido de la incipientes formaciones de Tierno Galván y Ridruejo. Sin embargo, a partir de la caída general de la organización clandestina durante el otoño de 1958, la integración dio paso al desencuentro y el enfrentamiento. La organización clandestina del PSOE y de la UGT entró en un periodo de crisis que sólo remontaría a partir de 1969 debido más a las diferencias políticas y a la incapacidad de Llopis para aglutinar al nuevo antifranquismo que a la dureza represiva del régimen.

A modo de conclusión, se puede decir que el PSOE elaboró una política propia durante los años cincuenta, ajena al «movimientismo» comunista y a la conspiración legitimista de los monárquicos, que consiguió aglutinar a buena parte del exi-

lio político y a una fracción de la nueva oposición moderada de significación liberal y democristiana. Lo esencial de esta política fue el diseño de una alternativa democrática, pacífica y de reconciliación, contra el régimen de Franco en la difícil era de la Guerra Fría.

Por tanto, en el exilio surgieron nuevas posiciones políticas cercanas al accidentalismo democrático y vinculadas claramente con una cultura tradicional de la izquierda que podemos denominar populista democrática. Esta revalorización de la democracia no sólo fue un discurso, por ejemplo, la desaparición de la idea de la revolución como acto, sino que estuvo presente en la política socialista durante el franquismo. Esta cultura democrática, cuyo mejor indicador es la posición ante la cuestión institucional, se fue consolidando entre las formaciones de la oposición sobre todo desde los Acuerdos de París de febrero de 1957. A partir de entonces las posiciones políticas frente a la cuestión institucional de oportunismo revolucionario, posibilismo sindicalista y legitimismo republicano fueron cada vez más marginales. Por tanto, la progresiva difusión del accidentalismo democrático, aunque desde luego prorepublicano, entre la izquierda española de posguerra fue uno de los fundamentos esenciales para la transición hacia la democracia. El respeto del adversario, del pluralismo político, elementos decisivos de una cultura democrática, fueron prácticas políticas que surgieron hacia el final de la segunda guerra mundial a partir sobre todo de Prieto¹³ en el PSOE, y también entre los restos del POUM y del nuevo Movimiento Socialista de Cataluña, que permitieron de nuevo el auge de la cultura populista democrática entre la izquierda española frente a las tradiciones sindicalistas y revolucionarias.

Sin embargo, con el inicio de los sesenta, esta posición política democrática se reveló insuficiente para encauzar la protesta de los movimientos sociales y aglutinar a la nueva generación de antifranquistas radicales. Esta realidad, junto a la proclamación en 1969 de Don Juan Carlos como sucesor a la jefatura del Estado, vació de contenido la política de «solución nacional», pacífica y con exclusión de los comunistas, defendida por el PSOE desde finales de los años cuarenta.¹⁴

Notes

- 1 Véase Llopis, R. *Emigración, exilio y perspectivas del mañana*. México-París: Tribuna, 1949.
- 2 Véase *Socialismo contra comunismo, Renovación*, reproducido en «Cartas, artículos y conferencias de un periodista español en México». Toulouse: Dularier, 1985. (primera edición, México, Imp. Modernas, 1958). págs: 168-169.
- 3 Véase, Mateos, A. «Recuperación, supervivencia y reconstrucción de la Unión General de Trabajadores, 1944-1971», en Redero, Manuel (coord.), *Sindicalismo y movimientos sociales. Siglos XIX y XX*. Madrid: CEH-UGT, 1994.
- 4 Véase Llopis, R. *Emigración, exilio...*, *op. cit.*
- 5 Véase el discurso del director de «El Socialista», recogido en Albar, M. *op. cit.* pág. 410. Para Prieto el socialismo debería de tener sus avances allá donde tropezara con la primera vulneración de las libertades, citado por Mateos, A. *El PSOE contra Franco. Continuidad y renovación del socialismo español, 1953-1974*. Madrid: P. Iglesias, 1993, pág. 10.
- 6 Albar, M. «*Tesis política desde el punto de vista socialista*», conferencia en Ateneo Español, México, 12.11.1954.
- 7 Albar llegaba a criticar el uso frívolo del término democracia «burguesa».
- 8 Véase, por ejemplo, Barceló, M. *El pensament polític de Serra i Moret. Nació, democràcia i socialisme*. Barcelona: Edicions 62, 1986.
- 9 Véase Llopis, R. *Etapas del Partido Socialista Obrero Español*. Toulouse. Documentos Socialistas, 1962, pág. 10.
- 10 Este fue una de las claves del debate entre Prieto y Araquistáin durante el Congreso del PSOE de 1958.
- 11 En la declaración del Comité Director de 1961, se decía: «el PSOE no podría implicarse en manejos conducentes a restablecer el régimen monárquico por ninguno de esos caminos que no conducen a la decisión popular. Sólo si tal cambio se ajusta a la voluntad nacional lo acataría, conforme prometió y promete (...). Reconocemos que la monarquía constitucional honradamente ejercida representaría considerable ventaja sobre el oprobioso franquismo, pero, siendo los socialistas genuinamente republicanos, no nos podemos implicar, conforme queda dicho, en manejos para implantarla, acatándola únicamente si nuestro pueblo optara por ella». Véase, Mateos, A. *El PSOE contra Franco...*, págs.206-208.
- 12 Véase, Martínez Cobo, J. y C. *República o Monarquía? Intrahistoria del PSOE, 1946-1953*. Barcelona: Plaza & Janés, 1991. págs. 293-294.
- 13 Véase la lectura de los discursos del líder socialista en América realizada por César Tcach, «Indalecio Prieto en Hispanoamérica: sindicalismo y democracia», en J. Tusell, A. Altet y A. Mateos (coords.). *La oposición al régimen de Franco*. Madrid: UNED, 1990, I, págs. 133-148.
- 14 Véase, Mateos, A. *El PSOE contra Franco...*, págs. 297-298.

Eugeni Giral Quintana

Les publicacions periòdiques del
Moviment Socialista de Catalunya.
Inventari del fons localitzats.
Un cas de tenacitat: L'Endavant de l'exterior

El 14 de gener de 1945 va constituir-se formalment el Moviment Socialista de Catalunya, al cafè del Pont dels Catalans, a Tolosa de Llenguadoc. Com van dir dos militants de la primera hora, «la preocupació primera de l'MSC, un cop constituït, fou la publicació d'un òrgan d'expressió oficial.»¹ I, datat el 24 de febrer, apareixia el primer número del seu principal i més durador portaveu, *Endavant*, una publicació gran foli, en tipografia, de quatre fulls, ofert com a setmanari del nou grup polític. En la seva presentació remarcava que: «Els exiliats s'han equipat de la seva premsa. Els catalans hi tenen ja avui una representació nodrida. Avui s'hi suma *Endavant* i no creiem predir res si diem que no deixem closa la llista...» Certament, a les acaballes de la guerra, a Europa, hi va haver una florida de publicacions de totes les tendències de l'emigració espanyola i catalana. Josep Rovira havia escrit el 6 de març a un dels companys més significats J.B. Bellsollell: «El Moviment Socialista de Catalunya publica *Endavant* que suposem sortirà aquesta setmana. Procura col.laborar-hi. Si vols esperar el primer número per tal de veure el to que té. (No) retardis però transmetre'ns l'original.»² Josep Pallach reconeixia molts anys més tard tot el mèrit de Rovira: «En Rovira va muntar llavors, de pressa, l'aparició del nostre diari *Endavant*.³ Els materials i col.laboracions fornits pels companys, tant de l'exterior com de l'interior, serien la base per a la seva realització. El preu de venda era de 3 francs.

A partir del segon número va passar a subtitular-se *Butlletí interior*, amb el lema «Federació, Democràcia, Socialisme» que resumien els propòsits bàsics de la seva acció. La redacció era al número 10, rue de la Trinité, de Tolosa. El preu de la subscripció a tretze números era de 50 francs. Aviat es proposaren arribar a tenir 1.000 subscriptors. A l'octubre, un cop aconseguit el primer miler, endegaren una nova campanya per assolir els 2.000. Els preus van pujar fins a 5 francs l'exemplar, o 60 francs 10 exemplars anuals.

Als pocs mesos va donar-se com a adreça de la redacció el número 26 de la rue Constantinople, a París, on vivia Josep Pallach. La presentació de la publicació va sofrir algunes variacions, i l'octubre de 1945 deien: «Podem anunciar, des d'ara, que el proper número d'*Endavant* serà publicat en un format més gran, d'acord amb les necessitats creades per l'extensió de la seva difusió i que, amb aquest motiu, la presentació general del nostre setmanari serà sensiblement millorada.» Certament, a partir del número 14 aparegueren dues edicions en tipografia, una en gran foli i l'altra en mida reduïda, totes dues amb les mateixes informacions.

Aviat, el gener de 1946, anunciaven que: «La penúria de paper ens obliga a limitar al més possible la sortida del nostre periòdic.» Tenien dificultats reals, però també feien una nova definició de les funcions de la publicació, de manera que el mes d'abril de 1946 el Moviment faria aparèixer el seu *Butlletí interior* ja que «la vida del nostre Moviment ha prèns una tal envergadura que creiem arribat el moment de

donar-li aquesta expressió interior que les pàgines d'*Endavant* no podrien recollir.» La revista, fins el número 24, sortí sense peu d'impremta, tot i que sabem que era impresa a Tolosa de Llenguadoc. A partir del número 25 (juliol del 1946), l'impressor fou Imprimerie F. Labau, al número 13 del carrer del Mariscal Foch, a Perpinyà.

Les dificultats per a la propaganda eren serioses i, a proposta de la secció de Tolosa, el Consell General de l'MS de C, a principis de 1947, indicava: «Entenem que el nostre periòdic *Endavant*, hauria de sortir una vegada el mes, i que les despeses del tiratge, confecció i distribució deuen nodrir-se únicament de les subscripcions, vendes i donatius. Si calgués reduir el nombre d'exemplars, la qual cosa equivaldria a reduir les despeses de paper, segells i paqueteria, el Secretariat hauria de fer-ho.»⁴

En un informe econòmic realitzat els primers mesos de 1948 es precisava el carés de les penúries: «La impressió d'*Endavant*, que en 1946 costava 8.700 francs per número, avui en costa 17.500. El nostre òrgan de publicitat, tan necessari per a la difusió dels nostres ideals i de la nostra política, es troba en la impossibilitat de sortir si no volem acumular un deute que no es podria pagar i desacreditaria el Moviment.»⁵

Per solucionar-ho es va idear una acció de salvament. Si entre tots els companys es feien unes aportacions d'aproximadament 26.500 francs mensuals. «La vida de l'òrgan central *Endavant* restaria assegurada i ultra poder-lo oferir gratuïtament a tots els militants, es podria comptar amb uns centenars d'exemplars per a propaganda i intercanvi amb altres publicacions. També se'n podria trametre un paquet de tres o quatre-cents exemplars a l'interior, on els nostres abnegats companys el distribuïrien, completant així la propaganda que ells fan amb la publicació del seu *Endavant* mensual. Intercalat amb el periòdic, cada mes es podria publicar un *Butlletí interior*...»⁶ Als pocs mesos s'informava: «Subscripció d'*Endavant*. Un èxit. Els actes han satisfet les nostres esperances. A hores d'ara ja hem arribat a 10.000 francs mensuals. Cal però un esforç més important. No arribem a la quantitat necessària.»⁷

Amb tot, la publicació havia emmudit gairebé un any, i fins l'abril de 1949 no va reparèixer, un cop traslladada a Perpinyà la redacció, al domicili de Josep Buiria, al número 13 del carrer del Pardal. La situació va explicar-se en termes prou clars als lectors: «Ningú no ha de trobar estrany que una publicació com la nostra, filla de l'esforç amb neguit d'un grup de treballadors, hagi de viure amb penúria i estigui subjecta a eclipsis temporals més o menys perllongats. Hi ha a més circumstàncies que condicionen especialment la nostra existència: la de la nostra independència política -i per tant econòmica- i el principi de no contreure deutes». Va aparèixer impresa fins al número 40, corresponent a setembre del 1949, quan tornà a eclipsar-se.

L'abril de 1950, la publicació reapareixeria feta en ciclostil. En donaven una curta explicació: «Altres preocupacions més urgents fan impossible, per raons

econòmiques, la nostra aparició en lletra impresa». A finals d'any, pel desembre, tornaria a aparèixer amb un altre número 40. Hi explicaven: «D'acord amb la nostra promesa, *Endavant* reapareix públicament. Durant un any, franc darrere franc, l'MSC ha anat estalviant els diners per permetre aquest esdeveniment. Quan els altres periòdics pleguen, quan no n'hi ha cap de català que surti regularment, nosaltres hem de proposar-nos-ho... Hem demostrat que no ens dona vergonya ser pobres -al contrari- i que no disminueix la nostra tenacitat si som obligats a sortir en ciclostil. De la manera que sigui, *Endavant* continuarà apareixent, però si voleu que sigui de la manera actual, subscriuiu-vos-hi, i feu-ho ràpidament». Pallach va ser l'ànima de la represa i, com reconeixeria anys més tard: «Vaig treballar molt i també vaig fer la feina de refugiat polític: vam reorganitzar el partit, vam tornar a remuntar l'*Endavant* que teníem mig abandonat...»⁸

Pallach passaria a viure, l'octubre de 1951, al número 32 de l'avinguda de la República, a Montgeron (Sena i Oise).⁹ Va conservar però, per a les necessitats del Moviment, l'antic pis a París, adreça llavors de la redacció de la revista, i no fou fins l'octubre de 1953 que la redacció oficial d'*Endavant* va passar a l'adreça de Montgeron. Coincidint amb el canvi de la redacció, també es varià d'impressor, essent-ho durant molts anys, la Société Parissienne d'Impression, al número 4 del carrer Saulnier-. El preu havia sofert una nova modificació i va passar a valer 15 francs, o 150 la subscripció anual.

La consciència de la importància de continuar fent aparèixer *Endavant* era manifesta. El mes d'octubre de 1951 insistien: «Després de la successiva desaparició de gairebé totes les revistes i periòdics catalans que floriren arran de l'alliberació de França, hem cregut més necessari que mai l'existència d'almenys un portaveu regular català. I no hem escatimat els esforços econòmics per mantenir-lo.»

Amb motiu de la Primera Assemblea de la UNESCO, a París l'any 1951, el número 49 (novembre-desembre) d'*Endavant* va aparèixer totalment escrit en francès. La utilitat d'aquesta iniciativa justificà la continuïtat a través de l'edició de *Nouvelles de la Catalogne*. La revista mare remarcava: «Els que s'interessin pel Butlletí -que és un instrument de propaganda internacional i que coneixença de la nostra causa- poden demanar-lo a la nostra administració, adjuntant la quantitat de 250 francs, preu de la subscripció anual». En el Report del Consell General al Consell de Coordinació de 1952 es diria: «Per a l'interior s'han fet edicions especials en paper bíblia del periòdic, les quals han estat enviades i repartides profusament... La publicació del butlletí *Nouvelles de la Catalogne*... va constituir un èxit, i ens sembla que cal continuar-la car és d'ella que depèn en gran part l'èxit de les nostres.»¹⁰

A partir del número 60, (maig-juny de 1953), la impressió es realitzaria a la Société Generale d'Impression, al número 61 del carrer des Amendiers a Tolosa de Llenguadoc. El preu havia tornat a pujar fins els 20 francs/número, o 250 francs a l'any. Pallach mostrava tot l'orgull pels èxits que la constància representava: «Quan escrivim aquestes ratlles, desembre de 1953, el Moviment Socialista de Catalunya resta l'única organització catalana que manté a l'exili un òrgan regular de propa-

ganda, *Endavant*, que fa arribar a Catalunya premsa i propaganda clandestina...»¹¹

La qüestió de la propaganda seria sempre una preocupació cabdal dels responsables, del Consell General i del Consell de Coordinació, però malauradament no coneixem les interioritats dels seus problemes amb total precisió. En el report del Consell General al Consell de Coordinació de 1954 es deia: «Propaganda. La primera forma de contribuir-hi era assegurar l'aparició regular del periòdic i fer-lo cada vegada més orientat vers l'interior... Hem intentat fer-ho així, i l'edició per a l'interior d'*Endavant* ha arribat regularment a Catalunya pels mitjans que us indicàvem en un butlletí interior, i pels quals se us demana el vostre ajut.»¹² També es pot veure en el report corresponent a 1957: «S'ha publicat regularment l'*Endavant* i hem aconseguit nous progressos en aquesta feina essencial de fer-lo arribar abundantment a Catalunya. Aquesta tasca fonamental ha estat i és per a nosaltres la més important, i repetim que hem restat i restarem molt més atents a les realitats de l'interior de Catalunya que a la vida sovint cristallitzada i a vegades fossilitzada de l'exili, més de la meitat de l'edició del nostre periòdic va a l'interior...»¹³ O en el report de l'any següent: «S'ha publicat regularment l'*Endavant*, que promte arribarà al número 100, i s'ha enviat també regularment a l'interior en quantitats cada vegada més fortes que ens han obligat a augmentar el tiratge.»¹⁴

El desembre de 1959 la redacció fou traslladada oficialment a l'adreça que Pallach ocupava feia anys, l'apartament 57 de l'edifici B, escala 5, del carrer Gaston-Magin a Montgeron. Desconeixem però tots els detalls de la vida de la revista. Fins i tot a partir del número 126 (gener de 1962) va deixar d'indicar-se el preu de venda o de subscripció.

La utilitat de l'edició de premsa a l'exterior es mantindria com la dels principals serveis de l'MSC, què encara el mes de juny de 1965 sostindria en el mateix *Endavant*: «Mentre no es pugui editar a casa nostra premsa, lliure en català, *Endavant* sortirà a l'exili, però cada dia s'esforçarà més a no ser una publicació exiliada. I en fer-se present a tots els pobles i viles de la nostra terra».

A partir del número 147 (maig de 1965), la publicació va ser impresa de nou a la Imprimerie Labau, ara al número 17 del carrer de Sant Mateu, a Perpinyà, tot i que la redacció havia estat transferida oficialment a l'adreça del company M. Miquel (al número 26 del carrer des Poitiers de Tolosa de Llenguadoc). En plena crisi final, els darrers números, el 155 i 156, van organitzar-se al número 8 del carrer de Rigaud, a Perpinyà.

La nova redacció a Perpinyà seria molt curta, ja que pel maig de 1968, la revista va deixar d'aparèixer. Havia viscut 23 anys i havia editat 156 números. Una de les més perllongades trajectòries de la premsa catalana a l'exili, feta realitat amb una enorme tenacitat pels companys de l'MSC¹⁵ Els companys reconeixerien la utilitat de l'esforç: «Car el que interessava era tenir una referència socialista en una expressió escrita. Avui, rellegint la col·lecció *Endavant*, ens dóna la impressió de veure en film la vida de l'exili, amb les seves misèries, desenganys, il·lusions i esperances.»¹⁶

Notes

- 1 Coll, J.; Pane, J. *Josep Rovira. Una vida al servei de Catalunya i del Socialisme*. Barcelona: Ariel, 1978. pàg. 276.
  - 2 *Els orígens del Moviment Socialista de Catalunya*. Barcelona: Fundació Rafael Campalans, 1995. pàg. 80.
  - 3 Porcel, B. *Josep Pallach*. Barcelona: Editorial AC, 1977. pàg. 42.
  - 4 *Butlletí interior*, X, I/47.
  - 5 *Butlletí interior*, X, III/48.
  - 6 *Butlletí interior*, X, IX/48.
  - 7 *Butlletí interior*, X, XII/48.
  - 8 Porcel, B. *Josep Pallach*. Barcelona: Editorial AC, 1977. pàg. 51.
  - 9 Pallach [i Juve], A. *Història d'un home dret: Josep Pallach*. Barcelona: Columna, 1995. pàgs. 67-78.
  - 10 *Endavant*: *Butlletí interior*, 3, VI/52.
  - 11 Pallach, J. *El nostre combat (Acció i perspectives del socialisme a Catalunya)*. Perpinyà: Edicions del Moviment Socialista de Catalunya, 1954, pàg. 5.
  - 12 *Endavant*. *Butlletí Interior*, X, [VI/54].
  - 13 *Moviment Socialista de Catalunya*: *Butlletí interior*... 1, [VII/57].
  - 14 *Butlletí interior del Moviment Socialista de Catalunya*, X, VII/58.
  - 15 Rubiol, G. a: *Josep Pallach i el Reagrupament*. Montserrat: Publicacions de l'Abadia, 1995; dedica un breu espai a l'estudi de la premsa del Moviment Socialista de Catalunya. Allà informa, que en Joaquim Ferrer i Roca «ha portat a terme un estudi -encara inèdit- de l'*Endavant*». (pàg. 22, nota 17).
- Cal recordar sobre aquesta activitat de l'MS de C l'important aportació d'en Pau Verrié: «*La formació del MSC*», Barcelona: Debat, núm. 4, VII/78 on dóna importants precisions pel que fa les publicacions a l'Interior. Les informacions que recullen Miquel Bové i Antoni Capilla: *La premsa de sorra, les publicacions obreres clandestines a la Catalunya de posguerra (1939-1953)*. Barcelona: Col·legi de Periodistes, 1995, (pàgs. 57-64) són confuses i potser exagerades. Joan Oliver, Joan Pagés i Pelai Pagès a: *La premsa clandestina (1939-1959)*, Barcelona: Editorial Planeta, 1978, donaren referències molt sumàries de la premsa de l'MS de C Teresa Pallach i Juvé a: *Josep Pallach: 43 anys de passió*. Barcelona: Orion 93, 1989, va publicar un aplec d'escrits del seu pare, molts d'ells apareguts a l'*Endavant*.
- 16 Coll, J.; Pane, J. *Josep Rovira. Una vida al servei de Catalunya i del socialisme*. Barcelona: Editorial Ariel, 1978, pàg. 276.

Publicacions periòdiques del Moviment Socialista de Catalunya

A més a més de la descripció hemerogràfica de les publicacions del Moviment Socialista de Catalunya, aportem l'identificació dels números localitzats en els fons de les principals biblioteques especialitzades.

Hem considerat com a publicació independent, aquella que té un títol específic. La fitxa hemerogràfica indica: títol, subtítol, lemes, lloc d'edició.

Hem indicat en la descripció les variacions en els subtítols, lemes i llocs d'edició. Figuren entre claudàtors totes les informacions que no figuren explícitament en la publicació. També fem les remissions entre títols.

En el fons Joan Solé de la Fundació Rafael Campalans, figuren diverses capceleres que estan numerades en ordre continu per ell mateix, i que corresponen al que els vells militants nomenen «Butlletí interior». La discontinuïtat de la sèrie aconsella tractar cada títol per separat, però donem, entre parèntesi, la numeració segons Joan Solé.

Els indicadors de les biblioteques són:

1. Arxiu Històric de la CONC
2. Biblioteca Monestir de Montserrat
3. Centre Documental de la Comunicació (CeDoc) a la UAB
4. Centre d'Estudis Històrics Internacionals (CEHI), de la UB
5. Fundació Figueres
6. Fundación Pablo Iglesias
7. Fundació Rafael Campalans
  - 7.1. Fons Joan Reventós
  - 7.2. Fons Joan Solé
  - 7.3. Fons Rafael Campalans
8. Hemeroteca de l'Institut Municipal de Barcelona

* *Butlletí interior del Moviment Socialista de Catalunya.*- París.

Segueix a: *Butlletí interior* : Destinat exclusivament...

X	IX/48(8)			6,		7.2,
X	XII/48(9)			6,		7.2,
X	III/50(10)			6,		7.2,
X	[VII/50](11)			6,		7.2,
X	VIII/50(12)			6,		7.2,
X	IX-X/50(13)			6,		7.2,

Segueix com: *Endavant*: suplement.

* *Butlletí interior del Moviment Socialista de Catalunya.*- París.

Segueix a: *Moviment Socialista de Catalunya*: Butlletí interior...

X	VII/58(35)					7.2,
2	VII/58(36)					7.2,
[1	VI/59](37)					7.2,
[2	VII-VIII/59](38)					7.2,
[3	VIII/59](39)					7.2,
X	II/60(40)					7.2,
X	VI/60[41]					7.2,
X	VI/61[42]					7.2,

* *Butlletí interior d'informació del POUM (Moviment Socialista de Catalunya.*- [Barcelona ?].

X	IX/46					7.2,
---	-------	--	--	--	--	------

* *Company* : Publicació del Moviment Socialista de Catalunya.- [Barcelona].

X	XII/71			4,	5,	6,	7.1,	8,
X	IV/72	1,	3,	4,	5,		7.1	8,
X	V/72			4,		6,	7.1,	8,
1	I/73	1,		4,			7.1,	8,
X	II/73especial	1,		4,			7.1,	
2	II-III/73		3,	4,			7.1,	
X	IV/73 especial 2		3,	4,	5,	6,	7.1,	8,

: Organ del Comité local de Barcelona del Moviment Socialista de Catalunya (MSC).

3	IX/73			4,			7.1,	8,
---	-------	--	--	----	--	--	------	----

LA RECONSTRUCCIÓ DEL SOCIALISME. EL MOVIMENT SOCIALISTA DE CATALUNYA

1	I/74		4,	6,	7.1,	8,
X	[II/74]				7.1,	
X	II/74extra	3,			7.1,	8,
X	II/74extra				7.1,	
3	IV/74	1,	3,	4,	7.1,	8,
4	IV/74		3,	4,	7.1,	
5	V/74		3,	4,	7.1,	
6	VI-VII/74			4,	7.1,	
7	X/74		3,		7.1,	
8	XI-XII/74		3,		7.1,	8,

* *Crítica*.- [Barcelona ?]

X	?/7?					7.3,
---	------	--	--	--	--	------

* *Endavant*: Butlletí interior reservat exclusivament pels militants.- París.

Segueix a: *Endavant*: Organ central del Moviment Socialista de Catalunya. Butlletí interior...

X	[VI/74](24)				7.2,	
X	VIII/74(25)				7.2,	

Segueix com: *Moviment Socialista de Catalunya*: Butlletí interior...

* *Endavant* : Organ central del Moviment Socialista de Catalunya. Butlletí interior. (Reservat exclusivament als militants del MS de C).- [París]

Segueix a: *Endavant*: Organ central del Moviment Socialista de Catalunya. Suplement.

1	V/52(16)				7.2,	
2	VI/52(17)				7.2,	
3	VII/52(18)				7.2,	
4	VIII/52(19)				7.2,	

:Edició exclusivament reservada als militants.

X	VI/53(20)				7.2,	
X	2/VIII/53(21)				7.2,	

:Butlletí interior (Reservat exclusivament als militants).

X	1/IX/53(22)				7.2,	
X	XI/53(23)				7.2,	

Segueix com: *Endavant* : Butlletí interior reservat exclusivament pels militants.

* *Endavant* : Organ del Moviment Socialista de Catalunya a l'interior. Federació, Democràcia, Socialisme. III època. - [Barcelona].

1 1/I/46 3, 4, 7.3, 8,

Democràcia, Federació, Socialisme.

2 VII/46 4, 6, 7.3,
3 XI/46 3, 4, 7.3,
4 I/47 4, 7.3, 8,
5 II/47 4, 7.3, 8,
X VIII/47supl. 4,

. Època clandestina.

X 25/XI/47 4, 8,
X 15/XII/47 4, 8,
X 15/II/48 4, 6, 7.2, 8,
supl. 4,

X I/48 4, 8,
supl. extr. 4,
X VI/48 4, 8,
X VII/48 3, 4, 7.2,
X VIII-IX/48 4, 7.2, 8,
supl. 4,
X IX/50 4, 8,

.Edició provisional

25 II/51 4, 8,
26 V-VI/51 4, 8,

* *Endavant*: Organ del Moviment Socialista de Catalunya. Organització d'Amèrica. - [Mèxic].

1 VIII/46 4, 6,

* *Endavant* : Organ del Moviment Socialista de Catalunya. Moviment Socialista de Catalunya. Delegació de Venèçuela. - [Caracas ?].

LA RECONSTRUCCIÓ DEL SOCIALISME. EL MOVIMENT SOCIALISTA DE CATALUNYA

1	I/72	4,	6,	7.1,	7.3,
2	II/72	4,	6,	7.1,	7.3,

* *Endavant* : Setmanari del Moviment Socialista de Catalunya.- [Tolosa de Llenguadoc].

1	24/II/45			7.1, 7.2,	8,
---	----------	--	--	-----------	----

:Butlletí interior del Moviment Socialista de Catalunya.

2	25/III/45	4,	5,	7.1, 7.2,	8,
3	IV/45	4,		7.2,	8,
4	V/45	4,		7.1, 7.2,	
5	9/VI/45	4,		7.2,	
6	25/VI/45	4,		7.1, 7.2,	
7	14/VII/45	4,		7.1, 7.2,	
8	19/VII/45	4,		7.1, 7.2,	
9	6/VIII/45	4,		7.1, 7.2,	
10	25/VIII/45	4,		7.1, 7.2,	
11	11/IX/45	4,		7.1, 7.2,	
12	22/IX/45	4,		7.1, 7.2,	
13	6/X/45	4,		7.1, 7.2,	
14	15/X/45	4,	5,	7.1, 7.2,	
15	27/X/45	4,		7.1, 7.2,	
16	16/XI/45	4,	5,	7.2,	
17	15/XII/45	4,	5,	7.2,	
18	31/XII/45	4,	5,	7.2,	
19	15/I/46	4,		7.1, 7.2,	
20	12/II/46	4,		7.2,	
21	9/III/46	4,	5,	7.2,	
22	9/IV/46	4,		7.2,	
23	1/V/46	4,		7.2,	
24	28/V/46	4,		7.2,	

: Organ Central del Moviment Socialista de Catalunya.- Perpinyà.

25	4/VII/46	4,		7.1, 7.2,	
26	25/VIII/46	4,		7.2,	
27	28/IX/46	4,	5,	7.2,	
28	28/XI/46	4,	5,	7.2,	
29	28/I/47	4,		7.1, 7.2,	8,
30	8/III/47	4,		7.2,	
31	2/V/47	4,		7.2,	
32	26/VI/47	4,	5,	7.1, 7.2,	

33	17/IX/47		4,		7.2,	
34	XII/47		4,	5,	7.2,	
35	15/I/48		4,	5,	7.2,	
36	1/V/48		4,	5,	7.2,	
. 2a. època						
37	iV/49		4,		7.2,	
38	V/49		4,		7.2,	
39	VII/49		4,		7.2,	
40	IX/49		4,		7.2,	
-	París.					
X	IV/50		4,		7.2,	
	supl.		4,			
X	V/50		4,		7.2,	
X	VI/50		4,		7.2,	
X	VII/50		4,			
X	X-XI/50		4,		7.2,	
40	XII/50		4,		7.1, 7.2,	
41	I/51		4,		7.1, 7.2,	
42	II/51		4,		7.1, 7.2,	
43	III/51		4,	5,	7.1, 7.2,	8,
44	IV/51		4,	5,	7.1, 7.2,	
45	V/51		4,	5,	7.1, 7.2,	
46	VI/51		4,		7.1, 7.2,	
47	VII-VIII/51		4,		7.1, 7.2,	
48	IX-X/51	3,	4,	5,	7.1, 7.2,	
49	XI-XII/51		4,		7.1, 7.2,	
50	I/52		4,		7.1, 7.2,	
51	II/52		4,		7.1, 7.2,	
52	III/52		4,		7.1, 7.2,	8,
53	IV-V/52		4,	5,	7.2,	
54	VI-VII/52		4,	5,	7.2,	8,
55	VIII-IX/52		4,		7.2,	
56	X-XI/52	3,	4,		7.1, 7.2,	8,
57	XII-I/53	3,	4,	5,	7.1, 7.2,	
58	II-III/53		4,		7.1, 7.2,	
59	IV/53		4,		7.1, 7.2,	
60	V-VI/53		4,		7.1, 7.2,	
61	VII/53		4,		7.1, 7.2,	
62	VIII-IX/53		4,		7.2,	

: Organ Central de l' MSC

63	X-XI/53	4,			7.2,		
64	I/54	4,	5,		7.2,		
65	II-III/54	4,	5,		7.2,		
66	IV/54	4,		7.1,	7.2,		
67	V/54	4,	5,	7.1,	7.2,		
68	VI/54	4,	5,		7.2,		
69	VII-VIII/54	4,	5,		7.2,		
70	IX-X/54	4,	5,	7.1,	7.2,		
71	XI/54	4,			7.2,		
72	XII/54	4,		7.1,	7.2,	8,	
73	I/55	4,		7.1,	7.2,		
74	II/55	4,	5,	7.1,	7.2,		
75	II-IV/55	4,	5,	7.1,	7.2,		
76	V/55	4,		7.1,	7.2,	8,	
77	VI/55	4,		7.1,	7.2,	7.3,	
78	VIII-IX/55	4,		7.1,	7.2,		
79	X-XI/55	4,	5,		7.2,		
80	XII-I/56	4,		7.1,	7.2,		
81	II-III/56	4,			7.2,		
82	IV-V/56	4,			7.2,	7.3,	
83	VI/56	4,			7.2,	7.3,	
84	VIII/56	4,			7.2,	7.3,	8,
85	IX-X/56	4,			7.2,		8,
86	XI/56	4,			7.2,	7.3,	8,
87	XII/56	4,			7.2,		
88	I-II/57	4,			7.2,		
89	III/57	4,	5,		7.2,		
90	IV-V/57	4,			7.2,		
91	VI/57	4,			7.2,		
92	VII-VIII/57	4,			7.2,	7.3,	
93	IX-X/57	4,			7.2,		
94	XI/57	4,			7.2,		
95	XII-I/58	4,			7.2,		
96	II/58	4,	5,		7.2,		
97	III/58	4,			7.2,		
98	IV/58	4,			7.2,		
99	V-VI/58	4,			7.2,		
100	VII-VIII/58	4,			7.2,		
101	IX/58	4,		6,	7.2,	7.3,	
102	X-XI/58	4,		6,	7.2,		
103	XII/58	4,			7.1,	7.2,	
104	I/59	4,	5,		7.2,		
105	II/59	4,	5,		7.2,		

106	III-IV/59	4,	5,	7.2,
107	V/59	4,	5,	7.2, 7.3,
108	VI/59	4,	5,	7.2,
109	VII/59	4,	5,	7.2,
110	VIII-IX/59	4,	5,	7.2, 7.3,
111	X/59	4,	5,	7.2, 7.3,
112	XI-XII/59	4,	5,	7.1, 7.2, 7.3,
113	I/60	4,	5,	7.2, 7.3,
114	II-III/60	4,	5,	7.2, 7.3,
115	IV/60	4,	5,	7.2, 7.3,
116	V-VI/60	4,	5,	7.2, 7.3,
117	VII/60	4,		7.2, 7.3,
118	VIII-IX/60	4,	5,	7.2, 7.3,
119	X-XI/60	4,		7.2,
120	XII-I/61	4,	5,	7.1, 7.2, 7.3,
121	II-III/61	4,	5,	7.2, 7.3,
122	IV/61	4,	5,	7.2, 7.3,
123	V-VI/61	4,		7.2,
124	VII-VIII/61	4,	5,	7.2,
125	XI/61	4,	5,	7.2,
126	I/62	4,	5,	7.2,
127	II-III/62	4,	5,	7.2,
128	V/62	4,	5,	7.2,
129	VI/62	4,	5,	7.2,
130	VII-VIII/62	4,	5,	7.2,
131	X/62	4,	5,	7.2, 7.3,
132	XI/62	4,	5,	7.2, 7.3,
133	I/63	4,	5,	7.1, 7.2,
134	III/63	4,	5,	7.1, 7.2, 7.3,
135	V/63	4,	5,	7.2, 7.3,
136	IX-X/63	4,		7.1, 7.2,
137	XI/63	4,	5,	7.1, 7.2,
138	I/64	4,	5,	7.2, 7.3,
139	II-III/64	4,		7.1, 7.2, 7.3,
140	IV-V/64	4,		7.1, 7.2, 7.3,
141	VI-VII/64	4,	5,	7.1, 7.2,
142	IX/64	4,		7.2, 7.3,
143	X/64	4,		7.2,
144	XI-XII/64	4,	5,	7.1, 7.2,
145	II/65	4,		7.2,
146	IV/65	4,		7.2,

:Organ del Moviment Socialista de Catalunya. Nova etapa.-[Tolosa de Llenguadoc]

LA RECONSTRUCCIÓ DEL SOCIALISME. EL MOVIMENT SOCIALISTA DE CATALUNYA

147	VI/65		4,	5,	7.1, 7.2, 7.3,
148	IX/65		4,	5,	7.1, 7.2, 7.3,
149	XII/65	3,	4,	5,	7.1, 7.2, 7.3,
150	IV/66	3,	4,	5,	7.1, 7.2, 7.3,
151	IX/66		4,	5,	7.2, 7.3, 8,
152	XII/66		4,	5,	7.2, 7.3,
153	II/67		4,	5,	7.2,
154	VI/67		4,	5,	7.1, 7.2, 7.3,

- Perpinyà

155	XII/67		4,	5,	7.1, 7.2, 7.3,
156	V/68		4,		7.1, 7.2, 7.3,

* *Endavant* : Organ central del Moviment Socialista de Catalunya. Suplement. - [París ?].

Segueix a: *Butlletí interior del Moviment Socialista de Catalunya*.

X	IX/50(14)				7.2,
X	VI/61(15)				7.2,

Segueix com: *Endavant*: Organ central del Moviment Socialista de Catalunya. Butlletí interior. (Reservat exclusivament als militants del MS de C).

* *Escola* : Moviment Socialista de Catalunya.- [Barcelona ?].

X	VI/69		4,	6,	
X	XI-XII/69	3,	4,	6,	
X	III/70		4,	6,	7.1,

:Publicació del Moviment Socialista de Catalunya (MSC). Comité d'ensenyants.

X	VII/74		3,		7.1,
---	--------	--	----	--	------

* *L'Espurna* : Portantveu dels Amics del Moviment Socialista de Catalunya. [Lleida].

. 2a. època

1	6/X/46		3,		
2	1/XI/46			4,	
3	15/XII/46				7.1,

5	14/IV/47		3,	4,			
6	I/VII/47				7.1,		8,

* *F.I.D.. Fets, Idees, Documents.*- [Barcelona ?].

X	21/I/70				7.1,		
X	III/70				7.1,		
X	10/IV/70			4,	7.1,		
X	s.d.Teoria de la revolució...		3,	4,	5,	7.1,	
X	s.d.Sobre el centra- lisme...		3,		5,	7.1,	
X	s.d.La mujer y el socialismo.					7.1,	

* *Forja* : Butlletí del Moviment Socialista de Catalunya.- [?]

? ?

* *Marcha*: Publicación del Moviment Socialista de Catalunya. MSC.- [Barcelona].

X	II/68		3,		7.1,		7.3,
---	-------	--	----	--	------	--	------

Segueix com: *Marxa* : Publicació del Moviment Socialista de Catalunya. MSC (Edició en castellà).

* *Marxa*: Publicació del Moviment Socialista de Catalunya. MSC.- [Barcelona].

X	IV/68		3,			7.1,	
X	VII/VIII/69		3,	4,	6,	7.1,	
X	X/70		3,	4,	6,	7.1,	7.3,
X	XII/70		3,	4,	6,	7.1,	7.3,
X	I/71		3,	4,	6,	7.1,	7.3, 8,
X	II-III/71		3,		6,	7.1,	8,
X	XI/71	1,	3,		6,	7.1,	7.3, 8,
X	V/72		3,	4,	6,	7.1,	7.3,

: Organ central del Moviment Socialista de Catalunya.

X	I/73	1,	3,	4,		7.1,	7.3,
2	II-III/73	1,	3,	4,	6,	7.1,	7.3,
X	16/XII/73 extra.					7.1,	7.3, 8,
1	III/74		3,	4,		7.1,	7.3,

LA RECONSTRUCCIÓ DEL SOCIALISME. EL MOVIMENT SOCIALISTA DE CATALUNYA

2	V/74		3,			7.1,	7.3,
X	VII/74 extra.		3,	4,		7.1,	7.3,
1	II/75	1,	3,	4,	6,	7.1,	7.3,

* *Marxa* : Publicació del Moviment Socialista de Catalunya. (Edició en castellà). - [Barcelona].

Segueix a : *Marcha* : Publicación del Moviment Socialista de Catalunya. MSC.

X	IX/68		3,				
X	X/70		3,			7.1,	
.							
X	XI/71		3,	4,		7.1,	7.3,
.							
X	16/XI/73 Extra.		3,				
2	V/74			4,		7.1,	
1	II/75		3,			7.1,	

* *Moviment Socialista de Catalunya* : Butlletí interior reservat exclusivament pels militants.- París.

Segueix a : *Endavant* : Butlletí interior reservat exclusivament pels militants.

X	[V/55](26)					7.2,	
X	[VI/55](27)					7.2,	
X	[VIII/55](28)					7.2,	
X	[X/55](29)					7.2,	
1	[VI/56](30)					7.2,	
2	[VI/56](31)					7.2,	
3	[VIII/56](32)					7.2,	
4	[VIII/56](33)					7.2,	
1	[VII/57](34)					7.2,	
2	[VII/57]					7.2,	
X	[VIII/57]					7.2,	

Segueix com : *Butlletí interior del Moviment Socialista de Catalunya*.

* *Moviment Socialista de Catalunya*: Reservat exclusivament als militants del Moviment.- [París].

1	VII/59		7.2,
X	VII/59		7.2,
3	VII/59		7.2,
X	18/II/60		7.2,

: Consell de Coordinació del MSC.

X	VI/60		7.2,
X	I/61		7.2,

* *Nouvelles de la Catalogne*: Endavant. Bulletin édité par le Moviment Socialista de Catalunya.- [París].

X	XIII/51 supl.	4,	
---	---------------	----	--

: Bulletin catalan d'information édité par le «Moviment Socialista de Catalunya».

X	II/52 supl. 2	4,	
X	V/52	4,	
X	VI/52	4,	
X	XI/52	4,	

* *Publicació dels estudiants del Moviment Socialista de Catalunya*.- [Barcelona ?].

X	X/64		7.1,
X	15/XII/65		7.1,

* *Servei català d'informacions*: Moviment Socialista de Catalunya.- [Barcelona].

X	V/65	2, 3, 4,	
---	------	----------	--

* *Unir*: Publicació de les seccions comarcals del Moviment Socialista de Catalunya.- [Barcelona].

X	IV/69	4,	7.1,
X	VI/69	4, 5,	7.1,
X	VII-VIII/69	4, 5,	7.1,
X	I/70	4, 5,	7.1,
	supl. «guerra civil sense fi»	4,	

X IV/70 4, 6, 7.1,

* *Unitat* : Al servei de la unitat obrera i socialista. Època 1.- [Barcelona ?].

1 I/44 4,

.

4 III/44 4,

.

6 IV/44 3, 8,

.

.

:Organ del socialisme català.

9 VII/44 4,

.

.

.

.

.

.

.

.

:Portaveu del Moviment Socialista de Catalunya. [II època].

17 III/45 4,

Antonieta Jarne Mòdol

La resposta dels poumistes de Lleida a la
creació del Moviment Socialista de Catalunya:
L'Espurna i Adelante

La presència del POUM en la primera resistència (1939-1945)

En parlar de la primera resistència a Lleida, cal dir que les seves accions foren espurnes protagonitzades, en bona mesura, per elements residuals del POUM. Uns primers intents d'organització que s'encetaren ja des del mateix 1939, respecte als quals tot sembla indicar que el primer element que va servir-ne com a punt d'arrencada fou el militant Lluís Abenoza Villas, juntament amb els companys Antoni Barrios i Amadeu Jaimejuan. Aquest grupuscle, integrat exclusivament per aquestes tres persones, es dedicà, bàsicament, a mantenir els contactes amb Barcelona. Uns contactes, amb l'enllaç Jesús Estarán, també de Lleida, que tenien lloc gràcies als viatges que periòdicament hi realitzaven i que, sens dubte, foren imprescindibles per seguir mantenint una mínima supervivència grupal.¹

Tanmateix, les depuracions, l'exili i els nou mesos de front a Lleida havien fet estralls, per la qual cosa les possibles incorporacions d'antics militants era una tasca no sols difícil sinó també extremadament lenta. I així, no serà fins al 1942 que aquest petit nucli rebrà una petita embranzida de la mà de Miquel Tufet - militant del POUM que havia estat membre del Comitè Local del partit, on havia desenvolupat una destacada tasca sindicalista²- i Josepa Reimundi, sortida de la presó el 1941.

Aleshores, les activitats d'aquest grup se centren en la realització de reunions en els respectius domicilis particulars. Són anys en què, alhora, s'intensifiquen els contactes amb Barcelona mentre que destacats militants com Josep Pallach («Josep Recasens») i Joan Bellsollell («Busquets») vénen en força ocasions a Lleida per entrevistar-se amb els seus companys. Aquestes relacions servien per comentar els fets i les notícies de més rellevància i, alhora, per trametre els missatges de la direcció.

És durant aquests anys que el POUM aconseguí crear una xarxa de certa importància a les terres de Lleida. A més de la ciutat de Lleida, els pobles de Bellví (amb la presència del destacadíssim militant Vicenç Ximénez Carulla), Alfarràs, Maials i Balaguer foren nuclis que aglutinaren un nombre considerable de militants, circumstància que il·lustra nítidament sobre les continuïtats històriques entre la post-guerra i el període anterior, ja que no endebades aquestes localitats havien format part dels punts amb més presència pumista a les terres de Lleida abans de 1937.³

No obstant això, aleshores tot era molt rudimentari i l'espera de la derrota del nazisme omplia les esperances dels antifranquistes amb el desig que això significués la fi del règim.

En definitiva, les seves accions durant aquests primers anys del franquisme consistiren, bàsicament, a intentar reorganitzar-se enllaçant amb els que tornaven de l'exili amb els que sortien de la presó. Per tant, i com en la resta de formacions

polítiques, en aquesta primera clandestinitat no van anar a intentar recaptar nous elements. Conscients del perill que corrien, l'esperit de resistència només podia aconseguir-se mitjançant el reagrupament d'alguns dels vells militants.

Aquest focus de resistència que fou el POUM va ser sobtadament frenat, que no eliminat, arran d'unes contundents detencions que es produïren el 1945 i que afectaren gairebé tots el membres del grupuscle de Lleida.

Sens dubte, aquesta violència política exercida suposà un fre momentani a l'activitat clandestina del POUM. Tanmateix, contràriament al que podria ser lògic i comprensible, això no implicà la seva desaparició, ni de bon tros.

A partir de 1945 el POUM encetarà uns anys d'intensos debats interns que el portaran a reformulacions i reorientacions en el si de l'organització i, alhora, durà a terme les activitats més rellevants de la dècada.

Alguns mecanismes confluents i divergents amb el Moviment Socialista de Catalunya: *L'Espurna i Adelante*

És durant aquesta segona meitat de la dècada dels anys quaranta, doncs, que el POUM es trobà immers en un intens debat intern que tingué les seves conseqüències, no sols des d'un punt de vista organitzatiu sinó també conceptual fins arribar a la creació del Moviment Socialista de Catalunya (MSC).

En aquest sentit, quin fou el procés viscut pels militants de Lleida?

Tot sembla indicar que bona part dels membres del POUM de Lleida i comarques estigueren al marge de les lluites i els debats interns que s'hi visqueren entre les dues tendències: pro-MSC i continuistes. Així, els diversos testimonis consultats manifestaren que el procés que va conduir-los cap a l' MSC va fer-se de manera força unilineal i sense esclatxes.

Deixant a banda que la memòria sempre és selectiva, cal considerar que aquestes afirmacions podrien ser indicatives del fet que els membres de l'interior no estaven al corrent de les picabaralles i les diferències amb els de l'exili. De ben segur que en les condicions de la primera clandestinitat els militants de les comarques quedaven molt apartats malgrat els contactes i les visites periòdiques.

En definitiva, la majoria de membres dels esmentats grupuscles, partidaris sense reserves de la incorporació a l'MSC i profunds admiradors de Pallach, s'hi integraren amb normalitat.

Fou en l'espai dels Camps Elisis, enmig de les manifestacions lúdiques i d'esbarjo, on un grup de militants del POUM establiren els primers contactes per integrar-se a l'MSC. («Davant la Glorieta dels Caps Elisis - aprofitant la multitud i les festes- tot

prenent un cafè, anàvem parlant, (amb Miquel Utgés) ens anàvem informant»).⁴ No deixa de resultar paradoxal el fet que part d'aquella lluita clandestina tingui com a escenari un lloc públic, concorregut i amb força èxit a la Lleida dels anys quaranta.

A partir d'ara, immersos en la seva reorganització, afronten un problema: la difusió de la seva política i de les seves consignes.

En paràmetres de resistència, els diferents elements que conformen la premsa clandestina (octavetes, publicacions diverses, etc.) eren una necessitat i, alhora, un element cohesionador de primera magnitud. I així, el tiratge de fulls volants i l'enganxada de pasquins - per carrers de la ciutat, preferentment isolats - foren algunes de les activitats dutes a terme, les quals, si bé no poden ser sobredimensionades, s'han de valorar justament pels esforços i els sacrificis inherents. Només el fet d'imprimir i repartir propaganda comportava grans dificultats, una bona dosi de perill i un gran valor per superar la por.

En aquest sentit, l'acció més reeixida va ser, a partir de 1946, l'aparició de sis números d'una publicació, *L'Espurna*, en record d'un periòdic d'abans de la guerra. Ara es presenta com a òrgan dels Amics del Moviment Socialista de Catalunya. Consta de vuit pàgines tipus quartilla. No creiem que sigui exagerat si diem que durant aquests anys, *L'Espurna* no és únicament una publicació clandestina dels Amics de l'MSC de Lleida. És la secció Amics del Moviment Socialista de Catalunya a Lleida. Molt possiblement, editar qualsevol tipus de premsa enmig de les precarietats devia significar l'agombolament de pràcticament tots els esforços i les energies disponibles. A la vegada, *L'Espurna* és, de fet, un autèntic «aparador» ideològic del socialisme català d'aleshores. En definitiva, creiem que, a causa dels seus condicionants, les funcions de la premsa clandestina van més enllà de les estrictes atribucions d'una publicació.

Tufet era l'encarregat de redactar-ne els continguts i Reimundi els mecanografiava. El text, un cop passat per la multicopista, era repartit entre els companys del grup. D'altra banda, no hi havia, a diferència d'altres llocs, ajudes de l'exterior. Cada persona aportà una quantitat i compraren una multicopista que col·locaren en el domicili de Tufet i Reimundi. Al cap d'un temps, la traslladaren a casa de Barrios. Era molt difícil i perillós en aquells temps tenir una redacció i una impremta, per la qual cosa no és estrany les constants mudances a què es veieren sotmeses.

La tasca de redactar i imprimir *L'Espurna* per part de Tufet i Reimundi només era coneguda per Abenoza, Barrios i Jaimejuan. La resta de companys del POUM, tant de Lleida com de comarques, coneixien la publicació, que anaven a buscar a la barberia on treballava Abenoza, però en desconeixien la procedència.

Hi havia, per tant, una altra clandestinitat dins la mateixa clandestinitat. Els compartiments estancs, impermeables, de la clandestinitat són inherents a l'estructura i al funcionament intern d'aquests primers anys, circumstància molt més accentuada i emfasitzada, per raons òbvies, que en dècades posteriors.

A jutjar pel seu contingut, *L'Espurna* és una publicació plena de fervor antifranquista més que no pas de consignes revolucionàries. I així, en aquesta línia, hi trobem des de comentaris despectius a la figura d'Eva Perón a referències crítiques i fins i tot sornegueres referents a Franco i el seu règim, com per exemple en aquest article⁵:

«Es conta que, en arribar Franco a les afores de Lleida, l'esperava un cotxe descobert per tal que a l'entrar a la ciutat el poble el pogués admirar (?), i que al moment d'efectuar el canvi de cotxe, se li acostà una jerarquia a dir-li que a Lleida no hi havia massa animació.

-¡Ah!, ¿sí? ¡pues no bajo!-contestà el Caudillo, i entrà a Lleida en cotxe cobert. (...)

La seva excursió per terres catalanes acabà a Lleida sense pena ni glòria. Lleida tributà al tirà la rebuda més freda de tot Catalunya.»

D'altra banda, en resseguir *L'Espurna* s'evidencia amb nitidesa l'optimisme dels seus membres respecte a la fi del règim, que consideren molt propera. En aquest sentit, sens dubte que esdeveniments com els acords presos a l'ONU i la retirada d'ambaixadors contribuïren a enaltir els ànims dels grups resistents. Així per exemple, al número 4, datat el 24 de gener de 1947, s'hi diu:

«Franco (...) es debat avui enmig d'un marasme que prelude la seva caiguda. (...) La pau afiançada s'afermarà encara més. Els pobles es retrobaran i s'estrenyiran els lligams de germanor entre ells. I serà en raó de l'establiment d'aquests lligams de germanor que el règim espanyol passarà a la posteritat com un mal somni.»

En les perspectives per al 1947 exposa les seves esperances per a l'acabament de la dictadura i expressa:

«Els socialistes catalans lluitarem aferrissadament perquè l'any 1947 sigui l'últim any de feixisme a Espanya.»

A més de *L'Espurna*, els Amics del Moviment Socialista de Catalunya a Lleida també editaren el *Butlletí Interior d'Informació del POUM de Lleida i la seva comarca*. Constava de quatre fulls i el número de què disposem correspon als mesos de maig i juny de 1946. Segueix, igual que *L'Espurna*, posant especial èmfasi en el seu antifranquisme alhora que repassa algunes notícies internacionals que considera d'interés, com per exemple les eleccions celebrades aleshores a França i a Itàlia.

A diferència de *L'Espurna*, la qual tenia un caire més divulgatiu i propagandístic, el *Butlletí...* devia anar adreçat fonamentalment als membres dirigits o més significats de l'organització. Ho denoten, per exemple, les consignes i els avisos que s'hi inclouen, com per exemple aquest:

«(...) sabem d'una manera certa que la policia es presenta a les localitats fent-se passar per elements antifranquistes perseguits i que en molts casos duen propaganda de les organitzacions, i duen noms de companys que lluiten contra el règim, logrant d'aquesta manera en alguns casos introduir-se en el moviment

clandestí i llavors procedeixen a la detenció dels compromesos.

Cal que tothom estigui alerta i que no s'entauli relació amb cap desconegut encara que es presenti en nom de companys coneguts perfectament. Tenim una manera responsable d'actuar que caracteritza al nostre partit i a ella devem atendre tots».

Ja hem comentat anteriorment que la majoria de poumistes de Lleida s'incorporà a l'MSC. Hi quedà, però, un grupuscle que no acceptà aquesta integració. La manca de dades no ens permet apuntar qui en formava part. Tanmateix, malgrat la poca significació i la curta vida que sembla que tingué, aquest sector minoritari del POUM també intensificà les seves activitats.

Així doncs, paral·lelament a l'aparició de *L'Espurna* per part del sector pro-MSC, el sector continuista del POUM tragué la publicació *Adelante. Órgano del Partido Obrero de Unificación Marxista en Lérida*, el nom de la qual vingué donat pel record del que havia estat l'òrgan del POUM feia uns anys.

Ens manquen detalls de la seva edició com, per exemple, qui la confeccionava, quan i on. Constava de quatre fulls i només tenim coneixença del primer número, datat l'abril de 1947. No sabem, per tant, si tingué continuïtat, si bé tot apunta al fet que no fou així.

No fóra inversemblant creure que aquesta publicació sortís com a resposta a *L'Espurna*. No endebades, si s'acaren els respectius textos s'observen unes certes rèpliques i contrarèpliques. Així per exemple, mentre *Adelante* escrivia, a propòsit de les estratègies per lluitar contra el franquisme:

«Descartada como imposible y catastrófica la solución que preconiza el resurgimiento de la guerra civil, nuestro Partido acepta la solución plebiscitaria basada en un gobierno en el que se hallen representadas todas las fuerzas políticas del país que hoy están contra Franco. En esa dirección se ha canalizado la lucha diaria de los militantes del POUM convencidos de que una vez lograda podemos continuar la marcha hacia el Socialismo»

L'Espurna, núm. 6, d'1 de juliol de 1947, publicava:

«(...) Al poble espanyol no li queda ja altre recurs, si vol desfer-se del seu tirà, que la insurrecció, la guerra civil. (...)»

Ben cert que les estratègies del sector pro-MSC i les dels continuistes diferien notablement. El major èmfasi en la lluita de la classe obrera i una major vinculació als afers peninsulars són elements ben presents en el discurs del sector continuista. En aquest sentit, per exemple, la llengua vehicular triada en un cas i en un altre és simptomàtic de les respectives postures.

El cos ideològic del sector continuista queda reflectit en l'article «¿Catalanes nacionales o catalanes socialistas? signat per Gironella:

«No somos catalanes nacionales, sino catalanes socialistas. Para nosotros, el problema de la libertad de Cataluña no es un problema de historia, de lengua, de cultura, de tradición y de orgullo nacional aunque todo esto constituye la base de nuestra personalidad, sino la libertad de los hombres que viven en ella, hablen o no catalán, hayan nacido o no en sus comarcas.

Esta misma concepción nos lleva a revisar las fuerzas que proclaman luchar por la libertad de Cataluña. En la ofensiva contra Franco y su régimen podemos aceptar y aceptamos la unidad de acción, concreta y circunstancial con todas las fuerzas políticas y sociales. Con todas ellas podemos recorrer la primera etapa que dará a Cataluña la oportunidad de manifestar democráticamente su voluntad.

Pero este frente nacional es incapaz de traer la libertad de Cataluña hasta las últimas consecuencias. Por eso somos contrarios a la unión sagrada de todas las fuerzas catalanas. Contrarios de subordinar la solución del problema social al pleito nacional. Contrarios de romper el Estado español para someter a Cataluña a un nuevo estado burgués (...)

En el mateix número es publica l'article «El MSC y nosotros», sense firma, on es palesa clarament la postura dels continuistes respecte als esdeveniments que han conduït a la divisió:

«Todos los movimientos que transtornan la vida de una nación afectan también a las organizaciones que componen su vida colectiva. Nuestro Partido no ha escapado a esa realidad y la ha sentido quizás más que ningún otro porque tiene mayor vitalidad ideológica que ninguno.

En los grandes partidos de masas, las discrepancias afectan sólo a los grupos dirigentes. En el nuestro, que cada afiliado es una unidad capaz de pensar y analizar, la vitalidad ha desbordado concibiendo formas nuevas para el futuro de nuestro movimiento obrero. Una de estas concepciones es el «Movimiento Socialista de Cataluña». No queremos negar, en principio, un auténtico valor de perspectiva a ese movimiento que aspira unir en un bloque las fuerzas marxistas de Cataluña. Y decimos que aspira, porque no puede aplicársele ya el presente. Todo lo que podrá dar de si el «MSC» lo ha dado ya. Nació irregularmente produciendo una fracción y no ha llegado a formarse ni se formará.

Nuestro Partido nació como Partido Obrero de Unificación Marxista y, pese a la grieta abierta en su bloque por el «MSC», sigue siéndolo y lo será tal vez con perspectivas más audaces que nunca, puesto que cada día recobra y recibe valores nuevos de todos los grupos del Movimiento obrero.

Si esto es una realidad, que nadie puede discutir honradamente, hay que aceptar que el «MSC» no es más que una ficción o una ilusión perdida en el fracaso. Un movimiento socialista puede componerse de grupos dispersos del movimiento obrero para ser una realidad.

Pero no puede componerse por una mínima fracción de un partido que no consiga atraer más que unas cuantas personalidades que se distinguen por un vaivén constante de un partido a otro, del catalanismo al marxismo y ahora vuelven al socialismo catalanista, que no es lo mismo que el socialismo catalán.

Siguiendo la evolución del «MSC» a través de su prensa, podemos afirmar lealmente que nació con un propósito generoso, pero también ha descendido hoy a

vonvertirse en revivir la beatífica «Unió Socialista de Catalunya», con el encumbramiento de Serra y Moret y algunos más de sus componentes, cansados de su ensayo de convivencia con el stalinismo.

Es preciso que nuestros camaradas del «MSC» mediten esta cuestión, serena y fríamente, y estamos seguros que la rectificación será inmediata. Es decir, que volverán a llamar a las puertas del Partido para anunciar que desean ponerse bajo la disciplina del verdadero Partido de Unificación Marxista: el POUM.

Si ésta no fuese una cuestión de profundo sentido ideológico podríamos esgrimir también el argumento contundente de que hay varios individuos en el «MSC» que gastaron toneladas de papel para insultarnos y vieron como su Partido usaba como argumento contra nosotros las calumnias más vergonzosas y miserables».

L'hermetisme que envolta determinats aspectes de la clandestinitat i la migradesa de dades no ens permeten aprofundir sobre la trajectòria d'aquest sector a la ciutat de Lleida, si bé tot apunta a una ràpida disgregació.

En un altre ordre de coses, *L'Espurna* continua publicant notícies referents a l'MSC, com la celebració de la I Conferència de l'MSC a l'interior, en què Manuel Serra i Moret en fou designat president, i sobre als aspectes sobre els quals giren els debats en el si de l'MSC, centrats en la necessitat d'aguditzar el combat antifranquista, la defensa de la personalitat nacional catalana i la lluita per la III República.

Els objectius de l'MSC s'adrecen, en definitiva, a dirigir l'acció de tot el socialisme català, a educar les masses a la manera del socialisme, a defensar i enrobustir la personalitat de Catalunya i a estructurar i establir relacions amb el socialisme peninsular tot conservant les estructures autònomes que els permetin interpretar fidelment les característiques del país on es desenvolupen.

Tanmateix, alguns problemes organitzatius no resolts i les contundents batudes policiaques (que també tingueren la seva resposta a Lleida) precipitaren l'obertura, a principis dels anys cinquanta, i malgrat la notable activitat desplegada fins aleshores, d'una etapa marcada per l'ostracisme.

Així per exemple, Tufet i Reimundi foren vigilats per la policia però abans que fossin detinguts, aconseguiren escapar-se'n amb el seu fill, de pocs mesos de vida, per la qual cosa es veieren obligats a romandre amagats un temps per tal de protegir-se de la recerca policial⁶.

Altres militants destacats també encetaren una nova trajectòria en la seva vida de militància i també en la privada. Alguns marxaren a altres ciutats en un intent de començar una nova vida i oblidar.

Altres, com per exemple Vicenç Ximénez, decidiren traslladar-se als afores del seu poble, Bellvís, en un intent d'aïllar-se o de protegir-se del terror, on va viure fins al 1963, data en què arribà a Lleida i inicià una nova etapa en la seva trajectòria de

militància política i compromesa en contra del franquisme. En les seves memòries ho explica així:

«(...) nuestra situación es difícil, nos batimos en retirada, compañeros de mi pueblo se marchan a vivir a otro lugar, la mayoría de dirigentes se van al extranjero, y yo acorralado por la situación decidí refugiarme en mi finca de «La Coma» a 5 Km de mi pueblo.»

En altres casos, però, aquesta militància compromesa no es donà mai més. És el cas de Lluís Abenoza, l'activitat del qual se centrà, a més de la seva professió de barber, a ser un dels màxims impulsors de la secció filatèlica del Club Esportiu Huracans als anys seixanta. És a dir, no tingué mai més cap significació ni activitat política.

En definitiva, a principis dels anys cinquanta s'inicia, en un context general, una nova etapa en l'MSC. La situació internacional consolidava de manera certa i contundent el règim franquista. Amb aquest panorama, l'MSC i altres forces d'oposició es dedicaren, primordialment, a les negociacions i a les converses sense, però, arribar a quallar cap acció.

Pel que fa a Lleida es produeix la total desaparició de l'MSC de l'escena opositora. A partir d'ara, comença un llarg període de silenci. De l'inicial terror viscut durant la postguerra més immediata a causa de la forta repressió exercida, es passa a un període d'abatiment i silenci.

A partir d'aquest moment, el manteniment de determinades ànsies i desitjos d'aquests primers resistents restarà reclòs als àmbits de l'esfera privada.

Notes

- 1 Entrevista a Lluís Abenoza el 2 de febrer de 1994.
- 2 Sobre això vegeu Barull, J: *El Bloc Obrer i Camperol (Lleida, 1919-1937)*, Lleida: Ed. Ajuntament de Lleida. Col.lecció La Banqueta, núm. 14, 1990.
- 3 Barrull, J.; Op.cit. Del mateix autor *Les comarques de Lleida durant la Segona República (1930-1936)*. Barcelona: L'Avenç, 1986. També de Mir, C. *Lleida (1890-1936): Caciquisme polític i lluita electoral*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985.
- 4 Entrevista a Vicenç Ximénez el 3 de febrer de 1994.
- 5 *L'Espurna*, núm.6, 1 de juliol de 1947.
- 6 Entrevista a Josepa Reimundi el 3 de desembre de 1993.
- 7 Ximénez, V.: *Memorias de un socialista*. Text mecanografiat, inèdit. Lleida, 1985.

Francesc Vilanova i Vila-Abadal

**Els socialistes catalans
davant de la Generalitat a l'exili
(1944-1946)**

Quan el Moviment Socialista de Catalunya va començar a fer acte de presència en el món de l'exili català, a partir de gener de 1945¹, el panorama polític era extremadament complicat. Abans de l'alliberament de França i l'arribada de Josep Tarradellas a París, només el Consell Nacional de Londres² actuava com a organisme unitari suprapartits polítics, amb vocació d'agrupar els nuclis d'exiliats i reclamant-se continuador i representant de les institucions catalanes que havien restat a França i que havien quedat col.lapsades per la invasió nazi. Vinculades al Consell de Londres, a Amèrica es van organitzar les Comunitats Catalanes, col·lectius d'exiliats que, més enllà de les disciplines dels partits, havien de tenir la missió de reunir, planificar i dirigir les activitats dels catalans exiliats.

Aquesta situació va canviar radicalment a finals de 1944. El canvi s'explica, en primer lloc i el més fonamental, per l'alliberament de França i, per tant, per la possibilitat dels partits polítics i les institucions catalanes de reprendre les activitats, suspeses durant els anys d'ocupació nazi. El gran cop d'efecte el va provocar Josep Terradellas, secretari general d'Esquerra Republicana de Catalunya, que va tornar de París provinent de Suïssa, on s'havia refugiat l'any 1942, disposat a reactivar la maquinària del partit i reivindicar el paper de protagonista de les organitzacions catalanes, que el Consell Nacional de Londres havia negligit deliberadament entre 1940 i 1944, sobretot amb relació als grups de Mèxic³. A començament de gener de 1945 s'havia formalitzat la plataforma de Solidaritat Catalana, que agrupava les principals forces polítiques de l'exili (ERC, Front Nacional de Catalunya, Acció Catalana, Lliga Catalana Republicana, Unió Democràtica, Estat Català, Front de la Llibertat...) i, oficialment, volia ser la presentació en societat de la nova etapa política de l'exili català. En veu baixa, però, molta gent admetia (i no només els seguidors incondicionals del Consell Nacional de Londres, sinó també alguns dels protagonistes del pacte) que Solidaritat Catalana era una maniobra concebuda per segar l'herba sota els peus del Consell de Londres i limitar la capacitat de maniobra de Pi i Sunyer davant de la futura reorganització de les institucions.

Des de les files socialistes, Josep Rovira (que havia signat el pacte de Solidaritat en representació del Front de la Llibertat) veia molt clara la maniobra de Tarradellas i, a la vegada, la posició que podia prendre el Moviment Socialista en el període de reconstrucció institucional. Per a Rovira, «el criteri del Terr. (Tarradellas), per ara - i dic per ara perquè suposo que el rectificarà - és de no donar cap envergadura al Consell Nacional. Ell vol dominar tota l'acció de Solidaritat i no vol la competència, que seria amb l'avantatge d'un organisme oficial, del Consell Nacional de l'Irla.⁴ Vol maniobrar enfront d'Irla i Pi, que també té el seu canonet amb el Consell Nacional de Londres. Una posició nostra seria la de propugnar per acabar amb aquest estat de coses i mediar per la constitució d'un Consell Nacional únic, sota la presidència d'Irla i amb Pi a dintre com a persona preponderant. Aquest caràcter de neutral mediador ens donaria to i bel.ligerància. [...] Si d'Irla, Terr. i Pi, n'hi ha un que s'imposa

el fet de la victòria ens farà passar tots per l'adreçador. En canvi, l'entroncament de tots tres els anul·larà mútuament la personalitat pròpia...»⁵. La proposta d'actuació de Josep Rovira s'avançava en el temps al plantejament oficial del Moviment, que quedaria recollit en la *Resolució sobre política general*, del Consell de Coordinació, establerta a Tolosa el 22 d'abril de 1945.⁶

Però, a començament de 1945, la situació política encara era molt complicada i, a la vegada, molt fluida. El Consell Nacional de Londres continuava existint, l'Irla havia reconstruït el Consell Assessor i Solidaritat Catalana volia ser l'única plataforma vàlida dels grups polítics catalans. I tot això només en l'àmbit català de França. Tant o més complicada era la situació a Mèxic i a l'interior. Al país americà, l'existència de la Junta Española de Liberación (amb presència catalana), en la qual participava Indalecio Prieto i les principals figures republicanes i que defensava un programa «legalista», havia dividit encara més el panorama polític. A Catalunya, l'Aliança Nacional de Forces Democràtiques (en la qual participaven ERC, el POUM, UDC, etc.) era una certa demostració d'aquests partits de dur a terme una estratègia política més lligada a les condicions de l'interior que no pas seguint les consignes que els feien arribar les direccions de l'exili. Faltava molt poc temps perquè es creés, a l'interior, el Consell Nacional de la Democràcia Catalana (el Comité Pous i Pagès) que intertaria erigir-se en l'alternativa a la política d'exili.

De totes maneres, Solidaritat Catalana era un muntatge menys sòlid del que aparentava. Al cap de poques setmanes de la signatura del pacte, el Front Nacional, el Front de la Llibertat i Unió Democràtica van començar a fer passos per dissociar-se'n⁷. Cada vegada més, i cada vegada més de pressa, la plataforma s'anava mostrant com un instrument polític de Josep Tarradellas per justificar algunes de les seves maniobres. Aquells primers mesos de 1945 van representar una transició cap a formulacions més institucionalistes, la qual cosa significava suprimir les plataformes que havien sobreviscut durant la guerra i retornar, en la mesura que això fos possible, als plantejaments genèrics de l'any 1939.

La primera víctima de la nova situació era Carles Pi i Sunyer, aïllat a Londres i sense possibilitats de poder desplaçar-se a París, a causa de la negativa britànica a concedir-li un visat per sortir del país. Solidaritat Catalana s'havia ideat per posar el Consell de Londres en un carreró sense sortida. Mentre a França es multiplicaven els contactes, Pi i Sunyer es debatia entre un cop de força per evitar de ser arrossegat o entossudir-se a mantenir el Consell com una peça fonamental del futur entramat institucional. El diagnòstic que els socialistes catalans van fer de la posició en què es trobava Pi i Sunyer era sagnant: «...Es pot dir que si Carles Pi i Sunyer ha perdut la partida,⁸ és per culpa seva, per la seva manca de decisió característica, perquè no té les condicions ni l'audàcia d'un líder. En lloc de manar i dictar ordres, enviava cable darrera cable preguntant què calia fer. Ara ja és característic fer broma a l'entorn de la batalla dels cables que Pi i Sunyer ha posat de moda. Amb aquestes, passa el temps i arriben nous vaixells d'Europa. Arriben personalitats de l'Esquerra amb instruccions concretes d'oposar-se al Consell personalista de Carles Pi i Sunyer...»⁹. Tot i que la carta era d'un militant socialista a un altre, la resolució del

Moviment Socialista, d'abril de 1945, certificava la modificació del panorama polític que Joan Vila (i Josep Rovira, anteriorment) ja havia apuntat: «La il·lusió de crear una força orgànica per damunt dels partits [*el Consell Nacional de Londres*], que també va néixer a Catalunya durant els primers anys d'exili, ha fracassat alhora que les organitzacions polítiques s'han pogut desenvolupar de nou entorn del seu propi pensament polític.»¹⁰

Què quedava, doncs, en aquest paisatge? La conjuntura internacional (la victòria dels aliats damunt de l'Alemanya nazi) permetia de pensar que les institucions republicanes tindrien una oportunitat per impulsar les seves reivindicacions (la caiguda de Franco, el restabliment de la República) davant dels vencedors. Per aconseguir-ho, calia reorganitzar l'entramat institucional amb la formació d'un nou govern republicà i, en el cas català, la constitució d'un executiu sota la direcció del president de la Generalitat, Josep Irla, que es trobava en disposició de tornar a actuar després de l'alliberament de França.

Mentre Carles Pi i Sunyer era a Londres, esperant el visat per traslladar-se a França, les forces polítiques prenen posicions davant del nou panorama de l'exili. Semblava que calia anar a la formació d'un nou govern o, com a mínim, reconèixer la representació legítima i legal del president Irla. En la seva primera declaració pública, el 22 d'abril, l'MSC no parlava d'un govern, encara, però demanava «el reconeixement del president de la Generalitat senyor Irla com a única força representativa legal que ens resta».¹¹ A més a més, plantejava una possible solució a la fragmentació del món polític català: «El Consell Nacional de Londres no és un front d'organitzacions polítiques i sindicals perquè pugui ésser refós ni dintre de Solidaritat Catalana ni dintre de l'Aliança de Forces Democràtica Catalana. Els seus components, a part excepcions, no han deixat d'ésser militants de partits, alguns dels quals integren Solidaritat Catalana o l'aliança que s'ha format a Catalunya. La solució a donar al Consell Nacional de Londres, doncs, pel rol que juga i ha jugat en l'opinió catalana, ha d'ésser el de refundre'l dintre una forma institucional depenent del president de la Generalitat. El Consell Assessor, fent-li prendre el caràcter d'una àmplia Assemblea Consultiva, podria servir a tal efecte i reunir en el seu si, com un organisme de consulta del president de la Generalitat, no solament algunes personalitats escollides, nascudes de la gestió del Consell Nacional de Londres, sinó també les d'altres llocs d'exili, la resta de membres que formaven el vell Parlament i les personalitats creades i que es crearan en el camp obrer i republicà, en la lluita interior de resistència a Catalunya. Es valoritzaria, d'aquesta manera, la gestió del president de la Generalitat i donaria el to que cal a la sola institució creada a l'exili pel president amb el nom de Consell Assessor, que altrament quedarà divorciada de la resta dels catalans per representar simplement una part dels catalans a França»¹². El plantejament del Moviment era una barreja d'una solució «legalista» i una innovació institucional, que no tenia precedents en la història recent de Catalunya. De fet, era una adaptació de l'estructura política catalana de la Segona República als nous temps i a les noves condicions, proposada per una força política nascuda sense les rèmores que patien els partits catalans tradicionals. En aquest sentit, la postura de l'MSC podia ser molt propera a la que defensava Pi, sobretot si

tenim en compte que aquest tipus de programa implicava (encara que no s'expressés clarament) la superació (ni que fos parcial) dels textos constitucionals de 1931 i 1932.

Finalment, Pi i Sunyer va poder desplaçar-se a París i, a començament de juny, rebia l'encàrrec formal de Josep Irla de constituir un govern català a l'exili.¹³ Pi tenia molt clar, des d'un principi, que en el govern hi haurien de participar «personalitats de reconegut prestigi i representants de partits polítics i organitzacions i tendències ideològiques catalanes».¹⁴ Entre les primeres, Pi havia previst la incorporació de tres persones: Pau Casals, Josep M. Batista i Roca i Josep Trueta.¹⁵ Tots tres van refusar l'oferiment, amb la qual cosa fracassava l'intent de Pi de construir una síntesi entre els plantejaments i la representativitat del Consell Nacional de Londres i el pes legal i històric de les institucions de la Catalunya autònoma, sobretot de la presidència de la Generalitat. Pel que feia a la incorporació de partits i sindicats, Pi comptava amb l'entrada al govern de representants d'Esquerra Republicana, Acció Catalana, Unió Democràtica, la UGT i la CNT. Però al costat d'aquests grups, calia comptar amb les noves formacions, sobretot el Front Nacional i el Moviment Socialista. Sobre el primer, ningú no posava cap impediment perquè entrés en el govern; en relació amb els socialistes, la qüestió era més complicada. Pi havia vist amb simpatia la formació d'un partit socialista català que es presentés com a alternativa a l'hegemonia que reclamava el PSUC com a únic representant de la classe obrera catalana. Un representant socialista havia format part del Consell Nacional de Londres (Ramón Perera) «i, si sempre havia cregut que els socialistes havien de participar en el govern, ara, després de la victòria dels laboristes a les eleccions britàniques, i la presència dels socialistes als governs de França i altres països europeus, creia que era indispensable que ells també fossin en el nostre»¹⁶. Paral·lelament a les gestions que feia amb els altres partits, el 25 de juny de 1945 Pi va convidar Manuel Serra i Moret a entrar en el govern que preparava per la seva «significació socialista»¹⁷. Quatre dies més tard, Serra i Moret acceptava¹⁸.

Immediatament després que Manuel Serra i Moret acceptés d'entrar en el govern, Pi va rebre notícies concretes de la posició que el Partit Socialista Català, des de Mèxic, prenia davant de la formació del govern. En un avançament d'explicacions més llargues, el PSC acceptava de col·laborar amb un govern «provisional» en el qual participés el moviment llibertari, defensés un «programa democràtic progressiu comprenda principios legislación económica nuestra guerra» i acceptés un acord general amb els republicans espanyols, els bascos i els gallecs.¹⁹ Però més interessant que aquest telegrama era la carta, escrita per Ferrer el dia 30, on s'explicava en profunditat la proposta socialista i els orígens del PSC. Sobre la primera qüestió, Miquel Ferrer insistia en la presència, al Consell Executiu, de representants llibertaris, del Front de la Llibertat, de la Unió de Rabassaires (una «persona lliure d'acusacions d'immoralitat, que pogués parlar i actuar en nom de tots els rabassaires») i de les Comunitats Catalanes d'Amèrica; pel que feia a l'interior, insistia que caldria comptar amb el Front Nacional, el Front de la Llibertat, la CNT i, fins i tot, amb els comunistes. De fet, la proposta de Ferrer s'aproximava molt a la idea inicial de Pi: àmplia presència de formacions polítiques i sindicals tradicionals,

incorporació dels nous moviments apareguts a partir de 1939 i vinculació estreta amb l'interior.

Pel que fa als orígens del PSC, Miquel Ferrer explicava com el partit «sorgí a l'exili després de la malaurada experiència d'aquell intent d'unitat política obrera que donà vida a l'anomenat Partit Socialista Unificat de Catalunya; unitat aparentment socialista que de sotamà i de manera prèvia va resultar supeditada a les directrius forasteres i a les conveniències espanyolistes del Partido Comunista de España, instruït per elements estrangers, els quals elements també decidien totes les coses internes del PSUC i de la seva política a Catalunya. El nostre partit fou integrat per dirigents i un bon nombre de militants dels quatre partits que anaren a aquella fusió pocs dies després del 19 de juliol del 36: Unió Socialista de Catalunya, Federació Catalana del Partit Socialista Obrer Espanyol, Partit Català Proletari i Partit Comunista de Catalunya. A les terres d'Amèrica, entre els exiliats a l'Àfrica i a França mateix, hem trobat gran nombre d'antics companys que després d'haver-se separat del PSUC se senten identificats amb el nostre partit.

Prestigiosos dirigents del moviment ugetista català estan amb nosaltres i el que subscriu ostenta el càrrec de Secretari General de la UGT de Catalunya, elegit pel darrer Congrés i reconegut com a únic representant dels ugetistes catalans per la UGT d'Espanya; tenim a més a més una aliança amb el socialistes d'Euzkadi i amb la UGT basca per impulsar la creació d'un moviment socialista i sindical unificat i democràtic a la península ibèrica d'estructura confederal, que pugui permetre la fusió de la UGT i la CNT, condició indispensable per resoldre els problemes de la reconstrucció i per aconseguir una intervenció eficaç dels obrers organitzats en les coses governamentals». Si Pi i Sunyer no estava prou convençut que els socialistes catalans representaven un àmbit polític i ideològic propi, independent del PSUC, Miquel Ferrer li donava arguments que avalaven la seva opinió.

Per a Pi, la projecció confederal de les aliances que proposava Ferrer a un àmbit ja institucional (o constitucional) era un punt de coincidència molt remarcable amb els seus propis plantejaments. També, calia afegir-hi «l'orientació socialista democràtica» i l'«autèntica catalanitat» del PSC (expressions que utilitzava Ferrer en la seva carta), dos conceptes que Pi feia seus (o que estava a punt d'assumir, en el cas del primer concepte).

Unes setmanes més tard, Miquel Ferrer precisava una mica més la posició del PSC davant de la formació del nou govern.²⁰ A més a més d'insistir en la idoneïtat de la presència de representants de les Comunitats Catalanes d'Amèrica, el moviment llibertari, etc., Ferrer s'estenia una mica més en l'aspecte econòmic. Tot i reconèixer que hauria de ser el poble català qui hauria de decidir la futura ordenació econòmica, remarcava «que caldrà tenir en compte les condicions que es crearan a casa nostra amb la caiguda del règim falangista o franquista. Entenem que hom pot preveure una situació d'abandonament de les empreses, per part dels grans propietaris i dels grans terratinents, semblant a la que es va produir el 19 de juliol de 1936 i que va obligar a establir el nou ordre econòmic per evitar accions partidistes,

sindicalitzacions particulars, manca de coordinació, etc. És per això que el nostre company Serra i Moret va plantejar en una conferència sobre la reconstrucció econòmica d'Espanya en general la conveniència d'adoptar les disposicions fonamentals dictades a Catalunya durant la guerra si es volen evitar estralls i es vol anar a una ràpida reconstrucció i ordenació econòmiques». L'altra gran qüestió de la carta era la incorporació, al govern, de representants de la Lliga (republicana) i del PSUC: «Dels primers, caldria exigir una promesa de depuració severa dels rengles de la Lliga de mal record. Ventosa, Mateu, i tants d'altres que han col.laborat amb el franquisme des de llocs alts, mitjans o baixos, tots han de considerar-se com a incompatibles. En realitat no els tocarà altre remei que crear un nou partit de dreta republicana o fusionar-se amb altres sectors afins. Quant a la persona que hauria de representar els republicans de la Lliga, caldria exigir que fos veritablement antifeixista, republicana de veritat i honesta en tota la seva actuació pública i privada. Valorar un home d'aquell sector exigeix molt de compte. Els esgarips de Comorera i els seus amics són prometedors de llur acció al Govern. Cal comptar amb llur tradicional manera de fer. Cap sector de l'exili veu amb bons ulls llur incorporació i n'hi ha que s'hi declaren del tot incompatibles. Si fos possible de triar la persona que hauria de representar-los al Govern es resoldria el problema...».

La presa de posició de Miquel Ferrer tenia un problema d'entrada: es feia des de Mèxic, massa lluny de França i dels episodis polítics que s'anaven succeint amb molta rapidesa, i en un moment en què el centre de gravetat de les maniobres polítiques s'havia desplaçat de Mèxic a París. A més, calia afegir-hi un altre inconvenient: des de la seva creació, Miquel Ferrer havia participat en la definició i actuació de les Comunitats Catalanes d'Amèrica; és a dir, sobrevalorava la posició de Pi i Sunyer en la conjuntura de 1945, al partir de l'experiència del Consell Nacional i al magnificar-ne la trajectòria. Ferrer, per la seva participació en la creació d'una nova força política i per la seva presència en l'òrbita del Consell de Londres, era un dels partidaris més fermes de fer taula rasa del passat. Les seves relacions amb el PSUC eren inexistents després de la trencadissa de postguerra; també tenia males relacions polítiques amb la direcció de l'Esquerra de Mèxic (i aquesta, a la vegada, amb Pi i Sunyer) i estava bastant aïllat respecte de la reconstrucció de l'espai socialista català, reconstrucció que s'acabava de produir a França²¹. Aquestes mancances expliquen la confiança de Miquel Ferrer en la posició de Pi i en la capacitat d'aquest per triar endavant el govern projectat.

En canvi, els socialistes destacats a França coneixien molt més de prop els problemes que afrontava Pi; per aquest motiu, la seva anàlisi era molt més realista i exacta. Per als socialistes «la situació de Pi i Sunyer era molt difícil. D'un salt va passar de l'oposició a l'acceptació d'un mandat institucional que, automàticament, l'obligava a reconèixer la Constitució i l'Estatut. Altrament, en les circumstàncies actuals i pel motiu de conjunció amb les altres institucions de la República, no podia acceptar l'encàrrec de formar Govern. Dissoldre o donar un derivatiu al Consell Nacional ampliat i a les adhesions i a les Comunitats Catalanes, que havien vingut seguint les seves directrius, no és tan difícil com fer-los acceptar una posició política diferent. Ara com ara, la gent de Mèxic que ha consultat i que estava sota la influència del

Consell de Londres han contestat que ells no acceptarien de formar part ni donar suport a un govern de la Generalitat sinó a un govern de Catalunya, pel significat que des d'un punt de vista d'intransigència nacionalitària podia representar...»²². El fet d'assenyalar aquesta debilitat política no volia dir que els socialistes de França no volguessin col·laborar amb Pi; només constataren que el projecte no era tan senzill com podia semblar. La síntesi entre les posicions de Pi i el Consell Nacional i les «legalistes» no era gens fàcil d'aconseguir. D'altra banda, el PSUC i Esquerra Republicana miraven amb molta prevenció l'«excessiva» autonomia que Irla havia donat a Pi per tirar endavant el govern. Els socialistes comptaven que Pi s'hauria de recolzar en ells i en el Front Nacional per constituir el govern, sobretot després de les negatives de Batista i Roca i Trueta a entrar-hi i davant de les reticències d'Esquerra Republicana i del seu secretari general.

Amb certs matisos, i des d'una posició molt realista, els socialistes catalans donaven el seu suport a Pi i Sunyer. Des d'un bon principi havien defensat la creació d'una Assembla Consultiva, formada amb l'acord dels «partits i organitzacions sindicals i de resistència i amb la resta del vell Parlament»;²³ quan Pi va assumir la responsabilitat de formar govern, els socialistes es van definir per un Consell Executiu «que tingui el significat d'una simple extensió presidencial, que sembli més aviat una mena de Consell de Presidència amb el nom de Govern Provisional, que no un Govern expressió dels Partits...».²⁴ En definitiva, estaven disposats a donar suport «a una solució de govern representatiu de personalitats nacionals indiscutibles, que amb llur prestigi enfortissin la personalitat presidencial i fessin possible l'acceptació de dita fórmula per part de totes les forces polítiques i de la resistència de Catalunya, [...] un govern d'extensió presidencial compost per personalitats situades pel damunt dels partits».²⁵ El plantejament socialista no era gaire lluny del que pensava fer Pi i Sunyer. Era un disseny que permetria no deixar el govern en mans dels partits, en el qual no hi hauria quotes del poder i, per tant, comportava que tant ERC com el PSUC no podrien bloquejar cap iniciativa. A més, seria un govern basat en la realitat de 1939 i no en la de 1936 o 1932, la qual cosa significaria que, per una banda, no quedaria atrapat per antigues hegemonies i, per l'altra, que podria preparar un programa reivindicatiu que aniria més enllà dels límits defensats pels «legalistes». Sobre la base irrenunciable de la república i l'autonomia de Catalunya (o el dret a l'autodeterminació), el nou govern podria anar més enllà en les solucions polítiques i institucionals d'Espanya i Catalunya.

Quan va arribar el torn d'oferir la incorporació del PSUC al govern, Joan Comorera, el seu secretari general, no es va mossegar la llengua. En primer lloc, se sentia ofès perquè se'l convidés a participar en un govern on, segons Pi, era «indispensable participación grupos aventureros desertores traidores trosquistas calificándolos impropiamente socialistas»²⁶. Després de negar la validesa de l'exemple polonès (que Pi havia utilitzat per justificar la presència de socialistes al govern), Comorera advertia que «Cataluña tiene su partido único obrero socialista unificado inútil inventarse otros artificiales afán maniobra reaccionaria antinacional». I, a continuació, l'acusava de dur a terme una «política personalista antinacional», li exigia la «disolución previa antipatriótico Consejo Londres», avisava que «considere esta posición

definitiva sin lugar a discusión», «pídeme cheque en blanco [que] no damos [a] nadie», etc.

El telegrama de Comorera demanava una resposta llarga i en profunditat, i Pi la hi va oferir el 29 de juliol. En una extensa carta al secretari general del PSUC, Pi explicava el tipus de govern que volia («hauria d'ésser més aviat restringit, i estar-hi representats els partits polítics i sectors antifeixistes catalans, junt amb algunes personalitats de reconegut prestigi que el completarien») i, en base a això, raonava l'entrada dels socialistes. En el moment d'estudiar el panorama polític per formar govern, explicava Pi, «ens trobem amb un fet que, qualifiqueu-lo com vulgueu i sigui quin sigui el judici que a vosaltres us mereixi, constitueix una realitat política evident, i és que tant ací com a Amèrica, a França com a la mateixa Catalunya hi ha grups d'opinió socialista, de prou volum i relleu per [no] poder ignorar-los, i que no se senten representats pel vostre partit. No em pertoca escatir-ne les causes, ni sóc qui per donar la raó a uns o altres, però no puc deixar de constatar el fet. I per què aquest sector d'opinió catalana no ha d'estar representat al Govern? El fet que hagin tingut diferències amb vosaltres és prou motiu per negar-los el pa i la sal? [...] L'exclusió fóra a més inexplicable i contraproduent en el camp internacional. Vosaltres heu dit amb franquesa que éreu comunistes, heu qualificat amb orgull el vostre de partit bolxevic, feu bé en dir el que sou i el que sentiu; però, per què en una Europa en la qual l'opinió definitivament socialista tindrà tanta importància, hauríem de privar que al nostre govern estés representat un sector d'opinió catalana que es proclama com a socialista? Quant més penso desapassionadament en aquesta qüestió, més crec just el meu punt de vista i poc fonamentat el vostre».²⁷

Mancava una resposta de Joan Comorera, qui volia tenir l'última paraula en aquest assumpte. Pi, escrivia Comorera, partia d'una afirmació totalment falsa. El dirigent republicà considerava que, a Catalunya, existia un sector socialista que calia que fos representat en el govern: «I així, de manera abstracta, arribeu a la conclusió que aquests malaurats orfes de Catalunya han d'estar representats en el govern, precisament per un grup d'aventurers, desertors i trotsquistes expulsats per indignitat manifesta del nostre partit i que s'anomenen «socialistes» com podrien dir-se falangistes, i per una persona l'altíssim mèrit «patriòtic» de la qual es mesura rellegant les actes parlamentàries de novembre de 1934. Si renegar del govern de la Generalitat empresonat és un acte patriòtic caldrà canviar la definició del patriotisme. I per què han d'ésser aquests subjectes indesitjables els reivindicadors d'un moviment interior inexistent? I amb quin dret se sotmet als qui encara avui es consideren socialistes a la injúria de donar la seva representació a una trepa de desertors? Això, amic Pi, no té sentit ni pot haver-hi manera de justificar tan estrafolària pretensió. Si vós haguésseu vist aquest problema d'una manera objectiva, atenent-vos a la realitat que heu viscut i que encara més profundament existeix, hauríeu trobat la solució a inquietuds i escrúpols que, potser sí, us capfiquen. Car els catalans o residents a Catalunya que encara tinguin una mentalitat o uns sentiments d'allò que vós en dieu «socialisme», ja tenen la seva digna i estimada representació dins o fora del govern, dins o fora de la Terra: «*el Partit Socialista Unificat de Catalunya*».²⁸ Si amb això no n'hi hagués prou, Comorera assenyalava amb el dit els principals

interlocutors socialistes de Pi; després d'aplicar «una de les seves normes essencials i permanents: *la depuració periòdica*», el PSUC havia netejat els seus rengles «perquè entre nosaltres no volem arribistes ni claudicants, xerraires irresponsables ni desclassats, aventurers ni traïdors. [...] Aplicant aquestes normes de sever control intern i de manteniment de la puresa ideològica, ètica i combativa del nostre partit, vàrem expulsar abans de sortir de Catalunya per lladre i desertor Fronjosà, per desertor Martínez Cuenca. Vàrem expulsar a França, per desertor, Miquel Ferrer, més tard Serra Pàmies per confident de la política francesa i nord-americana i Serra Moret per traïr les idees bàsiques del nostre partit en les hores en què aquest sofria la més cruel persecució. Tots aquests subjectes - més una vintena d'immorals, corromputs per l'emigració, tots ells esbandits del nostre partit per indignitat i traïcions paleses - s'han ajuntat sense altre aglutinant que l'odi a la classe obrera, a la massa popular de Catalunya representada pel nostre gloriós PSU, i s'han donat un nom. I vós creieu, Pi Sunyer, que aquesta banda de desclassats són o poden ser un moviment socialista»²⁹. No calia afegir-hi res més (tot i que Comorera allargava la carta amb arguments tan sectaris com els anteriors). Calia un govern d'unitat nacional «amb els partits i organitzacions legals que a Catalunya han lluitat i lluiten, que han tingut i tenen una clara i definida responsabilitat». Fora d'això, tota la resta eren trons i traïcions.

El projecte de Pi era cada vegada més inviable. Al llarg del mes d'agost, alguns dirigents d'ERC havien començat a maniobrar contra Pi i el seu futur govern. Paral·lelament, el PSUC negava el pa i la sal als socialistes. Mentrestant, Pi no podia viatjar a França per culpa del visat; quan hi va arribar, el 3 de setembre, el seu govern ja era mort abans de néixer. Quan va acceptar d'entrar en el govern de Josep Irla, ara ja no en qualitat de conseller primer sinó com una personalitat d'un partit polític, els socialistes en van fer una anàlisi implacable: «El senyor Pi i Sunyer deu haver hagut de fer esforços sobre ell mateix per acceptar de formar part del govern d'ara. El seu prestigi i la seva personalitat, engrandida durant el temps del gran silenci dels exiliats de França, quan la seva veu es feia oir a Mèxic i a Catalunya, no ha bastat per reunir entorn seu la coincidència de les diferents opinions catalanes. Això vol dir que el mal és molt més pregon que ell, que va acceptar l'encàrrec presidencial, déu ésser el primer sorprès al no haver pogut reeixir. No n'hi ha hagut prou que abandonés la seva posició independent i la seva intransigència política en benefici d'una conciliació interior de l'Esquerra Republicana de Catalunya. El plet interior de l'Esquerra l'ha vençut a ell. Pi i Sunyer mancava, també, de realisme en la proposta de govern que presentava. Li falta viure més temps prop de Catalunya per adonar-se que els reflexos del món s'han fet sentir a casa nostra, a l'escalf de les sofrenes ocasionades per l'ocupació franquista. En el fons, el seu govern mancat i l'actual, diferents de concepció, sofreixen de la mateixa endèmia: sofreixen de la manca de poder recolzar-se sobre una cosa sentida, consistent, popular. Són governs fets per dalt. Amb la concepció de situacions polítiques i de relacions de forces d'abans del 1939. Ungits, tota una colla de gent, per càrrecs i per representacions velles d'una colla d'anys, es resisteixen avui, quan tantes coses han passat al nostre país i al món, a reconèixer llur caducitat i, en la impossibilitat d'una consulta efectiva que els revaloritzi, són incapaços de cercar, per pròpia iniciativa, el màxim

d'assentiment d'opinió i de formalitats democràtiques que donin a llur condició d'antics dirigents la força que avui manca...»³⁰. Dues eren les idees fonamentals de l'editorial d'*Endavant*. La primera, la manca de suport d'ERC a Pi per formar el seu govern; la segona, els socialistes catalans eren una nova força que no reclamava privilegis i considerava un error repetir un esquema de repartiment de càrrecs en funció de la situació anterior a 1939.

El govern de Pi i Sunyer havia nascut mort, i no pas per culpa del PSUC, almenys directament. Hi van tenir molta més responsabilitat alguns sectors antipisunyeristes d'ERC que, des d'un bon principi, van veure malament el disseny que aquell proposava. Per a Pi, independentment de l'amargor del fracàs, l'intent havia estat fructífer almenys en un aspecte: havia connectat amb noves forces polítiques que, sense la rèmora del passat, es plantejaven el futur amb un major dinamisme. En aquest sentit, Pi no creia que es pogués construir una política viable a l'exili mantenint inalterable la correlació de forces anterior a 1939. L'aparició d'una força socialista democràtica complia dos objectius molt ben vistos per Pi i Sunyer: renovava el panorama polític (com ho havia fet el Front Nacional l'any 1939, tant a l'interior com a l'exili) i apropava aquest panorama als sistemes de partit europeus, en un moment en què el mateix Pi havia remarcat la importància del corrent socialista en la reconstrucció de l'Europa de postguerra³¹.

Els socialistes catalans van veure amb certes prevencions els intents de Pi per formar govern, tot i que aquest havia convidat Manuel Serra i Moret a integrar-s'hi des d'un primer moment. Les prevencions venien més per la banda dels compromisos que Pi hauria d'acceptar dels vells partits polítics, que no pas per una altra cosa. Al contrari, tant Pi com el Moviment Socialista coincidien en un visió oberta del futur, no lligada necessàriament a una defensa dogmàtica del passat republicà. Però els defectes del mateix Pi - sobretot a l'hora de traduir en fets els seus plantejaments -, les dificultats inherents a l'exili i el pes de personatges com Josep Tarradellas van fer fracassar el projecte. I encara hi havia un darrer element que, si bé no es va manifestar en aquesta conjuntura, era latent en aquest període: el pes de l'oposició al franquisme requeia, cada vegada més, a l'interior, i en aquest terreny ni Pi i Sunyer ni Esquerra Republicana podien jugar la carta de la preeminència. En canvi, noves organitzacions com el Moviment Socialista de Catalunya, sí.

Notes

- 1 Prenc aquesta data com a punt de partida perquè és la primera vegada que el Moviment Socialista de Catalunya es pronuncia públicament, i oficialment, sobre el futur de les institucions catalanes a l'exili. No obstant això, alguns dirigents de l'MSC ja havien connectat amb Pi des de finals de 1944; aquest seria el cas de Josep Pallach, qui escrivia que, des de novembre de 1944 «estic en relació amb Carles Pi i Sunyer. Hem creuat moltes i llarguíssimes cartes» (Pallach, J., *Respostes a A.R. i V. Annex núm. 3*, Arxiu Josep Rovira). No he pogut localitzar ni una sola de les cartes que esmenta Pallach. Més o menys per la mateixa època (la tardor de 1944) Pi havia entrat en contacte amb J.B. Bellsollé i, ja en una època més reculada, mantenia una relació fluïda amb Miquel Ferrer i Manuel Serra i Moret.
- 2 Sobre les vicissituds d'aquest organisme, vegeu Pi i Sunyer, C., *Memòries de l'exili*, vol.I *El consell Nacional de Catalunya, 1940-1945*. Barcelona: Curial, 1978; i Vilanova, F. «Aproximació al primer exili de Carles Pi i Sunyer (1939-1946)», a F. Vilanova (coord.). *Carles Pi i Sunyer (1888-1971)*, Ajuntament de Barcelona, 1995, pàgs. 191-233.
- 3 Josep Tarradellas era molt clar en no reconèixer «cap autoritat a en Pi si aquesta neix d'un Consell que ell i uns amics seus han creat» (carta de Josep Terradellas a Humbert Torres, 13 març 1945; citada per Díaz Esculies, D. *El catalanisme polític a l'exili, 1939-1959*. Barcelona: La Magrana, 1991, pàg.112).
- 4 El «Consell Nacional de l'Irla» era el Consell Assessor de la Presidència, encapçalat per Antoni Rovira i Virgili, creat pel president Irla el gener de 1945.
- 5 Carta de Josep Rovira a un destinatari desconegut, 8 de desembre de 1944 (Arxiu Josep Rovira). Rovira insistiria, unes setmanes més tard, en l'antagonisme polític existent entre Tarradellas i Pi i Sunyer (carta de 30 desembre 1944).
- 6 *El Moviment Socialista de Catalunya. Consells de Coordinació (1945-1965)*. Barcelona: Fundació Rafael Campalans, 1993, pàgs. 13-21.
- 7 Pi i Sunyer, C. *Memòries de l'exili*, vol.I, pàg. 216
- 8 És a dir, no ha aconseguit de situar el Consell al mateix nivell que Solidaritat Catalana i la Presidència de la Generalitat per negociar, d'igual a igual, el futur institucional.
- 9 Carta de Joan Vila a Josep Rovira, 16 març 1945 (Arxiu Josep Rovira). Tres anys després d'haver fet aquests comentaris, des de les files socialistes es continuava insistint en la debilitat política de Pi i Sunyer: «Fermí Vergés, que ha participat en el Consell Nacional de Londres, ha oblidat fàcilment que l'acceptació que tingueren el Consell i la figura de Pi i Sunyera l'exili i a l'interior de Catalunya fou en tant que l'opinió els identificava al seu desig de renovació dels procediments i de la moral pública. El que ha passat és que una cosa i l'altra - el Consell i el senyor Pi - no saberen carregar-se - o tingueren por de fer-ho- amb la responsabilitat que comportava la confiança que amb tanta facilitat els dipositava l'opinió, confiança que els obligava a entaular un combat necessari per interpretar-la degudament...» («La carta damunt la taula», *Endavant*, núm. 17, 15 desembre 1948).
- 10 Resolució del Consell de Coordinació de l'MSC, Tolosa, 22 abril 1945 (*El Moviment Socialista de Catalunya. Consells de Coordinació, 1945-1965*, pàgs. 18-19)
- 11 *Ídem*, p. 21
- 12 *Ídem*, p. 21

- ¹³ Pi i Sunyer, C. *Memòries de l'exili*, vol. I, pàgs. 231-233.
- ¹⁴ *Ídem*, vol.II, p.8
- ¹⁵ Josep M. Batista i Roca i Josep Trueta s'havien distanciat molt ràpidament de Carles Pi i Sunyer, no només per la dissolució del Consell de Londres (dissolució aprovada per unanimitat pels seus integrants), sinó perquè els dos primers eren radicalment contraris a tota col·laboració (i encara més si aquesta era pública i oficial) amb els partits catalans (sobretot amb Esquerra Republicana i el Partit Socialista Unificat), als quals responsabilitzaven dels desordres de la rereguarda republicana durant la guerra. Batista era un antiesquerrista notori i Josep Trueta es va negar en rodó a qualsevol mena de cooperació en saber que Pi havia convidat els comunistes a integrar-se al Consell (vegeu, en aquest darrer cas, Trueta, J. *Fragments d'una vida. Memòries*, Edicions 62, Barcelona, 1978). Sobre el paper de Trueta en aquests mesos, els socialistes catalans tenien la seva pròpia versió: «Trueta està contra Pi i els homes de l'Esquerra. Tarradellas el visità i tingueren una conversa molt violenta. Si bé sabem el que Trueta ha dit de la seva conversa amb Tarradellas verbalment, Perera està esperant una lletra d'ell on ho confirmi per escrit [...]. Trueta sense lligar-se amb nosaltres ens fa el joc. És un anticomunista i no s'amaga de dir que els socialistes són l'única esperança de Catalunya. Està contra Pi perquè deixà caure el Consell de Londres. [...]. Tinc d'afegir-te que, per les referències que en tinc, Trueta és molt pavero...» (carta d'Andreu Cortines a Josep Rovira, 2 agost 1946, Arxiu Josep Rovira).
- ¹⁶ Pi i Sunyer, C. *Memòries de l'exili*, vol. II, p.11.
- ¹⁷ Telegrama de Carles Pi i Sunyer a Manuel Serra i Moret, 25 juny 1945 (Arxiu Carles Pi i Sunyer).
- ¹⁸ Telegrama de Manuel Serra i Moret a Carles Pi i Sunyer, 29 juny 1945 (Arxiu Carles Pi i Sunyer).
- ¹⁹ Telegrama de Miquel Ferrer a Carles Pi i Sunyer, 29 juny 1945 (Arxiu Carles Pi i Sunyer).
- ²⁰ Carta de Miquel Ferrer a Carles Pi i Sunyer, 19 agost 1945 (Arxiu Carles Pi i Sunyer).
- ²¹ A més a més de les dificultats de connectar amb els socialistes de França, el paper de Miquel Ferrer (primer des del Moviment Social d'Emancipació Catalana i, més tard, des del Partit Socialista Català) havia estat molt discutit a Mèxic mateix. Segons Serra Pàmies, «si del Moviment Social d'Emancipació Catalana no se n'hagués apoderat el grup d'en Ferrer, Fronjosà, Camps i Cia., que s'entregaren als peus de Pi i Sunyer, potser a la llarga hauria pogut convertir-se en una força combativa...» (Carta de Miquel Serra Pàmies a Jordi Arquer, 6 gener 1947).
- ²² "Pi i Sunyer i el Govern Provisional de Catalunya», *Endavant*, núm.9, 6 d'agost de 1945.
- ²³ "La situació actual de la política catalana. Govern provisional de Catalunya a l'exili», *Endavant*, núm. 9, 6 agost 1945.
- ²⁴ "Pi i Sunyer i el Govern Provisional de Catalunya», *Endavant*, núm.9, 6 agost 1945.
- ²⁵ "Resum dels acords i resolucions aprovades. Consell de Coordinació. Tolosa, 18 de setembre del 1945", *El Moviment Socialista de Catalunya...*, pàgs. 28-29.
- ²⁶ Telegrama de Joan Comorera a Salvador Martorell, 20 juliol 1945 (Arxiu Carles Pi i Sunyer). Martorell, delegat del PSUC a la Gran Bretanya, va traslladar aquest telegrama a Pi.
- ²⁷ Carta de Carles Pi i Sunyer a Joan Comorera, 29 juliol 1945 (Arxiu Carles Pi i Sunyer).
- ²⁸ Carta de Joan Comorera a Carles Pi i Sunyer, 21 agost 1945 (Arxiu Carles Pi i Sunyer).

²⁹ Ídem

³⁰ "Govern provisional a un altre Consell Assessor», *Endavant*, núm. 12, 22 setembre 1945.

³¹ Durant la seva estada a la Gran Bretanya, Pi i Sunyer havia estudiat a fons les propostes laboristes i tota la literatura al voltant del New Deal nord-americà i l'Estat de benestar. Però el moment clau en què incorpora bona part d'aquest corrent teòric al seu propi pensament, es produeix l'any 1946 quan, per a sorpresa de molta gent, planteja la necessitat d'estudiar i incorporar les directrius del socialisme democràtic al pensament del catalanisme d'esquerra: «L'examen de l'evolució econòmica i social en el món d'avui deixa veure un corrent d'idees que és interessant d'observar com a liberals i com a catalans. [...] No és [...] estrany que un dels problemes que avui més preocupa i angoixa nombrosos pensadors, economistes i polítics, és el de veure com pot harmonitzar-se aquesta creixent absorció estatal amb el manteniment de tot el que hi ha de propi i de lliure, en la personalitat humana. Abunden els llibres, estudis i projectes fets amb la intenció més honesta, la preparació més completa i el propòsit més progressiu i dirigits a cercar la manera de salvar l'essència de l'home en la societat socialitzada. Cap d'ells no pot donar avui per avui el problema per resolt; tots procuren acostar-se a la solució, encara que, com és lògic, difereixen en les mesures proposades en organismes diversos, en unitats corporatives, en un conjunt certament complex, però menys absorbent, en una mena de constel·lació d'òrgans amb funcions pròpies que s'harmonitzen en el cos social per l'acció coordinadora, reguladora i rectora de l'Estat. La concepció no està limitada a teories i elucubracions intel·lectuals; ve encarnant en realitzacions de socialisme liberal. La idea és interessant per a nosaltres, catalans, perquè s'adiu tan bé a les característiques i pensament social del nostre poble. Voldríem que els nostres pensadors, sindicalistes, tots els que senten interès pels problemes de socialització, als quals però no els plau l'excessiu dogmatisme i temen que l'individu quedi aixafat per la màquina gegantina de l'Estat, es preocupessin d'aquests problemes, per tal de veure si amb el sentit de conciliació de les idees característiques de la nostra mentalitat, podem arribar a la fórmula catalana que faci compatible el compliment de l'evolució econòmica cap a formes col·lectives amb la llibertat de l'individu» (*La posició d'Esquerra Republicana de Catalunya. Discurs pronunciat per Carles Pi i Sunyer, a Perpinyà, el 27 de gener de 1946, Consell Directiu d'ERC, Perpinyà, 1946, pàgs. 4 i 5*).

l'any 1951 era totalment explícit quan escrivia «que personalment, i en l'àmbit general del món jo em senti cada cop més inclinat a les solucions socialistes» (carta de Carles Pi i Sunyer a Joan Sauret, 9 abril 1951, Arxiu Carles Pi i Sunyer).

